

АНАБАЗИС

НАВАССИ

ПЕРЕДПЛАТА, ПАНОВЕ!

ПЕРЕДПЛАТА!

НА 1982 РІК.

Ми, кенгурики,
Вже всі передплатили
АНАБАЗИС!

Ви ще не передплатили «АНАБАЗИС» на 1982-ий рік? — Не журіться! Ми якраз для того і є, щоб Вам про це нагадати. Передплата на 1982-ий рік виносить 16 канад. дол. або 13 американських. (Умови передплати є внизу).

Отже, Ви хочете вислати передплату завтра? Теж не пізно. Але краще зробити це Сьогодні, бо час не стоїть, а сонце не пасеться.

Всю кореспонденцію (лист, чек, пакунок) просимо адресувати на :

VALENTYN MOROZ ANABASIS
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7
Canada
Tel.: 416-767-6862

SUBSCRIPTION FOR 1982

ANABASIS

23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7, Canada

UNITED STATES	\$13.00
CANADA	\$16.00 (Canadian)
all others:	
BY BOAT	\$13.00 (American)
AIR MAIL	\$17.00 (American)

(money orders made out in American funds may be purchased at the post office)

NAME:

ADDRESS:

.....
.....
.....

АНАБАЗИС

Євген Сверстюк на засланні в Бурятії (Східний Сибір).

Світлина з вересня 1981 року.

(Новий твір Євгена Сверстюка читайте на стор./б)

ч. 4 (7) 1981

РІК II.
diasporiana.org.ua

ЖОВТЕНЬ — ГРУДЕНЬ

ТОРОНТО

Різдвом Христовим, Новим Роком та Їв'ятим Йорданом

благослови БОЖЕ

Здоров'ям, Щастям, Любовію, Добром.

Веселих Свят
та
Щасливого Нового Року

Бажав

ANABASIS
23 ARMADALE AVE.
TORONTO, ONT.
M6S 3W7 Canada
Tel.: (416) 767-6862

Різдво - 1982

**Високоповажаний Пане Мороз!
Висилаю скромну, але щирю
пожертву (10 дол.) на видавни-
чий фонд «АНАБАЗИСУ».**

**Бажаю сили і витривалости у
Ваших задумах!**

Остаю з пошаною

**Панько Кріль
Едисон, Нью-Джерзі**

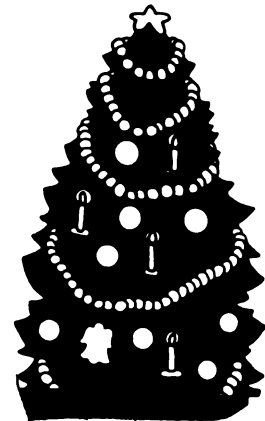
Шановний читачу!

*Приходимо до Вас з традиційною українською
Колядою. Лист, поданий вище — дуже типовий.
Видавничий фонд «АНАБАЗИСУ» складається
на 90% з таких «скромних, але щирих» (для кож-
ного доступних) дарунків. Ми не маємо стоти-
сячних пожертв типу «гарвардської» пожертви
пана Яцика. За нами не стоїть жодна гучна
фірма світової слави; ми не вживаємо і не буде-
мо вживати такі слова як «національний даток»,
«визволення» або «фонд політв'язнів». Ми
просто і щиро кажемо:*

*якщо Ви вважаєте корисним те, що
робить «АНАБАЗИС» і гурт лю-
дей, який склався навколо нього —
будемо раді отримати Вашу Коля-
ду — різдвяний дарунок.*

/конверта додається/

РЕДАКЦІЯ

АНАБАЗИС

A N A B A S I S

Ukrainian Magazine

TORONTO, CANADA

Price 3•50 dol.

Виходить чотири рази на рік

QUARTERLY

Editor in chief

VALENTYN MOROZ

Редакційна колегія

**ВІРА МОРОЗ
ЗОР'ЯНА БЕССЕР
МАРТА ДИЧОК
ТАНЯ ДИЧОК
ІВАН КУЗЬО
ВОЛОДИМИР МОХУН
СТЕПАН ГОРЛАЧ
ЛЮБОМИР ХАБУРСЬКИЙ**

Обгортка — АНАТОЛІЙ КОЛОМИЄЦЬ

Підписані статті висловлюють точку зору автора, а не редакції.

Надіслані рукописи не повертаються.

Редакція застерігає за собою право скорочувати статті та виправляти мову.

The opinions expressed in the signed articles belong to the authors, and are not necessarily shared by the editorial staff.

Всі права застережені.

Copyright

Передруки дозволені за поданням джерела.

УКРАЇНА І 80-ті РОКИ: НАШІ ПЕРСПЕКТИВИ

Великий український розум, філософ Григорій Сковорода сказав: «Бог у людині, і людина в Бозі, але не людина Богом²».

Людина — не Бог, але людська душа — частинка Бога. Людина несе в собі частинку Абсолюту, який сотворив Всесвіт; який є всеобіймаючим, всезагальним і всезначним. І серед того, що є в нас від Бога, що є найважливішим і складає суть людини — серед того, можливо, найціннішим є національне почуття.

Василь Стефаник, письменник, який написав дуже мало, але в якого є так багато читати, каже в одному своєму листі цікаві слова. Він був на Наддніпрянщині в роки громадянської війни, бачив кругом багато озброєних людей і писав до знайомого: «Револьвери в руках людей виглядають як **протинки (як коми) між життям і смертю**». Людина, яка багато пережила, перетерпіла, починає розуміти, що між життям і смертю немає принципової різниці з точки зору вічності; між ними лиш протинок, кома. Якщо переді мною довгий ряд моїх українських предків; якщо за мною довгий ряд моїх українських нащадків, то моє Я не припиняється з моєю фізичною смертю. Тоді я безкінечний і незнищимий; між моїм фізичним існуванням і наступним — тільки протинок, але жодної принципової різниці.

Ця істина не дається читанням книжки; вона приходить, коли людина опиняється в крайній, критичній ситуації. І ми, молоді українські інтелектуали, які раптом з життя відносно забезпеченого потрапили до совєтської тюрми, один за одним починали розуміти цю Стефаникову мудрість: ми незнищимі. Якщо ми є одним організмом; якщо ми відчуваємо себе ніби бджоли в рої (бо кажуть, що окрема бджола не є організмом — цілий рій є організмом, який має спільну біологічну функцію) — то ми незнищимі і безстрашні; нема в світі такого, чим нас можна злякати. І кожний з нас, тих, що опинилися в тюрмі, мусив знайти в собі ту силу, яка робила його незнищимим і безстрашним; і кожний збагнув стару істину: ми — один **містичний організм**. То дало силу витримати довгі роки, часом в неймовірних умовах. Це дає силу Шухевичеві нести на плечах 30-літню тюрму — і все ж таки залишатись собою, залишатись **Людиною** з усіма людськими градаціями.

Якщо ми навчимося так відчувати себе і свій світ, якщо ми навчимося саме так дивитися на себе — значить ми будемо дивитись на себе і свій світ з точки зору **національних інтересів**. А це означає — з точки зору національної єдності.

Про єдність говоримо багато. Навіть співаємо про це.

Що ж таке єдність?

Коли починається розмова про неї, то ми, Українці, як правило, впадаємо у дві крайності: або вимагаємо

єдності тотальної, тобто зведення всіх думок до одної; коли ж це не вдається (бо це утопія) — ми тоді розчаровуємось і йдемо кожний своїм шляхом, навіть не пробуючи шукати діалогу.

Мабуть проблема єдності лежить десь посередині між двома крайностями. Мабуть єдність означає таку ситуацію, коли є різні думки, але одно почуття. В такій ситуації не буде ненависти. Яка є психологічна природа ненависти? Вона ніколи не зроджується **думкою** — лише **почуттям**. Усі ми знаємо, що часом два добрих товариші ціле життя сперечаються, кричать один на одного; проте залишаються назавжди товаришами. Бо то різниця думок; глибшого чогось (почуттів, духовного світу) вона не зачіпає. Власне, у тому й річ: навчитися жити так в межах Нації, щоб були різниці раціональні, але не екзистенціальні. Тоді уникнемо найстрашнішого: ненависти всередині Нації. Пацифісти (і взагалі люди літерально-утопічного способу думання) кажуть, що ненависть взагалі не має права на існування; що це нібито риса, характерна лише «примітивів». Що ж, тоді треба зачислити до примітивів і Лесю Українку, яка казала: «тільки той ненависти не знає, хто цілий вік нікого не любив». Ненависть є **реальністю** в житті людей. Любов і ненависть; позитивні і негативні емоції в людині — все це реальне, як щоденний хліб на столі. Воно було й буде. Хіба десь на Марсі є інакше.

Ненависть просто є, і не питає в нас права на існування. І якщо не знайти їй способу виявитись назовні, вихлюпнутись за межі Нації — вона розіллється широким морем всередині і буде пожирати нас самих. Власне, Нація (реальна життєздатна Нація) починається з того моменту, коли вона уже виробила в собі **підсвідомий механізм**, який викидає агресивність (що реалізується в ненависті) назовні, за межі Нації. Завжди є добрі хлопці, які «чогось хочуть». Якщо не спрямувати їх енергію проти чужих — вони почнуть битися між собою; і буде п'ять гетьманів в Україні, як в часи Руїни, після Хмельницького. Проповіді від Солвейшн Армії тут не допоможуть, бо альтруїзм є в книжці, а психологія — в живій людині.

Ми дуже різні. Любов? — Чудово. Коли її нема в людині — то патологія. Але любов нас не об'єднає, бо кожен має свій спосіб творити Добро. Як збудувати його? — Тут ми будемо сваритися, сперечатися і напевне не дійдемо згоди. Що ж об'єднує нас? Не труба вигадувати: маємо історичний досвід. Об'єднує — як то не парадоксально — ненависть; почуття, що каже: то **Чуже**, то наш спільний ворог — отже мусимо бути разом, і боронитися разом.

Люди старшого покоління знають ще «з краю» жидівський звичай: у певний день одягати традиційно когось за «гамана» і традиційно (символічно, річ ясна) його бити. Виробилась навіть приказка: «б'ють, як жидів-

ського гамана». Сміх сміхом, але жиди добре знали, що роблять. Вони знали, що в Нації треба з покоління в покоління відновлювати збірну реакцію **гамана**. Якийсь єгипетський зверхник кривдив колись жидів (так каже традиція). Звався Гаман. Ми його всі раз на рік б'ємо; то наша зматеріалізована ненависть, наш абсолютизований ворог. Ще одна жидівська традиція: певного дня за вечерею старший в родині оповідає молодим про Тита, римського імператора, що знищив Єрусалим. Тит, Гаман — то наші вороги, те що нас нищило. Не забувайте: і далі буде таке, що плянує нас нищити. І нас об'єднає спільна антипатія до нього і спільна боротьба проти нього.

Кожна Нація, щоб бути вічною, мусить мати такого **гамана**; на кожному історичному етапі знайти предмет втіленої негациї, — того, хто усвідомлюється як **історичний ворог**. Коли перед Нацією стоїть зматеріалізоване **не-Ми** (чи **анти-Ми**) — тоді лише вона добре відчуває, що є **Ми**. Це й об'єднує Націю; чим жиди витримали тисячоліття на чужій землі, часом в дуже важких умовах. Нація стає життєздатною з того моменту, коли вміє собі збудувати **Ворога** з великої літери. Він мусить бути серед чужих; інакше буде серед своїх. Інакше будемо жерти один одного.

Ворога ніколи не треба видумувати. Національний інстинкт завжди підказував його. Нація виробляла це підсвідомо, інстинктом. Знаємо вже з нашого першого літопису легенду про Обрів, які завоювали землю Дулібів і нібито навіть орали нашими людьми. Напевне того не було; але фольклорне чуття завжди добавить такі риси ворогові, які роблять його особливо антипатичним. Пізніше українська інтуїція витворила такого історичного ворога з татарів. Не має значення, чи були вони гірші чи кращі від нас. Важливе інше: то була сила, яка хотіла нас пожерти. Досі почуєте приказку в Україні: «люди не татари». Цікавий факт: у 18-му ст. татари ще нападали на українські землі, але козаки з Лівобережжя вже не хотіли йти на них у похід. В чому ж річ? Козак інтуїцією відчув: то вже не ворог, він уже падає. Новий ворог — москалі. І цікаво, що козак відчув це раніше, ніж гетьман, ніж полковник. Про це добре сказав Шевченко: він висловив почуте від діда, від оточення: «Були ляхи — усе взяли, кров повипивали. А москалі і світ божий в пута закували».

І коли Нація витворює модель такого органічного, історичного ворога — втіленого **гамана** — тоді у певний момент груповий агресивний потенціал дає **волонтаристичний вибух**; запалюється необхідна температура, щоб сплавити Націю в одно. Тоді приходиться розуміння (скорше з інтуїції, ніж з свідомости), що чужі — то чужі, а свої — то свої; теорія нехай собі каже, що хоче.

Перша духовна революція, перший волонтаристичний спалах цього типу в нашій новітній історії, який запалив температуру, необхідну для проростання перспективи (а не тільки для етнографічного самозбереження) — то було «Братство Тарасівців» і «Самостійна Україна» Міхновського (1900 р.). Не треба його багато рекламувати. Вистарчить однієї цитати:

«Не досить культурницької праці старших поколінь. Треба перейти до праці активної, політичної. Треба готуватися до оружної боротьби. Ціль наша: визволення цілої Нації і створення самостійної української держави. Наші методи, засоби боротьби повинні відповідати поставленій цілі. Ме-

тоди і засоби революційних московських партій для нас, українців, непридатні. Наші умови й цілі інші. Вже тепер, у перших фазах, ми, українці, не можемо йти разом з московськими революціонерами, бо московські революціонери не менше ніж московські оборонці існуючого режиму хочуть нашого національного поневолення, хочуть інтереси українські підпорядкувати московським. Україна для українців.»

То було для небагатьох — духовна революція для еліти.

Друга революція, що втягнула більш широкий загал українців у сферу інтенсивних духовних змагань, сталася в 1929 році. То був рік створення ОУН — першого політичного тіла в новій українській історії, яке знайшло спосіб втягнути мільйонні маси в активний процес відродження українських державницьких амбіцій. Я не схильний до думки (як дехто), що створення ОУН було запереченням існуючих українських інституцій. Так могло видаватися в 30-му році, коли для того старого «народовця», який керував «Просвітою» десятки літ, методи ОУН були занадто несподівані. Але якщо глянути на справу тепер, з віддалі часу, то ми бачимо, що ОУН була природним продовженням традиційної української праці.

Тепер стоїмо на порозі **третьої української духовної революції**. Скрізь відчувається її потреба. А коли відчувається потреба — то прийде і спосіб здійснення. Кожний, хто щирий, хто хоче жити реальністю, а не чіплятися за рештки старих фраз, бачить: **старий вогонь вигорів**. Потрібно шукати щось нове.

Де знайти новий вогонь, щоб сплавити різномірні елементи в одну велику українську силу?

Всі хочуть єдності. Всі мають добрі наміри. Лиш справа в тому, як збудувати її? Як збудувати той духовно-психологічний механізм, який зцементує українців в одну силу? — Власне про це є мова сьогодні. То не спроба давати рецепти. То скорше заклик до думання, до дискусії: як подивитися на наші справи з точки зору перспективи?

Нація — явище духовне. Але коли йдеться про духовний світ, то він складається з **магнітів**. Людина одна, а кругом тисяча сил у світі, і кожна тягне в свій бік. Все це — **магніти**. Який з них перетягне людину на свій бік? Кому людина віддасть свій час, енергію і засоби? Що для неї буде найбільш **притягальне**? У тому вся справа. Як зробити з української ідеї магніт, який би пересилив всі інші магніти?

У моменти вибухів імперія завжди шукає ідею, яка б заслонила в очах поневоленої Нації національну ідею. Приклад — 1848-ий рік. Революція в Австрії. Українці створили у Львові Головну Руську Раду, тобто головну українську репрезентацію. Поляки негайно створюють «Руський Собор». Що то було? Це був збір людей українського походження, які мали польське виховання і почували себе поляками. «Соборівці» говорили дуже гарно: поляки — наші брати, треба жити з ними по-братньому, «слов'янське єднання» і т. д. Те саме, що каже тепер Брежнев: «дружба народів Советського Союзу». Головна Руська Рада нібито розбивала цю єдність... У 1918 році Австрія не спромоглася виробити ідею, яка б заслонила в очах поневолених націй національну ідею, і через те мусила розпастися. Російська імперія знайшла таку

ідею. Вона знайшла Леніна, який сказав: **ДЛЯ ЧОГО ВАМ самостійність?** Для чого вам відділятися? Ми разом збудуємо новий рай, і він буде зватися комунізмом; там не буде жодного національного утиску. Москва знайшла тоді магніт, який відтягнув українську більшість на Наддніпрянщині від української ідеї, викликав «магнітну бурю», і український компас крутився на всі боки, втративши орієнтацію. І ще гірше — втративши відчуття **гамана**.

Тепер ми знов повторюємо старі помилки. Дехто каже, що москалі нас «не гноблять», бо такі самі бідні і гноблені, як і ми, і ворога мають того, що й ми: комунізм; отже Росія не є нашим ворогом. Але факти є факти. Ось уривок із статті О. Ждановича. Автор, перерахувавши випадки, коли московські дисиденти хвалять визвольний рух в Україні, каже: «Годі уявити собі більший комплімент у бік українського визвольного руху з боку росіянина й моквина... Але... А. Синявський ніколи нічого подібного не опублікував, поминаючи кілька гарних рядків про українців у своїх спогадах з Мордовії (...). У чому ж річ? Річ у тому, що — як казав В. Максимов — «я приїхав сюди, щоб рятувати Росію, а не ділити її». О. Жданович закінчує цей розділ словами: «подряпай найбільшого російського ліберала — і негайно побачиш російського шовініста».

Я гадаю, цитування цього досить, щоб зрозуміти: розмови про те, що нас гнобить «не Росія, а партія», можуть бути лише дитячими, або диверсійними.

Колись люди більше вірили інстинктові, ніж аргументам. І якраз вони добре відчували фальш отакої «партократії».

Іван Сірко, славний кошовий з 17-го сторіччя, який бачив за своє життя 69 битв і з них виграв 68, зробив одного разу вдалий похід на Крим і визволив багато українських бранців. І от коли вже перейшли Перекоп і наближались до запорізьких володінь, відділилися 600 людей і сказали: «Ми не хочемо йти в Україну. Нам добре в Криму». Тяжко задумався кошовий... Було легко, коли чужими були чужі; і зробилося тяжко, коли чужими стали свої... «Ідіть куди хочете», — була його відповідь. Але коли вони відійшли у степ, Іван Сірко послав сотню козаків і наказав усіх порубати. Чому? Його не лякала, річ ясна, втрата 600 людей (на Україні вже тоді були мільйони). Його страшила **духовна зараза**. Якщо все одно, де бути і до кого належати («татари теж люди») — то для чого тоді Україна? Чи варто для неї жертвувати (часом і життям)? Чи варто піклуватися старою матір'ю? Вона ж не приносить користі... Всі люди однакові — яка різниця, своя чи чужа мати? Чи варто дбати про рідних дітей? Всі діти однакові, бо «всі люди брати». Якщо допустити поширення такої філософії, такого релятивізму — тоді зникає основа будь-якої людяності і настає страшна духовна деградація. Іван Сірко мало знав філософію, але національний інстинкт казав йому: коли почався інтернаціоналізм — **треба рубати!**

Мусимо й ми рубати. Хоч рубати словом — тяжче, ніж шаблею. Тут усе менш ясне і більш скомпліковане. Але рубати словом — це означає виховати в собі і в своїх дітях розуміння одвічного психологічного закону: не буде ненависти до чужих — буде ненависть до своїх! Заряд агресивності, негативних емоцій в людині — **реальність**. Якщо його не вистрілити до чужих — він буде вбивати своїх, всередині Нації. Тоді непомітно вкинуть здохлого кота серед нас, у наш двір. Чужинці не раз кидали нам

здохлого кота...

Як викинути їм назад? — Ми ще не навчилися. Дріб'язкові рецепти тут не допоможуть. Вихід є один: Нація мусить пробудити в собі почуття **месіанізму**. Так як це зробили жиди: вони вибрана НАЦІЯ, ВОНИ — необхідний у світі компонент. Без них світ був би неповним. Кожний, хто хоче мати майбутнє, мусить пробудити в собі цей символ віри:

Ми — Нація, ми неповторність. Той духовний модель, який зреалізували ми, не був і не буде більше в світі. У світовій кольоровій гармонії ми є окремим кольором; без нас у цій гармонії чогось бракувало б. Те що дасть світові українська духовність, не могла б дати жодна інша. Ця ідея місії поставить вогняний стовп попереду нас на історичній дорозі і дасть силу йти.

Кажу свідомо збудити (а не виробити) почуття месіанізму; бо Нація завжди має в собі цей інстинкт. Лише справа в тому, щоб його використати, перетворити на практичну зброю.

Можемо назвати кілька моделей месіанізму в нашій історії, починаючи від митрополита Іларіона, який ще в 11-му ст. у «Слові про Закон і Благодать» сказав: Константинополь — центр світу, але він падає; Київ перейняв його роль. В розумінні цього автора Київ був у центрі світового духовного процесу. Згадаймо «Книги Битія українського народу», написані кирило-методіївцями; тут Україна стоїть в центрі Слов'янщини і є джерелом, з якого духовна енергія буде випромінюватись на цілий світ. І в наш час, коли, здавалося б, в Україні немає жодних умов для духовної творчості, знов відродилась концепція месіанізму. Релігійна група **покутників** у Галичині поширює ідею про те, що Україна є новим Єрусалимом, який викує моральне відродження для світу. І це не просто теорія: комусь із покутників було видіння Божої Матері на Середнянській горі в Підкарпатті. Саме церква на цій горі вважається у покутників духовним центром, новим Єрусалимом. (На жаль, тут на Заході ніхто з українських чинників не популяризує феномен покутників, хоч вони давно на це заслужили).

Німці були колись розділені на 33 держави. З них сміялись. Але прийшов Час, і прийшов Бісмарк. І Німеччина відчула: це саме та ситуація і та людина, яка зцементує нас у велику силу. Те ж саме підказало національне чуття французам, коли прийшла Жанна д'Арк.

У справі збудження національного інстинкту є два аспекти. Стихийний масовий вибух національної **потреби** — то лиш початок. А потім еліта ще мусить виробити інтелектуальний модель, який дав би можливість використати цей вибух і перетворити його на практичну, реальну зброю. Доки існує лиш те або те окремо — то те саме, що є окремо кресало й кремін: вогню не буде. Лише співдія цих двох компонентів дає практичний результат.

В нашій історії переважно було так, що український загальне завдання виконував блискуче. Він, як правило, добре відчував той момент і ту особу, які могли б дати нам, українцям, нові шанси. На жаль, наша еліта, як правило, **запізнювалась** з виробленням інтелектуального моделю, який перетворює ентузіазм маси на практичну зброю. І то не докір. В умовах бездержавності дуже тяжко виробити елітарні, державницькі риси у проводу. Імперія завжди намагалась нищити людей з

елітарним потенціалом. У 37-му році в селах Київщини або Полтавщини арештували людей, здавалося б, без причини. І люди ці пропадали. Але причина існувала. Це були потенціальні лідери — люди більш розумні, більш самоконтрольовані, більш самостійні. Завтра вони могли стати новою елітою — тому Москва їх нищила або засилала в Сибір. То стара метода. Давні ассирійці, завоювавши край, знищували (або забирали геть) кожного, хто хоч трохи підносився над рівнем маси.

Наші вороги завжди розуміли роль елітарних якостей в людині. Ми — не завжди. Наша еліта, як правило, не помічає ті можливості й шанси, які могли б будувати нас. Пригадую випадок. Я був у церкві (здається в Детройті). Священник сказав: Папа поранений. Я пропоную всім стати на коліна і помолитися за здоров'я Папи. Більшість стали на коліна; я був серед тих, які не стали. Я теж бажав Папі доброго здоров'я, як і священник. Але... Тиждень перед тим газети написали: в Сибірі на

згадати справу Патріярхату. Досить згадати справу СКВУ. Ми в тюрмі відчули крила над собою, коли дізнались про заснування СКВУ. Ми були окрилені вісткою, що українці мають нарешті єдину репрезентацію. Але й цю справу втопили у дріб'язках. Установа, яка мала б бути нашою спільною платформою, майже втратила авторитет.

Не йдеться тут про критику окремих осіб чи політичних груп. Хочу говорити про **стратегічні** завдання, від яких залежить наша преспектива. Мене можуть спитати: чиї завдання? України чи української еміграції? Відразу даю відповідь: то для мене несуттєве питання. Для мене українці в Україні, українці в Сибірі, Канаді, Англії є єдиним світовим українством. Власне, наша політика давно повинна знайти баянс у співвідношенні «Україна — еміграція». Що може Україна — не може еміграція; що може еміграція — не може Україна. Це природний поділ функцій. Ясно, що «Пісня пісень» — то Україна; коріння там. Але не забуваймо, що Ізраїль створили жиди з діаспори. (Бо в Палестині на той час жидів майже не залишилось). Візьмімо вірменів. Десь з 14-го ст. головні їхні духовні досягнення творились за межами Вірменії. У цих випадках діаспора відіграла головну роль в національному відродженні.

Отже — про **стратегічні** завдання. На мою думку, важливішими з них є:

1. Виховати новий тип українця (тобто новий тип українського думання). Маю на увазі людину, яка була б українцем не тільки автоматично: живу на Україні, ношу вишиту сорочку і розмовляю українською мовою, бо всі кругом так розмовляють, і над цим не треба думати. Але якщо такий «автоматично-етнографічний» українець ішов до московського війська і вертався додому, то так само не задумуючись розмовляв по-російському. Якщо він виїхав до Канади, то вживав українську мову лише доти, доки не знав англійської. А потім перестав користуватись українською автоматично, не задумуючись над цим. Потрібен тип людини, яка б чула себе українцем, де б вона не жила, якою б мовою не розмовляла і якого б не була походження його жінка; людини, яка скаже:

Я народився в Канаді, але це факт другорядний. Головним є моє українське походження, українська духовна спадщина. Я відчуваю Україну як необхідний у світі компонент. Я люблю світ — але тільки світ з Україною. Світ без України я ніколи не прийму, він мені не потрібний. Я хочу, щоб Україна завжди була Україною, і щоб мої нащадки назавжди були українцями.

Не мусимо видумувати цей тип людини. Жиди давно створили його — тип жидівської людини, яка не знає жидівської мови й живе ціле життя в Англії чи Америці — а проте назавжди залишається членом жидівської спільноти і не уявляє світ без жидівського компоненту.

Світ — то центри, які постійно «плавають». Римська імперія була колись таким центром; потім Бритійська, потім імперія Наполеона. Все це змінюється. Колись настане і наша черга. Але треба виховати українця, який буде **націлений** на це: Україна є майбутнім світовим магнітом, який ще не зреалізувався і не виявив себе, але колись буде формувати ситуацію. Треба збудити в українцеві відчуття **ненормальності** такої ситуації, коли нас формують, а не ми є світоформуючим

BLOOR JANE HARDWARE

БРАТИ МАЙДАНИ — ВЛАСНИКИ

2392 Bloor St. W. Toronto, Ont.

Tel. 769-3114

Різні господарські залізні товари і знаряддя

- Кухонний посуд — металевий, скляний і порцеляновий
- ключі тощо.

засланні помер Микола Турик, українець, який відсидів 25 років у московських тюрмах. (Я залишив його в таборі, коли виїздив на Захід). А в Україні на Поліссі живе 90-річна Текля Турик, його мати, яка 25 літ чекала сина і не дочекалась... Чому цей священник не сказав тоді: станьмо на коліна і помолімося; наш мученик, наш святий помер в Сибіру. Чомусь він не помітив, яким то було б **будівничим** для української справи. Якби він сказав стати на коліна за Турика — я б послухав його і другий раз.

Можуть сказати, що це непорівняльні величини: Папа і Микола Турик. Так, я знаю це. Але для мене українець Турик завжди буде важливішим, ніж поляк Войтила, яку б посаду він не займав.

Ми не раз мали Бісмарка, але ми не помічали його. Наш істаблішмент з міркувань конкуренційних завжди його нищив і гальмував усі його можливості. Досить

чинником. Людина цього типу скаже: «У світі мусить бути асиміляція? В такому разі ти асимілюйся зі мною — я з тобою асимілюватись не буду».

Цей **наступальницький** спосіб думання найповніше виявився в епоху Святослава, в час **наступальний.**, коли українці почували себе підметом, а не предметом; були серед тих, які формували світ, а не серед тих, з яких формують світ.

2. Другу важливу проблему можна сказати у двох словах: **потребуємо Панів**. Ми історично звикли вживати слово **пан** в негативному розумінні. Але ми забули, що пан — це в першу чергу той, хто панує над **собою!** Той, хто вміє себе контролювати і живе не просто так, як пливе річка, за течією, а вміє заставляти себе; вміє ставити перед собою завдання і їх здійснювати. На жаль, ми не маємо таких Панів. Маємо лише людей з претензіями на панство... (Кажучи старою українською мовою — **підпанків**). Звичайно, в нас є такі Пани з великої літери як окремі одиниці, але вони не створили прошарку, який би робив **духовну погоду** в українстві. Ясно, що в Україні дуже трудно зберегти цю «расу», бо Москва нищить її на протязі сторіч. Стус, чи Сверстюк, чи Лук'яненко мусили здійснити великий подвиг: в совєтських умовах виховати з себе Пана. У вільних умовах ми маємо цю можливість; на даль, дуже мало цікавимося нею.

«Діаспорійний» українець не любить і боїться їхати «по-панськи»: просто, великою дорогою, на великій швидкості. Краще волів би якусь бічну тиху вулицю... Те, що «звичайний» українець робить в побуті — те істаблішмент повторює у політиці. Український провідник боїться великого гайвею, де «дуже женуть»; йому так і хочеться повернути наліво чи направо в якийсь **гарбідж-стріт**. Замість того щоб навчитися (після помилок) їхати по головній дорозі, разом з головними світовими силами (там творяться основи всього)— він завертає вбік, на дорогу, що веде до старих зацофаних генералів і диктаторів. Це вимираюча порода, яка не має жодного впливу на світову ситуацію; але там, серед таких реліктів, він почуває себе дуже добре: він там не гірший від інших.

Жиди роблять інакше. Їх мало турбує, що у Франції є гострі виступи проти них в газетах. Їх також мало турбує той факт, що в Англії показують ПЛО (палестинську організацію) та телевізії. Вони знають: треба опанувати Америку. То центральний світовий нерв. Вони зосередили тут основні свої зусилля. І не злякалися, що це гігантський божевільний механізм, у якому дуже трудно орієнтуватися і дуже трудно щось змінити.

Є у Драча цікавий твір: «Баллада про крила». Її можна було б назвати і баладою про Пана... Сюжет такий: Кирило встав рано і побачив, що в нього... вирости крила! Він злякався (і жінка злякалась) і обрубав їх сокирою. На другий ранок вони вирости знов; на третій знову. «Так Кирило з крилами жив, на крилах навіть розжився. Крилами хату вкрив, крилами обгородився»... То дуже цікавий твір, тільки українці ще не встигли його прочитати. Виростають крила — а ми їх боїмося... Наші провідники бояться летіти.

Так було в нашій історії не раз. Сімнадцятий рік. В Росії революція, скинули царя. Прийшов ліберальний уряд Керенського. То був час найбільшої слабости Росії. Москаль не вміє жити в ліберальних умовах і не буде шанувати ліберальний уряд. Потім настали більшовики; то був знову добре зрозумілий москалеві авторитаризм,

який уміє бити й наказувати. Але ті дев'ять місяців між старим і новим царем москаль був розгубленим і безсидим. Тоді українці могли зробити, що хотіли; могли твердо відділитися від Росії, поставити кам'яний мур між собою і нею, як це зробили фіни чи поляки.

Український загаль відчував, що в хаосі громадянської війни треба витворити якийсь український культ, український авторитет — символ української сили. Українська інтуїція обрала для цього постать Петлюри. Нація **тягнула** Петлюру на п'єдестал: будь нашим символом! Даємо тобі крила! Але він сам втік з п'єдесталу. (Тут мовиться звичайно не про конкретну особу Петлюри, а про середовище, ситуацію навколо нього). Загал казав: ми творимо українську державу. Грушевський відповідав: ми боремось за федеративну демократичну Росію. «Україна — не тільки для українців».

Нація давала їм крила — вони їх уперто рубали.

Пізніше, коли прийшов гетьман, повторилось те саме. Монархічний принцип надав особі гетьмана ще більше ваги й символізму. Але Павло Скоропадський у відповідь на довіря народу проголосив знову «федерацію з Росією». (Цікаво, що українська людина розуміла федерацію по-своєму. На Чернігівщині селяни казали: «Геть москалі з України, тепер федерація»).

3. **Потреба Діалогу** — ще одна важлива проблема з точки зору нашої перспективи.

Діалог з ким? — З Україною. Україна є... в Україні! Там виросла нова реальність. Подобається вона нам чи ні — але іншої України нема. Я був останній раз в Україні у 72-му році — і то вже часом маю труднощі з відчуттям реальної української ситуації. А що ж казати про тих, які залишили рідну землю 40 років тому? Невже вони думають принести в течці модель самостійної України до Києва з Заходу; модель, видуманий без будь-якого студіювання нової української реальності? Варто їм пригадати, що кожух до гудзика не пришивають. Еміграція — то тільки гудзик, нічого не вартий без українського кожуха.

Отже, єдиний реальний шлях допомоги Україні — це студіювання нової української людини й нової української ситуації. Лише після цього можна збудувати **Діалог** між українцями по обидва боки залізної заслони. Без цього буде розмова глухонімих.

Націоналізм вічний. Але з кожним поколінням він має інше обличчя. Наша місія — виробити націоналістичну концепцію для 80-х років. На Заході маємо добрі умови для спокійної інтелектуальної праці. Там, в Україні, можна бути героєм, можна писати вірші в тюрмі — але ні можливості, ані атмосфери для написання великих монографій нема. Фактично ми повинні бути лише друкарнею, бо читає там, в Україні. Там 40 мільйонів українців, зголоднілих за вільним українським словом (байдуже яким: «бандерівським», «мельниківським», «двійкарським» чи рунвістичним. Там ми різниці не помічали, як отримували щось з Заходу). Але чи багато наших друкарень орієнтовані на читача в Україні? Чи є хоч одна з них, не поглинута еміграційною полемікою?

І тут, на Заході, теж є конечним Діалог. Нове покоління, що виросло на Заході, знаходиться в абсолютно іншій **духовно-психологічній** площині порівняно з батьками. Для них теж треба знайти новий модель націоналістичної концепції, якщо хочемо зацікавити їх Україною.

4. Ми нарікаємо завжди, що «багато сваримось». Це неправда: ми мало сваримось! Ми не вміємо сваритись. Маю на увазі таку сварку, яка б дала позитивний імпульс для будувannya.

Згадаймо президентські вибори в Америці. Як були один одного претенденти! Кожний згадав конкурентів, скільки той скинув дівчат з моста у воду та інші гріхи. І ніхто не вважав це за якісь особливі «контроверсії». А ми їх так боїмось... Як тільки заходить дискусія про наші реальні проблеми, її негайно глушать, бо це «контроверсія». Що ж після цього? Борець, який не бореться — не має мускулатури. Політик, який не шліфує свої аргументи в політиці — не має аргументів. Тому ми не маємо нічого для світового ринку. У нас нема не тільки Бжезинського — ми не маємо жодного сенатора чи конгресмена в Америці. О, так, ми любимо дискусію; але замість річової полеміки скочуємося в дріб'язки і звичуємо опонента в тому, що він «украє гроші» або є «агентом чужої розвідки». Просто дивно, наскільки боїться український істаблішмент зачепити якусь принципову проблему — і наскільки він сміливий у дріб'язкових, пліткарських звинуваченнях!

Люди є люди; вони сварились і будуть сваритися. Треба лише навчитися перетворювати «сварливу» енергію на творчий імпульс, так само як в індустрії навчилися добувати тепло, спалюючи сміття...

5. Ще одна проблема; вона увійшла в наше життя не питаючи.

80-ті роки — це доба **неспокою**. Післявоєнний статус-кво на сході Європи закінчився. Почалась вибухова епоха. У Східній Європі й СРСР починається процес, який ми бачили в Азії й Африці 20 років тому: деколонізація. Цей регіон у 80-90 роки в центрі світової уваги і світової політики. Польські події — лише старт; завтра вони повторяться (у різних варіантах) в Чехословаччині, Україні, Болгарії. Ми, східноєвропейці, стаємо основним компонентом світової політики. Мусимо привчати до цього світ; але спочатку мусим повірити в це самі. Покищо українську політику ми міряємо куцою міркою: від Жмеринки до Козятина (або від парафії до парафії в діаспорі). Україна є головним компонентом у майбутньому ланцюзі держав: балтійські нації — Білорусь — Україна — Кавказ — азійські і волзькі нації. Україна є тут зв'язуючим чинником і географічно, і з точки зору потуги, і духовно. Бо литовець не має нічого спільного духовно з узбеком; а українець все ж має якусь дотичність і до того, і до другого (споконвіку звикнувши до ролі «на грані двох світів»).

Національний чинник є головним динамітом у майбутніх вибухах на Сході. Це добре розуміють московські дисиденти. Один з них (Шафаревич) пише: «У сумну епоху класова ненависть ледве чи стане тим сірником, що підпалить наш дім. Але ненависть національна — повністю може виконати цю роль. За підземними поштовхами, які чуємо тепер, можна уявити собі, якою руйнуючою силою може стати національна ненависть, якщо вона прорветься». У кому побачить світова опінія символ змін на Сході — тому вона й допоможе. Після 1-ої світової війни Захід бачив цей символ у Поляках. До них, а не до нас прийшла на допомогу армія Галлера.

Нас тоді не побачили. Нас побачать тепер настільки, наскільки **покажемося**.

6. І останнє: в Україні буде вибух! Наші пророки в

барах смішні, коли починають філософувати, «чи в Україні щось можливе». То те саме, якби хтось сперечався, чи завтра зійде сонце. Вибух буде, але чи готові ми до нього? Найперше: він буде **неконтрольованим**. В умовах диктатури ніколи не можна передбачити ходу подій. (Іран, Чехословаччина 68-го р. і сучасна Польща — добрі приклади). Кожний день буде несподівана зміна. Наші старі формули, вироблені в 40-х роках, у такій ситуації будуть виглядати архівними документами, а не інструкціями для дії. На кожному кроці ми зустрічаємося з новим, несподіваним і... часом неприйнятним для нашого способу думанням. Найцінніше багатство в таких умовах — це **толеранція**. Не велика заслуга знайти спільну мову з односторонцем. Правдиве політичне мистецтво починається з того моменту, коли сідають за стіл двоє **різних** і все ж виробляють єдину платформу. Еміграційна еліта вже мала перші проби в цьому напрямі, і результати вийшли дуже сумні. Прибули перші дисиденти з України, які репрезентують нову українську реальність. Доки це були люди, які в присутності двох митрополитів називали себе атеїстами, можна було сказати, що це «не наші». Доки прибували військовики, що відразу ж записувались до «спілки ветеранів червоної армії» — теж можна було вживати цей аргумент. Але прибули нарешті такі, що заявили з першого дня: я український націоналіст. Маємо, отже, до вибору, до кольору. І все одно діалогу нема...

Як же еміграційний провід думає знайти порозуміння з 50-мільйонною українською реальністю, коли не вміє нав'язати діалог навіть з кількома її репрезентантами? Колись Леся Українка писала, що наш провід, який мав би вести «отару» за вогняним стовпом, сам розбігався від цього вогню, як отара...

Скоро на сході засвітаються вогняні стовпи. То буде знову велика слабкість Росії. Як використаємо її? Чи знов будемо шукати «дружби» і «федерації»? Найголовніше — дозріти до думки: комунізм — це не єдине, проти чого ми повинні боротися. Комунізм — то лише палка в руках Російської імперії. І той, хто є лише «голим» антикомуністом — той нагадує собаку, що кусає палку, а не руку, яка тримає палку. Комунізм зникне — це напевно. Можна лягти спати і пробудитись через стільки-то літ — комунізму вже не буде. Бо жодний -ізм не є вічним. Тут зміни приходять автоматично. Але чи так само автоматично прийде українська самостійність? О ні, тут жодного автоматизму нема. Якщо ми ляжемо спати, то замість червоної імперії буде зелена, рожева — але та ж сама Російська імперія. Україна постане лише тоді, як наше **Хочу** буде сильнішим, ніж московське.

Завтра в Україні буде те саме, що в Польщі. Вже тепер маємо «Солідарність» в зародку. Кілька років тому на українській території, в Донбасі, була створена вільна юнія. Звичайно, її членів заарештували. У Польщі теж були арешти й арешти, доки прийшло до 11-мільйонної «Солідарности». Завтра і в нас будуть мільйонні робітничі юнії — **але в чийх руках?** Якщо ми не знайдемо **Діалогу** з ними — їх візьмуть в руки московські «демократичні» групи, і зроблять зброєю для збереження імперії. Так було вже у 17-му році.

А на закінчення я хочу нагадати стару англійську байку про трьох поросят.

Перше порося збудувало хатку з соломи — вовк

дмухнув, хатка розвалилася, і він з'їв поросю.

Друге поросю збудувало хату з прутиків. Вовк дмухнув, розвалив хату і з'їв поросю.

Третє поросю було мудрішим: воно збудувало хату із каменю. Вовк дмухав, дмухав і лопнув.

Поросята були мудрі, бо вчилися на помилках. Скільки наших поросят з'їв вовк... Чи ми багато навчилися?

Де взяти мудрих поросят?

Деякі наші мудреці кажуть, що треба будувати хату з... паперу. Вони підписують договори з «добримими» Москалями і кажуть, що ці паперові стіни нарешті гарантують нам добре майбутнє; що вовк уже не має зубів і буде пастися на траві разом з ягнятами. І що вовк так само бідний, як і ягня, бо обох нібито кривдить якась «партократія».

А вовк уже гострить зуби...

Навіть найтолерантніші до нас московські дисиденти визнають нам лише Західну Україну (Поляки навпаки: визнають нам Східну Україну, а Західну хочуть собі). І всі вони стоять на принципі «референдуму», який мав би визначити, чи Українці хочуть самостійності? (Це те ж саме, якби пустити до Москви китайські війська і тоді, в умовах китайської окупації, провести референдум,

чи хочуть Москалі самостійності).

В летючці, ширеній у Советському Союзі (яка закликає до загального страйку), є цікаві місця. Авторі її вимагають, щоб під час страйку не було «порушення загального порядку, жодних вибухів націоналізму» (підкреслення наше). Значить, порушником є не комунізм, а націоналізм!? Московські дисиденти добре знають, що в Советському Союзі будуть зміни, але хочуть таких змін, які б зберегли імперію від розвалу. Вони вже тепер бояться націоналізму більше, ніж Брежнєва! Вони добре знають, що будь-які реальні вибухи в імперії можуть бути лише національно-визвольними, і вже тепер шукають способу, як їх не допустити.

То ж дивімося на них так само тверезо, як вони на нас. Маймо хоча б стільки мудрости, як третє поросю з англійської казки, і відгородімося не папером, а камінням. Камінний мур — то державний кордон; це єдине, за що варто боротися. Без нього все інше буде теорією. Збудуймо його твердо і назавжди в наших головах; а тоді вже збудувати його між Харковом і Курськом буде легше.

Це і є найбільш фундаментальна і стратегічна перспектива наша для 80-х років: збудуймо нарешті українську хату з каменю!

Читайте в наступному числі нову статтю

Валентина Мороза «Бандера і бандерівці»

У К Р А І Н С Ь К А П Е К А Р Н Я

"THE FUTURE BAKERY"

739 QUEEN STREET WEST

TORONTO, ONTARIO

TEL. 368-4235 & 233-2713

ВИПІКАЄ НАЙКРАЩИЙ ХЛІБ І РІЗНЕ

ДОМАШНЄ ПЕЧИВО

— Доставка до крамниць і домів —

TWO HOURS OF UKRAINIAN POWER

Many Ukrainians born in the West feel a link missing in their individual make-up without which Ukraine remains a theory and not a reality in their lives. Often, the missing link is their complete isolation from, and unfamiliarity with their roots. They have the knowledge of being Ukrainian, but their knowing this is not enough. Knowledge becomes ambiguous when considered in spiritual terms. To **feel** one is Ukrainian and to accept this **spiritually** requires a quite different process of development, which is often far more difficult to achieve. When a person has no recollection of a particular place or way of life hearing other people's memories, no matter how fascinating, will create yet another facet in the mind, but the vacuum that person is trying to fill will remain void. Sadly, there is virtually nothing in the West that can fill this vacuum and provide the missing link in a person's search for self-identification. Actually going to Ukraine and experiencing one's roots is practically the only way to attain this.

Other than that there are the rare occasions when something of real value manages to penetrate our world from Ukraine; a poem, a song, or a film. Symonenko's «Swans of Motherhood» and Ivasiuk's «Chervona Ruta» were an incredible phenomenon which, for many, had a resounding effect on their assessment of their position in the world. Such phenomena came unexpectedly and created a bridge between Ukraine and the reality we live in which no amount of discussions, speeches or 'party political broadcasts' on the part of antiquated Ukrainian groups in the West had managed to do.

In the 1960's there was the real danger of apathy and pessimism falling on Ukrainians both here and in Ukraine following the liquidation of the last partisans. Symonenko and his contemporaries naturally became the force which repelled this growing turn towards liberalism and national indifference by reasserting Ukraine's endurance as a nation. This was their role, and they remained a vital part of Ukrainian development right through the 1970's, until the 1980's. Now, thanks to people like Symonenko, few of us question the necessity of Ukraine's presence on the world map. Symonenko's generation eliminated such liberal trends in all but a few obscure elements. Today, the young Ukrainian individual does not question the need to preserve the Ukrainian phenomenon in the world. What he is questioning, however, is the ability of Ukrainians to mobilise themselves when the inevitable changes in the East begin. Plainly speaking, the vision of Ukraine given him by emigre life has not equipped him with confidence in Ukraine as an entity which could be more powerful than its opponents. He has been indoctrinated, and not always consciously, from an early age that Ukrainians will never achieve their goals because they are «completely disunited and unable to come to a single agreement with one another». And he has seen little which would convince him of the opposite.

Thus, there is a dual problem facing the generation of the 80's. Firstly, they really want to believe in Ukraine but have almost no foundations on which to build this belief. They do not take themselves seriously as a nation because they have rarely seen any Ukrainians who do. Most older

Ukrainians repeatedly talk about how unfortunate we have been throughout history to the extent that we almost start believing no other variant except oppression is possible for Ukraine. Secondly, there is the problem of the missing link in their spiritual identity.

The 1960's in Ukraine were fascinating in every aspect. They were years of incredible national productivity, which came like a torrent after a long, seemingly endless drought. Together with the new poetry and art being created at this time there were around ten very powerful and memorable films released which found very little response in the West. For some reason these films failed to penetrate emigre life on the same scale as the contemporary poetry and political writings. Nevertheless, they are sporadically beginning to appear now at an ever increasing rate and, although often used and abused in opportunistic ventures, could help to uncover a whole new stage in our understanding of Ukraine.

Zakhar Berkut belongs to this group. Made in the 1960's in the Carpathian Mountains, the film was produced and directed by Iliencko and Osyka, renowned for their work in other films such as **The Stone Cross** and **The Enchanted Windmill**. **Zakhar Berkut** is an expression of the tremendous innate skill and creativity of Ukrainian cinematography which, even under the present conditions, could produce a work of the highest artistic quality. In reaction to the danger of further free development of Ukrainian culture, and to the 'agitation' the film was causing among those who were fortunate enough to see it, **Zakhar Berkut** eventually disappeared in the Soviet Union. The soviet authorities were stamping out any new wave of Ukrainian creativity, in any field, replacing the confiscated works with their own colorless offerings. But, more importantly, the Russians sensed the new direction Ukrainian feeling could take if the film, and others like it, were allowed to circulate.

But the 60's and even the 70's were not yet ready for this feeling. They were years during which Ukrainians were fighting for the very existence of nationalism amidst the liberal turn in the world. **Zakhar Berkut** was overshadowed by Symonenko and Kalynets during this period. Now, however, nationalism is established, but instead we find that, on its own it is not enough. Nationalism has been compromised in the eyes of the new generation through the lack of confidence and faith in self which has become a part of traditional structures. Young Ukrainians want something to underline their self-respect and ability as a nation to overcome, and not just collapse before obstacles. **Zakhar Berkut** can at last play as important a role here, in the present situation, as Symonenko did in the 60's, as the film throws out all the old emigre cliches about Ukrainian inadequacy and incompetence. It presents a totally different type of Ukrainian, who is often quite a surprise to the young people here.

At the beginning of the film the first thing we see is the face of Zakhar Berkut himself — the face of primeval Ukraine. Zakhar Berkut is secure in himself and in his people. The Tucholtsi have created spiritual harmony with their land which goes far deeper than consciousness. They have lived in the mountains for so long that they may no longer

consciously see the beauty around them, but it is at this stage in a people's development that the land really begins to form their subconscious thoughts and influence their outlook on the world. Exiled Ukrainians are an example of how dangerous it is to remove an individual from his natural environment. It is then that the features of Zakhar Berkut become dim and twisted. The Tucholtsi remain in unison with their land and therefore retain an acute sense of pride and confidence in themselves, even in the face of foreign confrontation. Their natural instinct is preserved through the land itself, an instinct which leads Zakhar Berkut, when faced with the death of his son, Maksym, as the price for vanquishing the Tatars from the Tuchol lands, to accept his loss in order to preserve the 'hromada': * «What will become of the people beyond the mountains if we fail?», he says.

Zakhar Berkut is the village elder, respected and trusted by everyone. The people gave this position to him through his good works and wisdom. Yet his lifestyle does not differ from anyone else's in the village. He is like all the others except for the occasions when a gathering, or 'viche' is called when he is asked to keep order over the debating. And even here, where the decisions and laws of the whole village are made, he does not command, he watches over the proceedings and guides the voting of the other elders and the men of the village, and then declares the outcome. Only the hromada has supreme authority in the Tuchol village. There are several instances in the film which concentrate on the viche, showing it not only as a meeting to discuss practical problems but even more as a mystical ritual, steeped in ancient Ukrainian custom, where the word of every man is seriously weighed and the final decision is sacred.

A viche is called to decide the fate of Tuhar Vovk, a boyaryn** from the capital who is annexing their lands and forcing them, who have never known subjugation, under his command. During the viche, Tuhar Vovk proclaimed a traitor for collaborating with the Tatars and is sentenced to death. The boyaryn flees and turns to the Tatars for protection. He returns, leading the Tatars, with the aim of destroying the Tucholtsi in return for their stubbornness. During the battle that ensues Maksym is taken prisoner and a yoke is put around his neck. This yoke remains with Maksym until the end and through it he saves people and their lands from devastation.

Maksym's yoke represents many things. It is the yoke put on Ukraine by Russia, or the yoke which drags Western Ukrainians down into pettiness through their lack of reality. It is also the yoke around each person who is too weak to believe in himself. Maksym carries his yoke lightly and turns it against those who placed it on him. He becomes the attacker and not the attacked, and in being so is the victor. Maksym's fate shows that a yoke is as heavy or as light as the bearer himself makes it.

The Ukrainians and the Tatars. The treatment and presentation of these two peoples is of central importance in the film. First, we see the Ukrainian viche, a symbol of the ancient Ukrainian mentality and way of life. The Tucholtsi portray the inborn love of individual and national freedom which is the basis of the Ukrainian character. The Tatars are portrayed as something completely foreign to the Tucholtsi. The contrast between the two nations is nowhere more apparent than during the interrogation of Maksym by the Tatar Khan, Burundaj. Burundaj declares that now the

Tucholtsi and all their neighbours can forget their viche and their elders because he is now the only ruler who will think for all of them. Maksym replies that one man cannot think for all, as he cannot live for all. «You come uninvited, and you will go unthanked», says Maksym. As we watch a subtle transformation begins to develop. The conversation between Maksym and Burundaj is clearly intended to become a conversation between Ukraine and Russia. It is a conflict between two nations who have nothing in common. The Tatar camp is an uncontrolled, seething mass of mindless human-beings who recognise discipline and order only in the figure of the khan. And there is the Khan, himself, maniacal dictator and absolutist, who now wants to impose his absolutism on a people whose life is controlled by totally different categories. The Tucholtsi with their viche and deep individualism know no other ruler except the hromada, and are, therefore, completely alien to the Tatars.

The film explores these fundamental differences in a very subtle way. It shows Tuhar Vovk, a boyaryn from the king, a traitor and an opportunist, yet even he is not as alien to the Tucholtsi as the Tatar horde. He represents the degenerated element which will always appear in a nation if given the chance to develop. But he is not 'alien', he is the negative factor in the whole, but he is still a part of the whole. Myroslava, his daughter, also comes from the city, from Halych. She is a Christian and the Tucholtsi are pagans, she represents the 'civilised' world which has come to intrude on the 'primitive' mountain dwellers. But she, too, is not alien, she finds a common language with Maksym because both are part of the same land. «If everyone loved their land as much as we do, then we would be happier people», Maksym says. Even the problem of conflicting religious beliefs can be overcome if there is one feeling. Myroslava and Maksym reconcile their Christianity and paganism because both feel their religion **organically**, it is an integral part of their lives and, therefore, they can respect one another's differences.

Thus, the enemies of the Tucholtsi are the Tatars. Not only because they want to destroy them and their way of the life but because they are foreign with a mentality unacceptable to the Tucholtsi. The final elimination of the Tatars by the Tucholtsi is a statement of the future situation in Ukraine. The film is an answer to those who, like Tuhar Vovk, are looking for protection in the enemy camp or who say that Ukraine has simply given up. Both positions are ridiculous for the logical reason that Ukrainians are incompatible with any outside rule, whether Tatar, Russian or anything else. Therefore, resentment will grow the longer the present situation continues.

For the generation of the 80's the phenomenon of **Zakhar Berkut** is a necessity as it suggests a new approach to themselves as Ukrainians. It provides a kind of immunisation against the viruses of emigre quarreling, pettiness and disillusionment. It shows Ukrainians without psychological problems or complexes who know exactly what they want, who they are and where they are going. Only this type of nation will come through the changing face of the 80's intact.

But, most importantly, they see Ukraine itself. The Carpathian mountains covered with snow, the wooden houses, the 'fast-flowing' rivers which so often figure in our songs. The indescribable effect of seeing Ukraine for the first time on a screen in Toronto. This is perhaps the most amazing experience of the film.

* Collective name for the inhabitants of a Ukrainian village

** baron

Подаємо новий твір Євгена Сверстюка. Як передмова — уривок з його листа, писаного восени 1981 р. Друкується вперше.

”Мав відпустку без права заїзду до Києва і в межах лише одного села. Діти мої в основному здорові. Андрій в липні був у військовому таборі після V-го курсу, так що він і не зміг зустрітися з Олегом.

Боюсь, що й за кращих умов це дуже ускладнило б життя обом — навіть найневинніша зустріч — в силу короткого замикання, яке спрацьовує в деяких головах від самого звучання прізвища мого. Ви запитуете про готель «Мир». Це біля Голосіївського лісу, оспіваного М. Рильським, де з півгодини їзди до центру. Мій потяг «Москва — Ковель» проїжджають через Київ вночі.

Теперішня відпустка була вдвічі довша, але враження вже слабше. Зрештою, схоже. Наприклад: «Слава Богу, таки приїхав. Скільки літ вже, мабуть, з десять? А геть посивів. Не впізнаєш? Я теж змінився... Життя. Ну, як там в тому Сибіру? Як з продуктами? То скільки то ще років? А тоді куди?»

Питання жебонять і тануть в імлі дощового дня. Але останнє будить мене і доля стукає в двері. Я пробую зазирнути крізь завісу імли, за якою стоїть знайоме перехрестя. О, Боже, невже те саме коло повторень, коли планета шалено крутиться і, навіть, змінює свою вісь і постійно відносить нас кудись з нашим постійним питанням.

«Ну — як?» Це питання трагічне, це питання

комічне, як сивина на голові, що ніяк не може піднятися до питання «Навіщо?»

«Було дуже важко?» — «Бувало». — Це ж скільки принижень...» — «Не конче, у вас їх могло бути більше». — «Хіба?»

«Самі обставини не принижують, коли сам себе не принизиш. Все залежить, чим звук розплачується. Коли життям — це підносить, коли честю — це ганьба скрізь».

— «То правда, який біль...» — «Страждання підносять, і може то наш головний ужиток?» —

— «Ой, хто їх хоче...»

— «Хоче не хоче, а кожен п'є свою чашу, тільки один з мусу, а другий вільно» —

— «Ой, вже б якось вийти з цього»

— «Куди вийти?» —

— «Туди, де всі». — «Кара не тоді, коли люди, кара тоді, коли Бог карав». —

— «То там вже ніде дітись — мусиш.»

Однак сиза імла навколо роз'їдає межу між мусиш і повинен, і сива голова гнеться долу, і юрба змушених полонених інерцією жити, щоб їсти в колесі темних иурбот уникають гострого страждання і болю, від якого можна прокинутись. А на сизому обрії плывуть і тануть хмарки розрідженої любові, з якої ні дощу, ні роси.”

ЕТНІЧНИЙ ЕСКІЗ

У селі тім я був тільки раз
Та весняного ранку в неділю
Приймаченко Марії вдалося дістати
в колгоспі коня.

Вона йшла вже садити картоплю
Подивилась здивовано на гостей,
Що привезли лише запитання
У порожній хатині валявся дешевий папір
Щось несміло вона запитала про фарби
У куточку лежали бліденькі ескізи.

Як життя дивовижної жінки
Не вдови і не дівки
Завжди є диваки на селі
Для колгоспу одна лише морока
а де дінеш.

Білокур Катерини я вже не застав
Та на виставці скромно тулились
ескізи портрету

Олівцем на листку
Зашарована сонцем-вітрами

У куфайці і хустці
І якогось похмурого ранку
У холодній росі

Вона задивилася в небо
Така справжня
мовчазна в собі

Як ті квіти,
Що вічно буяли у неї в душі
Зацвітали в очах кольорами
І при світлі Божого дня переходили

Чисті, правдиві, живі,
на папір
наче подих

Не вдова і не дівка
Відлюдна і рідна усім
Наче пісня
Забута в буденній мороці і журі
Раз народний художник
Приневолив її позувати в
святошній одежі
І вдалося нівроку йому
Її хустка квітчаста
Та поїхати в місто безплатно в
машині
Вже було б занадто
Тут відмова її була абсолютна
Як мрія
Вічна мрія життя
Побувати в музеях,
щоб побачити
Як малюють «художники справжні»
Такі мрії завжди недосяжні
Вона жінка з колгоспу
Така проста, звичайна і тиха,
А сказати тверезо
То й зайва, як квіти
А, щоб з того її ремесла
(Вона ж, навіть, не вміє плакатів, які
позарізі!)
хоч якийсь був ужиток
Ледве вмовили якось її
Вмонтувати між квітами трактор,

А те поле, де квіти ростуть
Підписати колгоспним
(Часом, може, загляне сюди і районне
начальство)
Боже, скільки таких от жінок
Ти посіяв на нашій землі,
Де посів і жнива полюсами
Та під сонцем Твоїм
Течуть ріки і весни квітують
І співає осанну живе все
На святі життя
Тільки тим ми живі
І слідами лихих суховіїв
Пробивається парость
І корінь невидний в землі
І обличчя між квітів і нив
Зашаровані сонцем-вітрами
Вічну душу живу
Як Твій образ
Подобу Твою
В світлі ранку
Являють очам
І, коли вже не суджені нам
Перегони в розкованім світі,
Ми у сонячну хвилю
Зацвітаєм на ниві повторень.

Сибір, 1980

Р. ВОЛОДИМИР

ЛІТЕРАТУРНА ГУТІРКА

(Сучасне дійство)

Дійові особи:

Господиня вечірки
Універсалістка
Старший літератор
Модерніст
Літератор-патріот
Молода літераторка

У привітно облаштованій мешкальній кімнаті мішане товариство з п'яти осіб розсілось по довільно розставлених кріслах. Позаду заставлені книгами полиці шаф. Товариська атмосфера — хто попиває чай, хто курить, хто перегортає журнали, ведуть розмову. Гридверній дзвінок. Господиня вечірки, що тількищо припрошувала до чаю й тістечок, підходить до дверей, вони в той же час розкриваються і швиденько заходить до середини Універсалістка.

Універсалістка: Пробачте, що спізнилась. За тією постійною метушнею нічого голови не тримається, все йде не таким ладом.

Господиня: Чи не забагато всього на себе берете, моя дорога?

Універсалістка: Така пильна пора, стільки пекучих справ,

що інакше й годі (*присідається на окрайці тапчана, заговорює до сусіда*).

Господиня (*звертається до товариства*): Так і дозвольте, без будь-яких церемоній, призадуматись над питаннями, що хвилюють нас усіх. До якої цілі нам змагати, якими засобами користуватись, на кого чи що орієнтуватись у нашій літературній праці? Що власне маємо на увазі — майбутнє, чи сучасне? Консерватори ми, чи новатори? Пишемо для себе, або, скажімо, для вибранців, чи, може, для ширшого загалу? Будь ласка, в цьому контексті поведемо свої розважання. Прошу висловлювати свої думки одверто і без формальних зголошень.

Старший літератор: Літературний процес, по-моєму, не якась плянова, а радше стихійна, чи пак індивідуалістична, як би сказав навіть іраціональна, дія. Де б тільки не пробували увілляти літературу в унормовану течію, там вона зразу стане якоюсь заангажованою літературою, що б воно там і не було — патріотикою, соц-літературою, чи, ну от, модерністичним хизуванням.

Модерніст (*діткнутий до живого*): Ви либонь теж тієї думки, що модернізм у літературі — це жонглювання формою без будь-якого змісту. Хоч і такі серед модерністів бувають, суть руху не в тому. Йдеться про економність, навіть лаконічність, вислову, неповторність засобів, нещадне схоплення характеру часу, про нову, свіжу, несподівану форму для передачі згущеної ідеї.

Літератор-патріот (*перебиває, вибачаючись*): От тому, що згадали ідею, дозвольте мені забрати голос. Або ідею віддуховлено, позбавлено її первісного значення, або ж її насправді щораз то менше заприймається у творах новітньої літератури. Нехай, що є фабула, певно й екзотика, є й секс, є акція — що несильніша, то більший попит на неї, є багатослівність, здається, все є — заялозеність, натуралістика, мілина, низини буття, є й нікчемність існування, ба безглуздя його, тільки немає отієї великої ідеї, заради якої варто жити, діяти, творити. Іншими словами, пишуть будь-як, будь-що, будь-хто й сьогодні пише — література це вже не святая святих відданих мистецтву вибранців — а прочитай цей і той самоплив, то й неодмінно доходиш до висновку — немає ідей в сучасній літературі, перевелись ідейні літератори, все менше охотників серед читачів на ідейність, до речі, став увесь світ безідейним.

Універсалістка: Література має бути віддзеркаленням життя; завданням її — не прикрашувати його, а просто фіксувати. Створюючи певний, хай і позитивний, чи ідеалістичний стереотип, маємо справу з порожнечою, якої у справжньому житті немає. Приклонники такої нереальної школи в літературі заводять її на регіональні рейки, вимикаються із універсального літературного процесу, стають анахронізмами.

Літератор-патріот: А яка ж користь нашій літературі з того, коли й чимчикувала б по слідах універсальних напрямків? Пробували цього в минулому, згадайте лише предтеч етнографізму в літературі, як Квітка Основ'яненко, захисників жіночого питання, от хоч би Марка Вовчка, Кобилянську, чи стовпів універсалізму, як от Іван Франко, і робили вони це, може,

й краще від західно-європейських письменників, а ось за приклад візьмемо Лесю Українку, та що ж — здобули собі серед чужого світу належне признание? Вся честь припала можним світу цього. Слідкують же в нас за чужими зразками й тепер, як і деякі неокласики й неоромантики практикували вчора, а які ж практичні висліди? Маємо хоч одного нобелівського лауреата, дарма що, по заслугі, повинні б мати? Шукайте за нашими письменниками по світових енциклопедіях, ледве чи й Шевченка знайдете.

Молода літераторка: Це вже не літературна, а політична проблема. Представників недержавної нації, які б і значні літературні досягнення вони не мали, зараховуватимуть із правила до регіональної літератури. Того роду література стоїть поза увагою більшості критиків.

Літератор-патріот: От і влечне визначення, спасибі за поставлення точки над «і». Значить, правди не приходити, нашої літератури доти не доцінюватимуть, доки вона не стане літературою державного народу. Тоді ж і не треба буде шукати за признанням, воно саме з себе прийде; тепер же, хоч і були б наші літератори більш європейськими від європейців, за модою вганялись би на саме чоло перегонів, це їм анічогісінько не допоможе. Я ж тому й кажу — люди, ми ще досі справжнім життям не жили, ми тільки підмінкою життя животіли й далі отак животіємо й у майбутньому капаритимем, доки державний статус не стане нам у світі за візитову картку. Тим то й робить усе, рідні письменники, давайте літературними середниками наснажений зміст, міцну ідею, величну мету, щоби прискіпати день вільного, повного, довершеного й гідного буття для нашого скаліченого народу, що його постійно викреслюють з реєстрів активного людства. Ідейности, цілеспрямованости нашій літературі треба, оте я завжди твердитиму: їх нашим літераторам плекати годиться, а решта прийде, таланту й хисту нам не бракує ж, тож до виховання народу і до здобутків свідомої своїх завдань літератури змагаймо. Нехай наша література буде дороговказом до самотності й гідного буття нашого великого народу.

Господиня: Спасибі за змістовні дигресії, вони й глибоко сприйняті й доцільні, тільки ж питання, що ви порушили, надто вагоме, широкі й, очевидно, переходить за межі компетенцій нашого званого гурта й задалегідь поставленої теми. Нам, з уваги на обмеженість уповноважень, не так тут про національну ролі літератури йдеться — щс її безумовно треба кожному мати на увазі — як про її соціальне підсоння в еміграційному театрі, безпосередні практичні цілі, засоби, допоміжні фактори, можливості розвитку, скріплення бази тощо.

Старший літератор: Вигляди тут аж ніяк не задовільні. Наш письменник живе в самотині — не то що «в чужій чужині», а таки сиротою у власному суспільстві. Насправді ж, коли воно так і не було? Підтримав хто Шашкевича за його життя? Дізнав будь-якої допомоги злощасний Анатоль Свидницький, а талан був чималий? Видавав же й Руданський свої твори за здобуті з медичної практики гроші, та й не тільки серед нас таке буває. Творчістю Юліюша Словацько-

го ледве хто цікавився й йому теж самому доводилось видавати власними засобами свої твори. А це вже визнаний літературний геній. І все ж таки творять письменники за найневідрадніших умов, бо мусять творити, таке їх покликання. Суспільність і видавництва завжди відставали супроти творчих дерзаних літераторів, і це треба відмітити. Сучасники звикли схлібляти собі, начебто вони більше просвічені від своїх попередників, мовляв, займаються літературою, видають класиків, не то що колись... Яке лицемірство! На сучасні умови — це ж тільки, як краплина в морі. Та й класики поплачуться. А що ж вони вчинили для своїх сучасних письменників? А щоб увести нові літературні таланти в суспільстві, про це й мови немає.

Модерніст: Сатира Маковоя про те, як Шевченко, повернувшись б отак знову між своїх провідників культури, певно шукав би довго за якимось прилітературним зайняттям, дарма що він і класик, могла б тут послужити знаменною пуантою. Але мабуть це такі ніколи аж так погано не було письменникові, як у нашому неспочутливому сучасному. Колись, як-не-як, і Франкові твори видавали, і Кобилянська отримувала, хоч і скромні, гонорарі, а як же сьогодні? Достеменно байдужність громадськості до нової літературної появи, «батьки народу», видавництва, крім своєї партійної, політичної, чи якоїсь іншої, більш прибуткової, продукції, заглухли на потребу літературного розвитку на еміграції, що має завданням надолужити те, чого крайовий письменник не спроможений учинити: всі оці сліпі поводирі здали повністю позиції промоторів культурних процесів у вільному світі. І так, опинився наш письменник на відлюдді — сам пише, сам видає, сам пускає свій твір між народ нечитальників, невже й сам читає? Яскравий приклад занедбання покладених на провід обов'язків.

Господиня: А втім зважте, що тут ненормальна еміграційна ситуація, адже недостає крайової бази.

Модерніст: Порівняно з запущеним літературним полем на еміграції в сучасному, письменник із попередньої еміграції мав куди сприятливіші умови. Шанували новаторську творчість Вороного, Олеся, еміграційні органи навіть підтримували П. А сьогодні не то, що байдужі, а просто неприхильні до індивідуальних творців нових вартостей, до будь-якої творчої ініціативи одиниці. У нас отаке завжди — шанують померлих, недолюблюють живих сучасників. Таки не дописала еміграція наша в культурно-мистецькому пляні.

Господиня: Еміграція, еміграція... Після першої світової війни була все ж таки тяглість крайово-еміграційних інтересів, було якесь взаємне поєднання їх із підпольським, підчехословацьким національним запіллям; а чого ж ви сподіваєтесь від нівеляційної, антикультурної й протинаціональної, советської бази?

Старший літератор: Хоч би лиш тут, у нас на еміграції, було більше зрозуміння, краща плянова дія...

Універсалістка: Немає іншої ради, хіба тільки вийти на решті з нашого гетта, включитись в загальну течію світових літературних процесів. Належить приступити до співпраці в НЕП, братись за переклади нашої творчості на чужі мови, а, коли на те пішло, то й

починати писати на світових мовах.

Господиня: Отак і, потроху, закинути літературу в рідній мові? З якої ж речі збагачувати нам власною втратою чужі надбання? Це ж уже й не буде українська література, коли її творити не своєю мовою. Щож до перекладів — так це інша справа, їх нам треба що-більше... Але, але... А хіба ж відповіли ми на останнє питання? Куди нам іти, який же наш літературний шлях у майбутнє?

Молода літераторка: А я над цим і не задумуюсь. Мені доволі, що у творчій праці знаходжу бульше духове задоволення, як в аби-якому іншому зайнятті. Це для мене найдостойніше з усіх покликань. В літературі віднаходжу своє краще «я», тут і нагода створити те, чого життя не може дати. Інколи станеш писати, і така радість творчості огортає, сходить такий благий настрій, повертаються юні дні невинності, мережиться, сторінка за сторінкою, низка до свідку ще раз усього пережитого, життя сповняється якимось глибшим сенсом. І цього мені досить.

Універсалістка: На всякий раз новий творчий процес мусить відгородитись від побутовщини. Наш шлях має вести на широкі всесвітні води, загальнолюдські проблеми — одна з наших осередніх тем. Оригінальний підхід до свого матеріалу, а нехай і варіація в новому освітленні якогось видатного лямбдотиву — такою уявляю нашу методу. Нічого нового під сонцем уже й насправді не стрічається в літературі, все основне вже сказано... Бо що й може бути ґрунтовно новим супроти класицизму, романтизму, реалізму? Хіба знову неокласицизм, неоромантизм, якийсь неонатуралізм, підмінка сюрреалізму, чи що? Тільки ж важливе, як сказати. Та щоб надати своїй темі усучасненої інтерпретації. І головне — перенизати її тонкою психологічною канвою.

Модерніст: Та ще й слід добирати образну, доцільну мову — що менше слів — аби тільки згущених до точної семантики — то міцніше враження. Передусім треба мати щось важливого закомунікувати, а тоді сказати це цупко, кмітливо, різко й запам'ятно, так щоб воно закарбувалось, назавжди відпечаталось, не сплило з водою. Основне — без трафетів, без перемолочувань старих тем, без зайвих повторень, без тенденції, без патетики. Писати так, як пульсує життя.

Старший літератор: Часи міняються, проте людська природа незмінна. Культурний читач бажає взяти в руки цікавий твір, що зайняв би його увагу серед буденщини життя. Може, й сподіється відкрити в ньому дещо нового, а то й відтворити пережиту ним дійсність, може, просвітлити буття, неясне й загадкове. На загадки, експерименти, стилеві лябіринти читач здебільша непохлипливий, відкладе таку книжку, не дочитавши. Проте стережіться банальщини. Пишім чітко, ясно, господарно — томи одного твору це зайвий труд в нашому сучасному — читач не має часу, літературного дозвілля, ні необмеженої терпеливості. Тож не перетягаймо струни. Пишім добре й міцно, якби від того наше життя залежало, бо читача таки треба виховувати.

Літератор-патріот: А, над усе, збережім пахощі рідного слова, подаваймо нашому читачеві на чужині Євшан-

зілля з піль і бойовищ батьківщини, а заковано-
му землякові в краю — дух свободи, що тіло до бою
рве. Я сказав.

Господиня: Так на цьому й зупинимось на сьогодні, бо
й пізенько вже. Дякую шановним гостям за добру
волю, розважливу думку, дух співпраці. Коли ж нам

знову зійтись і нанизувати далі разки наших розду-
мів? Ми б тількищо почали, а тема незчерпна (слід-
кує невимушена гутірка).

При взаємних чемностях, гості розходяться, госпо-
диня в відчинених дверях.

Твердия Гейс, під Великдень, 1978

Doctorate Earned By Young Ukrainian

On the seventh of August 1981, Jurij Andrij Jaroslaw Luciw, the son of Ukrainian historian Prof. Dr. Wasyl O. Luciw and Mrs. Emily Luciw earned his doctorate in the field of Ukrainian history.

Born in Toronto, Canada on may 8, 1956, Jurij spent most of his formative years in the United States, more expressively in Connecticut and Pennsylvania. While living in State College, he was a member of the Interscholastic Current Events Champions team and was a participant on scholastic quiz, a popular educational question and answer show for the state of Pennsylvania.

A graduate of Pennsylvania State University in the field of Liberal Arts, majoring in history he distinguished himself in extra-curricular activities captaining the mens and coed Ukrainian volleyball teams to the finals of the Intermural Volleyball Tournaments.

Achieving his Masters Degree at Clarion State College in the field of library science, Jurij also found time to write a weekly newspaper column for the **Clarion Call**, was vice-president of the history club and was selected to represent Clarion State College Library School at the White House Conference on Libraries in Washington, D.C.

Having earned his Ukrainian High School Diploma by taking

Toronto Ukrainian Summer courses for three years, Jurij went on to his studies at U.F.U. possibly influenced by intensive, fascinating Ukrainian discussions with his father while living with his parents.

Throughout his educational upbringing, he has been enchanted by Ukrainian topics, more often than not researching-writing seminary works on various subjects. One of these independent study projects was later published. His book **Building Slavic Collections: A Manual** was met with favorable reviews and has been selling briskly.

His doctoral dissertation entitled: **Sviatoslav the Conqueror Creator of a Great Kyivian Rus' State** presented some intriguing new insites into this great Slavic ruler.

Along with his seminary papers, Jurij has written over twenty newspaper articles in both Ukrainian and English and several chapters in the book **Ukrainian Culture at Pennsylvania State University**. Jurij intends to be a contributing member to various ethnic, especially Ukrainian, literary and scholarly organizations.

At present, he is a full time librarian and coordinator of the Multilingual Collection at York Public Library in Toronto, Canada. His hobbies include physical

culture; that is sports and body-
building; communication skills
(reading, researching, writing
and speaking), Ukrainian cultural
activities and ballroom dancing.

"AMERICA" — PHILADELPHIA

Jurij Luciw, Ph.D.

СВЯТОСЛАВ ЗАВОЙОВНИК — БУДІВНИЧИЙ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В початках історії Руси-України вибилася на передове місце постать Святослава Завойовника. Його держава була одною з наймогутніших держав тогочасного світу. В світовій історії цей володар відомий як мілітарний вождь, що розгромив могутній Хозарський каганат, завоював Болгарію та зі своїми бойовими полками загрожував столиці Візантії і її імператорам.

Таким характеризують Святослава Завойовника тогочасні літописці, зате мало сказано про нього як про державного політика та про його державу. Не мав цей володар щастя і в новіших істориків. Українські і чужі історики писали про його походи похвально, то знову інші критикували його державницьку працю і його внутрішню та зовнішню політичну акцію, а третя група дослідників негувала і мілітарні заслуги Святослава Завойовника і його державне будівництво. І досі не появилася ні одна монографія про його життя і творчість, і все це було спонукую до написання цієї скромної праці.

Вповні здаючи собі справу з неможливості користуватися архівними матеріалами, довелося багато часу витратити на розшуки всіх доступних першоджерельних матеріалів поза межами України. Це заняло три роки нелегкої праці, але потрібну, необхідну літературу зібрано. І тоді за допомогою порівняльно-дослідного методу, на основі тих матеріалів, створено відповідну базу до дальшої праці. Справджено десятки, часто собі суперечних фактів і після такого чи іншого вибору подано вияснення і дані, чому зроблено таке рішення. Довелося спростувати, мабуть мильні, погляди деяких істориків.

І саме тут було найтрудніше прийняти рішення серед отих суперечностей різних істориків, які в основному негували державницьку працю, а нерідко й воєнні здобутки Святослава Завойовника. В російській історіографії стрінулися погляди істориків імперіалістичної Росії та їхніх свідомих чи несвідомих послідовників і погляди істориків марксистів, що спершу цілковито негували усіх монархів, а там фаворизували тих, що дбали про велич і цілість російської советської держави.

Український науковий світ теж по-різному насвітлював постать володаря Руси-України та тогочасної держави. В основному це насвітлення негативне чи одностороннє. Одні були під впливом російських істориків, інші, як от акад. М. Грушевський, під впливом народо-вецького руху, що ставився доволі негативно до всіх володарів. Що росіяни негували Святослава — зрозуміле, він же відтягнув всю свою політичну діяльність з півночі на південь і, як сказав один з істориків, — на століття пересунув централізацію російської держави. І саме тому завданням українських істориків в наші дні — ще раз зревідувати погляди попередників і всебічно та об'єктивно насвітлити постать цього могутнього володаря.

На основі, хай і суперечних, тогочасних джерельних даних зроблено оту спробу насвітлити постать Святослава Завойовника — вождя і державника та його могутньої в той час держави.

І. БАТЬКІВСЬКЕ ДОВКІЛЛЯ І ЮНІСТЬ СВЯТОСЛАВА

Нелегко відтворити на основі уламків і коротких літописних даних нюанси з життя володарів понад тисячолітньої давності. Вчені, навіть і досі не згодні остаточно про родове походження княжих родів Київської Руси. Правда, чимраз менше дослідників згодні з варяжською теорією їхнього походження, хоча не улягає сумнівові, що були в той час близькі взаємовідносини із варягами і чимало їхніх наємних воїв служило володарям Руси-україни.

Історики знаходять чимало даних про те, що батьки Святослава із роду визначних володарів. Мати, св. Ольга із болгарського королівського роду, а батько визначний державник і централізатор київського княжого роду. Це він зміцнив Русь-Україну внутрі і назовні, воював із Візантією і дбав про міць держави.

Св. Ольга, правдоподібно її мати — Анна була дочкою болгарського короля Бориса, мудра володарка, яка успішно продовжувала працю над зміцнюванням Київської, могутньої в той час, держави, зрозуміла вагу християнства і сама охрестилася та намагалася охрестити всю Русь-Україну, хоча Візантія пішла їй на руку, а Захід не допоміг негайно на її поклик. Розуміючи вагу централізації Київської держави, вона ліквідувала внутрішні спротиви, сама побувала в усіх закутинах своєї великої держави, запевнюючи їй належну оборону і добробут.

Юність Святослава провів при боці своїх опікунів — Свинельда й Асмунда, заправляючися до воєнних невигод та вивчаючи в теорії і в практиці військову штуку. При боці матері практично вивчав складні ходи дипломатії, слідкуючи за її розмовою і договорами з чужинцями послами. Він їздив з матір'ю в різні закутини обширної держави, де вона влаштовувала «ловища» і брав участь в ловах. Незаперечно, що й турніри були тогочасною улюбленою розвагою знаті та лицарства Київської Русі. Святослав жив з народом і серед народу, тож і народні радощі чи журба були йому відомі. Він же напевно брав участь у всіх народніх святах та ігрищах і хоровах.

Крім суворого військово-спартанського виховання, він теж виконував державні обов'язки чи приглядався, як то їх виконувала його мати — регентка св. Ольга. Тут входили різні адміністративні справи, як от суди, полюддя тощо. Він уже змалку мав добру мілітарну і державно-адміністративну підготовку під боком матері і здібних опікунів.

Женився Святослав Завойовник замолоду. У затраченій літописі Йоакима мало бути записано, що його дружиною була дочка угорського короля Предислава, хоча в угорських літописах немає про це даних. Мабуть, другою жінкою Святослава була Малуша — мати Володимира Великого. Від першої дружини були у Святослава сини Ярополк та Олег. Всіх своїх синів Святослав забезпечив, але як знаємо з літописі, їх ждала грагічна доля.

II. ДЕРЖАВА СВЯТОСЛАВА ТА ЇЇ ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ

Як зовнішні, так і внутрішні справи Русі-України відігравали визначну роль в мілітарних та дипломатичних потягненнях Святослава Завойовника. Русь-Україна мала свою державну тяглість почерез скитську й антську держави аж до держави Київської Русі. Мала традиційну форму правління, власний устрій, мілітарну тактику, що від античної давнини тягнулася золотою ниткою почерез усі періоди нашої державності наших днів. Мілітарна практика скитів-плугарів в боях з Олександром Великим — це тактика Святослава Завойовника, запорізького козацтва, повстанців двадцятих років і славетної УПА. Наводячи ці взірці видно стане, що держава Київської Русі це звено в історії державного будівництва народу землі української. Це тяглість життя-буття отих плугатарів, що в потребі змінювали плуг на меч, це тяглість авто-

хтонного населення України.

Згідно з деякими істориками, названими в цій праці, все населення Русі-України було вільне, хліборобське, що в потребі кожний з них міг стати воїном, урядником, землевласником, купцем чи ремісником. Люди різнилися між собою заслугами для рідного народу, ане багатствами чи походженням. Хліборобство годувало Русь-Україну, купецтво збагачувало, а «вої» обороняли волості держави від ворогів і поширювали її межі.

Сам устрій держави Київської Русі це продовження, з певним удосконаленням, попередніх державних творів. Ланкою поміж антами а русичами були оті мітичні Кий, Аскольд і Дир, а опісля Олег, Ігор, Ольга і вкінці Святослав. Все це антські чи пак руського роду, а не варяги чи якісь інші зайді. Військо теж було автохтонне, хоча в потребі володарі Русі-України наймали варягів чи прохали допомоги від союзників. Мілітарно землі України ділилися на тисячі, сотні і десятки. На кожну волость володар назначував тисяцького, хоча пр. у полян було аж три тисяцькі з огляду на безпеку, тобто у Києві, Вишгороді і Білгороді. Крім цього, для безпеки держави будовано городи-фортеці. У самій Київщині їх начисляють аж 400 таких залишків-руїн. На Волині віднайдено 350, на Поділлі 250, на Чернігівщині 150 і понад 100 в Галицькій волості. Біля них існували оселі і в часі ворожих нападів населення хоронилося в тих городках-заборах. Скільки таких городків було за Святослава, річ ясна, невідомо.

Релігія теж відігравала чималу роль в державі Святослава, хоча в той час не було релігійної єдності. Стара, поганська мала відміни в кожному племені. Відносно християнської релігії, то вона теж відома на Русі-Україні з давніх-давен. В Таврії була гетьська митрополія з катедрою в Теодоро та тамарханською єпископією на Тамані, в хозарському каганаті між Доном та Волгою теж було поширене християнство в центрі, в Саркелі. Була теж Томітанська єпархія з осередком у м. Томі між Дунаєм і Дніпром. За часів Святослава Завойовника християнство було поширене на Наддніпров'ї із осередком у Києві. Згідно ж з літописсю, перше християнство прийнялося в Таврії, в околицях Босфора Кимерийського й Меотиді, де був головний терен апостольської діяльності апостола Андрія. Опісля і на Україну поширилося Кирило-Методіївське християнство.

Остаточо треба ще згадати про владу в часах Святослава Завойовника. Була вона двоякою — монархічною і демократичною рівночасно. Святослав був володарем, але народне віче теж мало важливий голос.

III. РАННІ ПОХОДИ СВЯТОСЛАВА

У літописі сказано, що регентка Ольга вирушила у бій проти деревлян, а Святослав, тоді мале хлоп'я, кинув на ворогів спис, даючи знак до наступу. Це був радше символічний похід Святослава до дійсного бою, відомого з історії, зачисляємо похід проти Хозарського каганату в 965 р. Протягом чотирьох літ він знищив цілковито дуже сильну на той час Хозарську державу, підкоривши підлеглі хозарам народи. Про розгром Хозарського каганату збереглося чимало документальних даних того часу. Війна з Хозарським каганатом велася за визволення земель Русі-України з-під хозарської залежності та за вільний ринок Русі-України з арабським світом. По

упадку Хозарської держави для Русі-України став отводом колонізаційний гін в тому напрямку.

Очевидно, перемога над Хозарським каганатом мала й недоліки. Від тепер кочовики мали менше перепон, нападаючи на землях України. І тут треба відмітити, що більшість істориків перевеличує азийську загрозу — наскоки кочовиків і великий чин розгрому хозарської імперії Святославом Завойовником вважає трохи не найбільшою його помилкою. Відомо, що напади кочовиків були мінімальні в початках, а далися в знаки найбільше в часі княжих міжусобиць. Треба згадати, що навіть М. Грушевський ставився негативно до розгрому хозарської держави, кажучи: «Розуміється, зруйнування цих міст, як і походи на Каспійське побережжя, своїми дальшими наслідками були дуже шкідливі для руської торгівлі. Вони не зісталися без воливу на упадок торгівлі Русі зі Сходом, що дає себе знати з кінцем X і XI в.» (ІУР т. I, ст. 463). Що такий закид не оправданий підтверджує те, що після розгрому Хозарського каганату постало Тьмутороканське князівство (літопис вперше згадує про це під р. 988), яке відіграло велику торговельну роль і було культурним посередником у зв'язках Київської Русі зі Сходом.

Безперечно, що з цієї перемоги можна б було мати значно більші користі, якщо б зовнішня політика Святослава Завойовника і далше була скерована тим шляхом. Однак володар Русі-України та його дорадники не обмежувалися до одної великої перемоги; їхні політично-економічні та мілітарні концепції скерувалися в іншому, не менш важливому для держави напрямку, на Наддунайську Болгарію та на Візантійську імперію. Так наказували діяти тогочасні обставини, якщо Русь-Україна мала стати світовою потугою — імперією і саме до цього змагав Святослав Завойовник.

IV. ВІЙНА СВЯТОСЛАВА ЗАВОЙОВНИКА З БОЛГАРІЄЮ ТА ВІЗАНТІЄЮ

Десяте століття характерне частими і затяжними війнами. Візантія воювала з мусульманським світом і з Болгарією, з Хозарським каганатом і з Руссю-Україною. В Західній Європі велися війни між Німеччиною, Італією, Угорщиною та слов'янськими державами. Це була доба великих воєн, що зродила чимало звиятців і завойовників — от хочби згадати візантійського імператора І. Цімісхія, Никифора Фоку, німецького імператора Оттона I, володаря Данії Гаральда II, мадярського дюка Гейзу і короля Степана I. Таким же був і володар Русі-України Святослав Завойовник. Війни були його живлом, а бойова дружина заступала сім'ю. Очевидно, він теж був добрим політиком і саме тому зброєю здобував і скріплював межі і права своєї могутньої держави.

Про сам похід на Болгарію літописець пише коротко: «В 967 р. вирушив Святослав на Дунай, на Болгар. І билися обі сторони, аж переміг Святослав болгар і заняв 80 їхніх міст над Дунаєм і сів панувати там у Переяславці, беручи дань від греків» (ПЛ, рік 967 ст. 244). Та ця справа не була така проста і щойно аналіза інших тогочасних джерел подає повну картину цієї війни між Святославом Завойовником та болгарськими царями Петром і Борисом II. Особливо вельми допоміжні тут тогочасні грецькі джерела, які нерідко собі суперечать, як теж дані із київської літописі. Це був перший випадок в історії Болгарії, що

ворог, в даному випадкові Святослав Завойовник зі своїми воями, розбив болгар на їхній території — досі вони завжди виходили переможцями. Здобувши Болгарію, він переказав імператорові, що думає без великого окупу залишати Болгарію і якщо Візантія не збере цього окупу, то хай краще греки переселяються із Європи в Азію. Очевидно, на такі слова грекам осталося тільки одне — готуватися до війни зі Святославом Завойовником.

Із літопису відомо, що в 969 р. Святослав вернувся в Київ і прогнав печенігів, які були облягли столицю, але, з огляду на хворобу, а там і на смерть матері, вернувся до Переяславця щойно в два роки пізніше. І знову почалися походи і нові бої з греками. У греків була велика сила, сучасники кажуть 100.000 армія, а у Святослава лише 10.000 воїв та, якщо вірити літописі, Святослав завів військо до бою палкими словами, кажучи, щоб билися не посоромивши землі руської або лягли кістьми, бо мертві сорому не мають. На це вої як один крикнули: Де твоя голова поляже, там і наші зложимо! Святослав рушив наперед, а військо заним і перемогли та розгромили численного ворога. Правда, чимало русичів згинувло в боях, доповнень не було і Святослав Завойовник погодився на мир із Візантією.

Чимало істориків намагалося доказати, що Святослав Завойовник програв війну з Візантією, та це не так. Це просто був ще один його дипломатичний крок — переждати, набрати сил, зміцнити армію новими силами і ще раз ударити на Візантію на пролом, так як ударив на Хозарський каганат, розбивши їх дощенту. Це було зовсім реальне, бо в той час Візантія мала обмаль війська, яке було зморене і здесятковане в боях із Болгарією, із сарацинами в Сирії, но і в боротьбі зі Святославом Завойовником. І саме тому запропонований Святославом мир був їм дуже потрібний, і саме тому дали великий окуп, а переможці окупу не дають.

V. ЗАКОРДОННА ПОЛІТИКА СВЯТОСЛАВА ЗАВОЙОВНИКА

В часах Святослава Завойовника можна було вимагати будь-яких концесій, чи то в політичному, чи в економічному, а то і в територіальному та інших секторах дипломатії тільки тоді, як для підкріплення вимог була відповідна військова сила. Часто спершу говорила зброя, а вже тоді писано різні хартії-договори. Після цього вступу буде ясно, чому Святослав Завойовник був перш усього мілітарний вождь і полагоджуючи недовомвлені чи недотримані справи й договори, кидав зов «Іду на ви!»

Розгром Хозарського каганату був великим дипломатичним, а не тільки мілітарним успіхом володаря Русі-України. Він звільнив шлях для купецтва з арабськими країнами не тільки для Русі-україни, але й інших країн. Він цією мілітарною перемогою відкрив для Русі-України колонізаційні простори. Реальні намагання перенести столицю держави в Переяславець це були основи для нової імперії Русі-України. Це був відступ від Півночі, яка століттями розшарпує українську націю, а природний гін на Чорноморське побережжя.

Реасумуючи висказані тут думки, загальну політику Святослава Завойовника, можна схарактеризувати так:

- 1) Консолідація та територіальний ріст держави.
- 2) Боротьба за світовий ринок.

3) Юридичне і фактичне визнання держави Русі-України рівним партнером серед великодержав, рішачих тогочасну світову політику.

Вправді консолідація та поширення меж держави радше внутрішнього характеру, але вже самі багатства, привезені Святославом із походів, впливали на добробут держави та єднали племена в одне ціле, хоча тут і там були ще деякі прояви спротиву. Здобуваючи нові території, Святослав Завойовник здобував повагу у своїх і чужих.

В тих часах передові світові ринки належали Візантії, Мусульманському світові і Київській Русі. Західна Європа в X ст. щойно набирала сил. Відомо, що в той час за торговельні ринки велися кроваві війни і тільки переможець міг диктувати свої умови та підписували договори. Для Русі-України торгівля була основним питанням, так як вона мала і чим і з ким торгувати, про що докладно сказано в цій праці.

Дипломатичні переговори регентки — св. Ольги у Візантії і з імператором Оттоном I, як теж договори Святослава Завойовника це була дипломатична або мілітарна боротьба за визнання Київської держави як рівноправної великодержави. І не улягає сумніві, як писав Б. Греков: «Русь першої половини X століття — замітна зорганізована сила, дуже вагова в тодішніх міжнародних взаємовідносинах» (Боротьба Русі за создание своего государства, ст. 62). Тут не буде пересадним сказати, що Переяславець міг бути для Русі-України тим, чим Гібралтар і Мальта були для Великобританії, а його торговельні договори діяли і після його смерті.

ВИСНОВКИ

І вкінці вирінає питання, що собою уявляла держава Святослава Завойовника, майже імперія, яка була її сила та могутність в міжнародному укладі світових потуг. Треба проаналізувати твердження модерних істориків, які в основі зменшують велич раннього періоду Київської держави. Тут, на основі легендарних вставок у літопис висувається впливи неіснуючого в той час Новгороду, а навіть хотіли б бачити володарів Русі-України вихідцями з Новгороду. І тут не улягає сумнівам, що саме володарі Київської Русі, із Святославом Завойовником включно, дали тривалу владу і зцентралізували державу. Про могутність Русі-України свідчить еп. Пруденцій в своїх «Анналах...», пишучи під роком 839 про посольство

древнє-руського володаря, названого ним «хаканом, тобто каганом або імператором. Літописець Адалберт під роком 959 теж пише про посольство «русів» — тобто св. Ольги, яку називає «регіна ругорум», тобто королевою русів. Яке велике значення мали в ту пору титули володарів, добре відомо і тому ці приклади, а не їх немало, підтверджують теж про велич і могутність володарів Русі-України та їхньої держави.

Як сказано, торгові світові ринки відігравали в той час велику роль. Хто мав над ними контролю — рішав про все. Русь-Україна теж мала чималий вплив і вела оживлену торгівлю. Були тоді такі основні торгові шляхи — Нарбон, Ліон, Верден, Майнц, Регенсбург, Прага, Краків, Перемишль, Київ, Ітиль та Закавказьке і Перське побережжя. Це був шлях Кордобі-Багдаду, який Україна-Україна за Святослава Завойовника використовувала. Саме низка договорів володарів Київської держави з Візантією (в роках 907, 912 і 945, а мабуть і перед тим) теж підтверджує про могутність Святослава Завойовника та його попередників і про значення Київської держави серед великодержав тогочасного світу.

Західна Європа, особливо Західна Римська Імперія — Німеччина теж визнавала велич і могутність Київської Русі. Це з нею св. Ольга вела переговори в справі Київської митрополії по неудачних переговорах із Візантією. Це імператор Оттон I-ий вислав на Русь єпископа, хоча з невідомих нам причин не дійшло тоді до охрещення Русі-України. Святослав вів дружні зв'язки і з Угорщиною, які допомагали йому мілітарно в часі війни з Візантією та з якими мав торгові зв'язки, після їхнього осідку над Дунаєм (згідно з літописом від них набувала Київська Русь коней, а з Чехії срібло).

Любив і поважав Святослава Завойовника і власний народ. Це його дружинники в часі, здавалось, безвихідного бою, після промови Святослава вигукнули як один — «Де твоя голова поляже, там ми і свої зложимо!» Прикладів такої посвяти подано чимало. Хто зна, чи саме оте довір'я дружинників і народу, консервативного, вихованого в старій вірі, не було причиною того, що Святослав помімо прохань матері не прийняв християнства. Про любов народу до Святослава Завойовника вказують тогочасні билини і деякі колядки, що збереглися до наших днів. Володар Русі-України був володарем — наводячи лад у державі і суддею, бо судив своїх громадян. І одну, і другу владу виконував при допомозі віча ~~була володарем в народом не було неузгіднень.~~

УКРАЇНЬСЬКА ВИСИЛКОВА ФІРМА LOTUS TEXTILES

TEL. 763-6543

2246 Bloor St. W. — Toronto, Ont. — M6S 1N6

- Висилаємо пакки в Україну вагою 22-х фунтів. Літунською поштою бандерольки.
 - Маємо велику кількість товарів і готового одягу до Вашого вибору.
- Власниця: ГАЛИНА БОНК

ІСТОРІЯ 21-го СКВИРСЬКОГО ПОЛКУ

21-ий Сквирський Полк належав до 4-го пішого корпусу. Штаб стояв у Києві. Начальником корпусу був ген. штабу Мартинюк. За Першої Світової війни на фронті командував також корпусом. Казали — син українського царського фельдфебеля. Говорив дуже гарною українською мовою. На інтернуванні був з нашою Юнацькою Школою в Ланцуті. Ми, молодша старшина, його дуже любили і ходили до нього потрохи учитись військовій справі. При яких обставинах залишив школу — я вже писав в «Історії Юнацької Школи». Він не міг витримати режиму горе-генерала Шаповала. Цей пан не мав відомостей підстаршини.

До полку я вступив по закінченні першого випуску інструкторської школи старшин. Начальником інструкторської школи був адмірал Максимів, а там нас перевишколювали та навчали по-українськи командувати. Перший випуск зробив гетьман Павло Скоропадський. Але школа була вже заснована Центральною Радою. Наш полк (покищо лише старшинський склад та немущрова сотня) стояв в Києві на Подолі. Полком командував дуже свідомий українець — царський полковник Волошин. Ад'ютантом був царський капітан Розвадовський. Волошин років 50-55, Розвадовський — 30-35. Обидва високі, с трункі і дуже гарні. Типова козацька краса. Командантом одного куреня був царський підполковник Ольшевський. Мав одну руку трохи суху. В армії УНР він вже як генерал командував Залізною Дивізією. Другим курінем командував царський підполковник Єфремів. Третім — царський капітан Шпаківський. Він нас, молодшу старшину, підучував військовій справі, головно в польовій тактиці.

Молодша старшина: сотник Губенко і сотник Євтимович, обидва з «Володимиром» і золотою зброєю. Це не той Євтимович, полковник, що похований в Мітенвальді. Сотник Євтимович мав немущрову сотню і був господарем старшинського казино. Він мав сильно пошкоджену одну ногу. Молодша страшина: два брати Григораші, Студзінський, Цікаловський, Лівіцький, два брати Шиманські, Дараган (поет, помер у Празі), два брати Шевці, Борейко, Грищенко, Буря (чогось один чех), Луцький (помер в Празі), Усенко, Семеняка, Зазуляка і Василяка. Послідніх трьох ми всі називали «Розкаряка», бо були дуже лівого напрямку і все кругом себе лаяли. А Прецінь з полку за гетьмана їх не видалили. Всі, крім сотника штабс-капітана Губенка, кінчили перший випуск інструкторської школи старшин. В полк без відповідної освіти і старшинського стажу, коли не скінчив інструкторську школу старшин, не приймали. Коли й приймали, то так і сотник Бубенко, мусів вступити і кінчити інструкторську школу старшин. Коли хтось хоче твердити, що за гетьмана з малою освітою видаляли з полків, то це була брудна брехня-пропаганда. Кожний, хто мав і малу освіту, міг вступити до інструкторської школи старшин, а потім вибирати вакансію в якийсь полк. Отож і

штабс-капітан Губенко з «Володимиром» і золотою зброєю мусів вступити до інструкторської школи старшин, щоб навчитись українських команд. Всі штабс-старшини (від полковника і вище) інструкторську школу старшин не мусіли кінчати. Вони цього мали навчитись зі статутів, які вже подекуди були видані. Перший муштровий статут написав полк. Капкан. Перший випуск інструкторської школи старшин, який ми всі, що були в 21-му Сквирському полку, тривав 3 з половиною місяці. А вже другий і дальші — були розраховані на шість місяців, так як нормальна царська стрількова школа. Звичайно, цього Україна не дочекалась. Бо українські «патріоти-державники» українську державу зруйнували. Отож Буря, мій брат Федір та я, як подоляки, взяли вакансію в Подільський Корпус. Але не хотілось нам залишати Київ, де ми воювали і стільки пережили. Буря і я кінчили Константиновське Військове Училище в Києві на Звіринці. Що ж тоді робити? Буря був близький родич Пашевських. Старший брат, митрофорний протоієрей, потім ходив з «Дідом» в Зимовий Похід; молодший за гетьмана був головним прокурором всієї української армії. Він нас добре знав, і коли я і Буря пішли з Капканом під Яготин (боронити від більшовиків напрямом з Полтави на Київ), то він нас поцілував і поблагословив. Отож ми і до нього...

— Ну, то прийдіть завтра о десятій годині до гетьманського палацу. (В Липках, в губернаторський дім).

Отож ми й прийшли. Буря, мій брат Федір та я. Прийняв нас «ген. писар походної канцелярії Ясновельможного Пана Гетьмана» полк. Сердюків, Полтавець-Остриця. В кубанці, підстрижений так, як наша стара шляхта. Він дав нам посвідки, що ми маємо залишитись в Києві в Сквирському полку. На посвідках була велика печатка «Походної канцелярії Ясновельможного пана Гетьмана», з його підписом. Приходимо в полк зголошуватись... 21 Сквирський полк перебрав (що ще не зграбували на фронті) все, що мав царський полк на румунському фронті. Як цей полк називався, я не знаю, бо по правді тоді до всього московського мав дуже велику відразу. В полку майже всі москалі або малороси. Полк спочатку стояв в Лукіяновських казармах. Командував ним москаль, полк. Асеев. Ад'ютант — капітан Терлецький, україножер-малорос. Голосимось... Терлецький поставився до нас грубо і зневажливо, але коли ми показали наші посвідки, то зразу присів і був пересадно ввічливий. Як це сталося — я не можу сказати, бо нараз всіх москалів і малоросів як корова язиком злизала. Нам гетьман дав полк. царської армії Волошина, підполковника Ольшевського, Єфремова, кап. Шпаківського і кап. Розвадовського. А молодша старшина посунула з першого випуску інструкторської школи старшин. Всі без найменшого винятку свідомі, гарячі українські патріоти. Можливо, що москалі і малороси мусіли покинути полк тому, що перший наказ по гетьманській армії звучав: «Хто не почуває себе в силі служити українській державі,—

мусить залишити українську армію».

За якийсь короткий час ми всі на хрест і Євангелію присягнули на вірність Українській Державі і Гетьманові. Очевидно, ні Центральній Раді, ні Директорії, ні Петлюрі не приходило в голову українське військо привести до присяги на українську державу. Їм (декому — комуністам) говорити щось про Бога... Віра... — це ж дурити людей... Дурман для народу. На Великодні свята вночі в Софії був Гетьман і всі міністри. Митрополит засвітив свічку гетьмана, гетьман у міністрів, а ті дали всім, що були в Софії. Так як це було за княжої доби в Києві, в українській державі.

За гетьманських часів всі старшини по частинам мусили складати іспит з української мови та історії. В нашому полку цього не було тому, що вся старшина від молодшої до найстаршої говорили гарною нашою мовою. І знали нашу історію (звичайно, не особливо багато). Це були переважно сільські вчителі. А загалом відомо, що всі сільські учителі на Україні були свідомі українці. Всі ми жили дуже дружньо. Десь восени 1918 р. мене з одним бунчужним (він був царський прапорщик, але мав малу освіту і не кінчив інструкторську школу старшин, а тому був на посаді бунчужного) послали до Сміли привезти для новобранців однострої, ковдри, білизну та ще інші речі. Я це привіз і чекали на новобранців. Ми чекали набору новобранців, але так і не дочекались, бо патріотична Директорія підняла повстання і державу зруйнувала. Отож, чуємо, що щось недобре робиться... В Києві бюро, набирають старшин до Вільного Козацтва. Туди пішов з нашого полку Буря і ще хтось (не пам'ятаю). А в Києві лише Сердюцька Дивізія, охорона гетьмана, та державна варта. А в державній варті багато малоросів. В Києві «Наша родина» і «Дружина Кірічова»^{*} — єдинонеделімці. Коли почалось повстання — то наші «патріоти» замість того, щоб служити українській державі, пішли на повстання державу валити. Гетьман відказався від гетьманства. В Києві порядкує граф Келлер.

Українцям треба добре розважити: чому спочатку була оголошена федерація з неіснуючою державою, а потім гетьман відмовився від гетьманства. А це тому, щоб спочатку гетьманську державу дискредитувати, а потім відсторонити гетьмана. Келлера десь біля водогону січовики спіймали і застрілили. Більшість «нашої родини» зникли і сховались... В білий день увірвались до нашого казина «кирічовці». Якийсь калмик-капітан вистрілив і сотник Шпаківський також. Обидва ранені впали на підлогу. Нас заарештували і відвели в Лукіяновську тюрму. Полковника Волошина і Розвадовського не заарештували. Вони ще короткий час залишились в штабі полку. Останні, кого тут не знайшли, поховались до знайомих. Нас, заарештованих молодших старшин, було 22. Сидимо і слухаємо, як це ближче та ближче стріляють з гармат. За стіною сидить полк. Аркас. Коли ввійшли в Київ повстанці — то нас всіх вивів з Лукіяновки сотник Прозоровський (лежить на цвинтарі в Мюнхені, на українському відділі). Він з маленькою кількістю сердюків біля Красного Кабачка перейшов до повстанців. Йдемо з тюрми... Брат та я... Львівська вулиця, Андріївський спуск, Базарна площа... Стій, хто? Це два кіннотчики полку ім. Петлюри

— Йдемо з тюрми...

Обидва нестрижені і зарослі...

Документів не питали.

— Це — наші.

Коли нас в полку заарештували, то відсторонили полковника Волошина, Розвадовського і всіх трьох курінних. Але нікого з них не заарештували. Полк, в якому майже нічого не залишилось (ми мали лише немущтрову сотню та обслугу старшинського казино) перебрав москаль полк. Фадєєв з капітаном Криворотовим. Його називали «Кривомордовим». Казали ті, що там залишились, що Фадєєв сказав:

— Что ёто мене прислалі снімать з г...а пенкі.

Коли прийшли повстанці — то декого з москалів вбили, але більшість з них умудрилась зникнути. Отож знову зійшлись до полку всі, що служили за гетьмана. Полк обняв полк. Волошин. Директорія його підвищила до команданта бригади. Їх викликав уряд (чого — не знаю). Волошин і Розвадовський вийшли лише заріг нашого будинку і кіннотчики полку ім. Петлюри їх обох замордували, роздягли і залишили лише в білизні. Про це ми довідались від його дочки, що заплакана прийшла нам пожалуватись, як Директорія батькові заплатила за вірну службу українській державі. Нам вже перед тим було сказано, щобми весь час залишались в старшинському казино, бо на вулицях небезпечно. Я тоді мешкав на Подолі, недалеко штабу полку, де було наше старшинське казино. Як лише настануть сутінки, то весь Київ стогне від грабежів. Лише там, де стояв т. зв. Осадний Корпус Коновальця, було порівнюючи тихо, бо ходили патрулі. Грабували кого попало. Рано на вулицях можна було бачити замордованих і роздягнених. Для необережного, для морду — вистарчило мати добрі чоботи, або добрий одяг. Сталось так, як казав один (напевно комуніст), що сидів в нашій камері: «На вулицях Києва не залишиться ні один камінь, щоб не був обмитий кров'ю». За якийсь час розійшлась по домах Дніпровська Дивізія (це була основа повстанців, що взяли Київ) і в місті стало трохи спокійніше. Після того як замордували полк. Волошина та Розвадовського, нам дала Директорія за команданта полку Лопушенка. Це була малоосвічена людина, сільський вчитель, але чесна і порядна. Перший раз я здибав його у відділі полк. Капкана під Яготиною, а потім в Житомирі. В нашому полку, як і перед повстанням, так і після повстання, не було найменшого сліду від москалів або малоросів. 22 січня 1919 року ми лише старшини, бо козаків мали як кіт наплакав, були на Софіївській площі. І на святі проголошення з'єднання всіх земель українських. Але... Недовго ми тішились з'єднанням всіх земель українських. Вже раніш ми знали, що з півночі сунули москалі. Уряд УНР не зрозумів найелементарнішу дійсність. Боротьба була не лише соціальна (соціалістична), але й національна. **Не мало значення, який був москаль: царський, білий, червоний, зелений чи ще якийсь.** Всі вони хотіли «єдиную-неділімую». Читай Пушкіна («Клеветникам Росії»: ... Славянські ручьї солються в русском море»). Відчуття і почуття національної окремішності і гідності у нашого УНР було значно менше розвинуте, як в чорних білоросів. Отак ми дочекались аж прийшли дорадники і приятелі Винниченка з півночі. А наша купка старшин (ані одного козака) з Лопушенком «відступили» аж до Бердичева. Тут, в Бердичеві, ми стояли якийсь час нечинно. А на півночі гриміло. Дарган, мій брат Федір та я, перейшли як інструктори до інструкторської школи підстаршин Залізної Дивізії.

Школою командував царський підполковник Шулаєв. Людина фронтова і добре військово досвідчена. Ще трохи пізніше всі ми в Житомирі знову перейшли до Юнацької Школи.

Начальником Школи був ще тоді полк. ген. штабу Петрів. Пізніше вже на еміграції довідався, що Лівницького, Цікановського, одного брата Григораша, було вбито, коли відступали до Кам'янця Подільського. Студзінського вбито недалеко Кам'янця осколком в груди і поховано біля церкви в Шатаві.

Оце що залишилось по п'ятдесяти роках в старій голові...

Примітка. В Корпусі Коновальця у Києві здибав Громічевського, а у Вільному Козацтві — Бурю. Вони зі

мною разом закінчили Константиновське Військове Училище в Києві на Звіринці в кінці 1916 року (...)

Коли синів селян відправляли до Києва в Сердюцьку дивізію, то ці новобранці йшли до церкви і їх на службу українській державі священники благословляли і причащали. Їх по селах набирали дуже урочисто.

Лише за 20 років мій брат Федір довідався від жінки Аркаса (артистка), що нас «кирпичовці» в тюрмі мали розстріляти. Про це довідалась жінка Аркаса, побігла до німецького команданта, впала на коліна і благала врятувати мужа. Німецький командант зняв в тюрмі кірпичовську варту, поставив німецьку, і коли прийшли нас розстрілювати, то німці їх не впустили, а потім прийшли повстанці.

* Московські шовіністичні формування, «чорна сотня».

ПАВЛО ЛАЗАРКО

РЕФЛЕКСІ «СХІДНЯКА»

Я народився в 1926 році у великому мальовничому селі недалеко міста Суми на Слобожанщині. Мої батьки, за советською термінологією, були «середняками» — посідали 12 десятин землі, пару добрих коней, 2 корови, з десяток овець, декілька свиней, досить багато курей та пасіку під лісом за селом. На цьому господарстві працювали мої батьки та старша сестра, яка народилася в 1913 р., а мій старший брат (нар. 1912 р.) пас корови та вівці.

Мої перші спогади сягають до 1930-1931 років. В той час ми жили досить заможнo та весело. Ці перші спогади лишилися в моїй пам'яті, як самотні щасливі спогади з мого життя в Україні під сталінським режимом аж до мого виїзду за кордон в 1942 році.

В 1931 році почалася колективізація і у нашому селі. Дуже мало людей добровільно записувалося до колгоспів, і тоді советська влада почала накладати на селян такі великі податки, що вони не могли їх виконувати і вступали до колгоспів. У більш заможних селян — «кулаків» конфіскували все майно, а їх з цілими родинами вивозили кудись на якісь далекі, холодні, страшні **Соловки**.

Мій батько, будучи інвалідом з 1-ої Світової Війни, великого спротиву колективізації не робив, а «заплакав і добровільно пішов до колгоспу». В нашому великому селі створили аж чотири колгоспи. Наш назвали «імені Сталіна», а як тепер називають, — невідомо. З нашої сім'ї в колгосп робила тільки сестра. Батько посідав середню освіту і став працювати секретарем в сільраді, а мати, яка дуже сильно вірила в Бога, казала, що советська влада і колгоспи — то є твориво «антихриста», і вона ніколи не піде працювати в колгосп. І хоч колективізація принесла горе і злидні людям нашого села, але декому вона принесла добре життя. Декілька місцевих вислужників-кому-

ністів оселилися в добрих хатах вивезених «кулаків», і вони мали все, що лише собі бажали. Отже дарма деякі наші націонал-комуністи, які лише зі страху перед жорстоким Сталіном втікали на Захід, і досі вихваляють марксизм, соціалізм, комунізм і мріють колись будувати незалежну комуністичну Україну, де будуть ставити величезні пам'ятники Хвильовому-Фітільову та його однодумцям.

Добре пам'ятаю, як пізньої осені 1932 року вулицями нашого села посувалася від хати до хати «червона валка» — ряд великих возів, поруч яких ішли місцеві комуністи та комсомольці (цікаво, — жодного кацапа в цих валках не було) з червоними прапорами. В кожному дворі вони шукали і забирали все зерно, не лишаючи для людей ані однієї зернини.

Ці вислужники пояснювали грабунок тим, що нібито бракує зерна на посів і згідно з наказом советської влади вони мусять сконфіскувати усе знайдене зерно.

Наступив страшний, голодний 1933 рік. У нашому селі був великий спиртовий завод, де день і ніч у цей голодний рік виробляли спирт з кукурудзи, жита та іншого зерна. Відпадки з цього процесу, які люди називали «брагою», і які звичайно купували для годівлі худоби, в цей страшний голодний рік люди їли самі, чим багатоз них врятувало собі життя.

Вечорами в ці голодні дні до нас заходили сусіди і нишком розказували про страшні наслідки цього голоду, від якого корчилась ціла Україна. Я, сидячи в запічку, прислухався до цих розмов і мені робилося моторошно, коли вони говорили, що в деяких навколишніх селах майже всі люди вимерли з голоду та що збожеволіли з голоду люди ловили та їли дітей.

В ті часи моя мати ходила в сусідню Курську

область, де голоду не було, і міняла все, що було в нас ціннішого з одягу та взуття, за хліб та інші харчі.

Таким чином наша сім'я, крім трьохлітньої сестри, пережила цей страшний голод.

Коли мати пішла добувати харчів, а батько та сестра були на роботі, і лиш я з братом були вдома, то час від часу хтось стукав в двері, і коли ми відчиняли, то часто бачили на порозі опухлих з голоду дітей, які простягали руки і жалібно просили: «дайте, за ради Христа, кусок хліба».

Дуже часто ми не могли їм нічого дати, бо і самі були голодні.

Восени 1933 року мене записали до школи і я, з великою неохотою, пішов здобувати освіту.

Всі предмети в нашій школі викладали українською мовою. Починаючи з 3-ої класу, ми мусили щодня вчитися одну годину російської мови та російської літератури. Поза цими лекціями я ні від кого в нашому селі не чув російської мови. Навчання в школі давалося мені легко, і я до війни закінчив 8-му класу з відмінними оцінками.

Я особливо любив українську мову та літературу. В кожну вільну від науки хвилину, я читав книжки. У шкільній бібліотеці було багато різноманітних книг, як українських письменників та поетів, так і перекладів з інших мов.

Але учитися та читати безліч книжок на голодний шлунок було не дуже весело. В цих роках я мав вигляд ходячого кістяка, і сусіди пошепки говорили, що я, мабуть, хворію на сухоти. Отже спогади з тих років лишилися дуже а дуже сумні.

На своє худе тіло я зодягнув полатані штани та подерті чоботи з мого старшого брата, і це надавало мені ще більш жалюгідного вигляду. Та не лише тіло плакало з голоду та холоду. Советська диявольська система виховувала мене та мільйони таких як я у матеріалістичному, атеїстичному дусі, вбиваючи в нас живу душу та роблячи з нас слухняних роботів, які за мізерні винагороди повинні вірно служити цим новим рабовласникам. Я пережив на собі це удосконалене мозкопромивання і бачив, як багато інших у моєму віці переходили цей процес зі згубними для них наслідками. Це успішне мозкопромивання советський режим досягав безперервною підступною брехливою пропагандою в школі, через радіо, кінофільми, театри, газети, книжки, спорт і у всіх, без винятку, ділянках життя.

З закордоном в той час ніхто ніякого зв'язку не мав і, не маючи жодних інших інформацій, ми, молоді учні, всю советську отруйну брехню приймали за абсолютну правду.

Нас вчили, і ми вірили, що ми живемо в найвільнішому, найдемократичнішому і найсправедливішому соціалістичному суспільстві, а той, хто не вірить в це, є «ворогом народу».

В нас безперервно впоювали (і ми вірили), що Червона Армія є наймогутніша в світі і непереможна і, якщо прийде війна, — «і на вражой землі, ми врага разоб'єм, малой кров'ю, могучім ударом!» (З пісні «Єслі завтра война»).

Нас вчили безкритично вірити «непомильній» комуністичній партії і день і ніч хвалили та оспівували в піснях «Геніального вождя, батька і учителя, ясне

сонечко», — Йосифа Віссаріоновича Сталіна.

Нас вчили, і ми вірили, що «Бога немає», що релігія — «опіум народу», що ми походимо від мавпи і що тільки комуністична партія, на чолі з «наймудрішим вождем народів» Сталіном, збудує для всіх народів, включно з українським, рай на землі. Нас також вчили, що нашим святим обов'язком є допомагати «пригнобленим трудящим гнилого заходу та всіх інших країн світу знищити капіталістичну систему та збудувати «щасливе» комуністичне суспільство.

В 1936 році хтось пограбував і замордував мою маму, коли вона верталася додому з Курської області, куди вона часто ходила купувати та перепродувати різні товари. І так її життя перервалося на 44-му році. Винних у її смерті не шукали. Життя звичайної (непартійної) людини в підсоветській Україні не мало і не має великої вартості.

Це був тяжкий удар для цілої нашої родини, а особливо для мене — 10-ти літнього хлопця. Життя після її смерті стало для мене ще сумнішим та злиденнішим.

Після страшного 1933-го року сталінський терор в Україні посилювався з кожним днем. Щоночі без сліду зникали свідоміші українці, арештовані органами НКВД. Цей терор досягнув нечуваного рівня в 1936 р. після вбивства Кірова, найближчого «соратника» Сталіна і, як тоді говорили, його наступника.

Я пам'ятаю, як одного ранку ми почули розпачливий плач на сусідньому подвір'ї, де мешкала вдова з двома дорослими синами. На цей розпачливий плач походилися сусіди і питали її, чому вона плаче. Крізь плач вона розказувала, як коло 4-ої години ранку під їхню хату під'їхав «чорний ворон», до хати ввійшли два озброєних енкаведисти і наказали її синам збиратися і йти з ними. Мати з плачем питала, за що їх забирають і куди їх везуть. Енкаведисти байдуже з іронією відповіли їй: «на слідство: якщо винні, — будуть покарані, а якщо невинні — вернутися додому».

До часу мого виїзду з України в 1942 р. ця вдова не мала жодних відомостей про своїх синів.

(Продовження в наступному числі)

«ПІСНЯ УКРАЇНИ»

передається на хвилях 1250 від пон. до п'ятниці від 7.30 веч., в суб. і неділю — від 4.30 до 5.30 по пол.

Р. О. BOX /, Stn. «V»

Toronto, Ontario, M6R 3A4

Диктори: Борис Дніпровий, Вікторія Наумчук,
Дарія Резчинська, Оленка Глібович і Степан Горпач

Коментатор — Проф. Валентин Мороз

керівник програми — ПРОКІП НАУМЧУК

Телефони: 536-4262; 536-4051 або 536-8776

ЧОМУ ГРУЗИНИ ШАНУЮТЬ СТАЛІНА?

Спершу, щоб прийти до теми — я хочу накреслити історію того шляху. В кінці 1939-го року, коли розгорілась совітсько-фінська війна, я працював у Донбасі, в місті Краматорську на фабриці «Стантяжкострой». В ту пору умови прожитку були нестерпні, бо навіть мила і оселенців тяжко було дістати. Все було по картках, і то не завжди. А до того ще й почали масово покликати до війська на фінський фронт. Мій спілник по праці білорус Білов мені порадив тікати до Грузії, звідкіль він рік часу тому як приїхав і казав, що там було дуже добре, але він з політичної причини мусів виїхати; і що він готовий вже знову їхати до Грузії. На наше щастя, в ту пору був проголошений новий закон: декрет про те, що хто спізниться на 5 хвилин до роботи — то того звільняли з праці. Ми з цього скористали і того ж дня одержали розрахунок.

Ввечері ми виїхали до Грузії, до міста Тбілісі. 30-го грудня рано ми були вже на станції Тбілісі. Оглянули чудово розмальовану станцію. Ми спішили до міста з дружиною купити харчів і довідатись, чи правду нам казав наш приятель білорус. Коли ми зайшли до критого ринку, то були зворушені тим, що там побачили. Як багато було всього і все було дуже дешево — то була справжня Америка! Все було завалене різними харчами. Набравши всього того, ми пішли до крамниць, де було багато всякого краму, одягу, взуття і всього іншого, і то без всяких талонів — аби брав тільки. В харчових крамницях на вікнах були повикладені піраміди з кускового цукру, цукерок та шоколадів. Ми почували, що з голодного пекла попали в рай і з жадоби набрали всього, — а на нас грузини дивились, як на якихось клоунів. Та й наш приятель білорус казав: навіщо так на раз багато ми набрали, бо там, де ми поїдемо, буде ще більше всього; і сказав нам готуватись до виїзду електропотягом, який курсував Тбілісі-Боржомі.

Незабаром ми вже сиділи в електропотязі і придивлялись через вікно на природу.

Незадовго провідник вагону проголосив нам, що ми зближаємось до історичного міста, де родився і жив Джугашвілі-Сталін. Він продовжував оповідати російською мовою, а всі дивились у вікна, пепейджаючи річку /назву якої, на жаль, я забув/. На правій стороні річки стояв двох- чи трьохповерховий будинок з жовтвявої цегли, в якому можна було б вмістити яких 15 родин, і мені пригадалось, як нам брехали ще в школі, що Сталін походить з бідної родини чоботаря, який латав і чистив чоботи, — а ми бачили щось не те. Приїхавши до міста Боржомі, ми пішли зобачити відоме джерело, з якого тече цілюща вода Боржомі, але то мало вигляд фабрики. Все там було забудоване машинерією.

Саме місто Боржом є в дуже гарній місцевості. Оглянувши все це, ми вирушили автобусом до міста Абастумані. Ідучи, ми двічі зближались до турецького кордону. Нам було видно прикордонні стовпи: білі з гвинто-образними смугами у віддалі менше, як пів кілометра один від другого і будки для КГБ, яке пильнує кордони, аби не втік їхній раб з неволі. Також з радянської сторони був викорчуваний ліс і чорніла смуга

зораної землі. А з турецької сторони нічого не було видно «прикордонного». Нам один чоловік оповідав про один випадок, коли корова з телям від турків перейшла кордон і як тоді НКВД /КГБ/ захопило корову під арешт і пильно оглянули кругом, чи була не запахано було їй під хвіст якоїсь контрреволюції — і аж за тиждень ту корову передали турецькому чабанові.

А коли советська корова потрапила до турків, то турки наповнили дві торби добра: одну з милом, а другу з харчами, так що і та советська корова мала не меншу контролю, бо в торбі ще й віршик був «контрреволюційний» покладений.

Та повернемося тепер до теми. Цього ж дня ввечері ми висіли з автобуса в курортній містечку Абастумані, звідкіль добре було видно гору Арабат /з біблейської історії/, на якій стоїть у вічних льодах Ковчег Ноя. Але до гори зближатися було не вільно, бо то є прикордонна закрита зона. Нам люди оповідали, що в гарячу пору, коли лід трохи розстає, то з далекого видно подібне щось наче ніс корабля. В цій чудовій місті нас дуже тепло стрінули знайомі нашого приятеля Білова. В них ми й переночували. А на другий день рано ми пішли на фабрику меблів, де Білов раніше працював і його там прийняли на працю. А мені директор допоміг стати на працю реставрації санаторія, що й було по моему фаху. І так я на другий день вже працював в бригаді Трошка-українця, що його теж доля закинула сюди ще раніше. Також і дружина влаштувалась кухаркою в санаторії. Я працював по 10 годин денно і мав за це 850 карбованців місячно, а дружина діставала 200 карб. А за цю працю в Україні платили мені коло 300 карб. місячно, а кухарці платили 100 карб. місячно.

Там ми побачили новий світ. Яка то була велика різниця, порівнюючи з Україною, Росією, чи іншими республіками! — Грузія — то була Америка.

Ось чому грузини не викинули дотепер портрети Джугашвілі-Сталіна. Я мав не раз розмову з грузинами і оповідав їм про голод в Україні — то вони казали, що не чули нічого подібного. В Грузії не було насильної колективізації і колгоспів майже не було, бо коли пробували усупільнювати, то люди кидали ту місцевість і гнали з собою худобу геть далеко на незаселені ще гірські поля, що я сам бачив. Там люди мали волю.

А як же ж у нас діялось в Україні в час ЧЕКА, розкуркулювання, колективізації і штучного голоду? Свої українські місцеві комуністи, які звалися «Влада на місцях», спершу поділили своїх земляків на три категорії. Першу категорію цілком вимордували. Другу категорію нещадно переслідували і повільно нищили; а третю категорію загнали в невільниче рабство до колгоспів. Колгоспний раб не мав права на пашпорт, а без пашпорта не вільно було нікуди виїхати; він був тим самим засуджений на досмертну неволю, рабство і злидні.

Ось така різниця в добрі поміж Грузією і Україною, і ось таке страшне вислужництво перед советською комуністичною владою — в Україні.

Я подав дуже стислий витяг зі спогадів.

МАТЕРІЯЛИ З УКРАЇНИ

ЗАЯВИ ОЛЕКСІЯ ТИХОГО

Публікуємо два документи Олексія Тихого, українського політв'язня. Він, як вихідець з Донецчини, зазнав особливо сильного русифікаційного тиску. Боротьба за права української мови і культури в Донбасі привела його за ґрати. Майже всі його документи присвячені цій темі.

/Переклад з російської/

До прокурора міста Москви Тіхонова
від
Тихого Олексія Івановича
адреса: Донецька обл., Константино-
вський р-н, хутів Іжівка

РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «РАДЯНСЬКА ОСВІТА»

24-го грудня 1976 р. прокурор-криміналіст 1-ї класи прокуратури Донецької області Шашурін І. І. на основі Вашої ухвали з 10-го грудня 1976 р. (у зв'язку з таємничою справою під числом, якого я не запам'ятав) провів у мене обшук з метою виявлення документів і матеріалів...

У мене забрали 65 предметів, які не можуть бути прилучені ані до політичної, ані до кримінальної справи, а мені потрібні вже тепер. До карабіну ч. 8137 я жодного стосунку не мав.

Прокурор Донецької області державний радник юстиції III-ї класи В. А. Князев на мою скаргу відповів, що обшук було проведено у відповідності з вимогами кримінально-процесуального закону і що забрані в мене при обшуці предмети є в прокуратурі міста Москви.

Прошу повернути мені всі забрані матеріали найближчим часом. Коли щось із забраного потрібне для перевірки чи в'яснення, прошу повідомити, через який час воно буде повернуте.

17-го січня 1977 р.

/Підпис/

Вважаю за необхідне повідомити, що для проведення обшуку прокурор Шашурін І. І. приїхав у супроводі 7 осіб. З них троє показали документи працівників КГБ та МВД*, два «свідки» і два шофери. Обшук почали проводити без мене, без свідків, не реагуючи на протести матері /семидесятирічна, хвора, неписьменна жінка/.

Протокол мною не підписаний, тому що Шашурін відмовився внести до протоколу осіб, які брали участь в обшуці. Це наводить мене на думку, що вони люди нечесні і приїздили з метою щось підкласти.

/Підпис/

В Донецькій області зовсім нема, або майже нема українських шкіл та дошкільних закладів, не демонструються художні кінофільми українською мовою, в тім числі українських кіностудій. Бібліотекарі, працівники книгарень, музеїв, палаців культури не знають української мови або зневажають її. Установи та підприємства послугуються тільки російською мовою. Отже, практично проводиться дискримінація українців Донецчини і, звичайно ж, це веде до зниження рівня культури, моралі.

І. Франко вважав, що німецькі школи на Україні (районах, що входили до складу Австро-Угорщини) приносять більше шкоди, ніж користі. Я не зустрічав, щоб хтось виступав проти цього твердження.

«Как это важно, чтобы человек с детства чувствовал и аромат родной земли и аромат родной речи». Цитую за брошурою Могілевської «Познание прекрасного».

Ян Амос Коменський, поділяючи школи на етапи, давав такі назви: 1. Материнська школа; 2. Школа рідної мови (7-12 літ); 3. Латинська школа (13-18 літ); 4. Академія та мандрівки (19-24 роки).

Л. М. Толстой, К. Д. Ушинський, М. І. Пирогов стояли за навчання рідною мовою.

За навчання рідною мовою боролися всі кращі представники українського народу: Шевченко, Коцюбинський, М. Вовчок, Грінченко, Драгоманов, Л. Українка та інші.

В Радянському Союзі державними мовами є всі мови союзних, автономних республік, автономних областей. Російська мова вивчається добровільно, а мова союзної республіки обов'язково. Так написано в «Основах наукового комунізму», в постанові ЦК КПРС про святкування 50-річчя утворення СРСР. Пам'ятається, що пропозиція М. С. Хрущова зробити вивчення національних мов не обов'язковим, а за бажанням батьків, не знайшли підтримки і проти неї виступили в пресі діячі освіти різних республік, в тім числі й УРСР. І слушно, бо то було б порушенням суверенітету союзних республік, бо давало б право тим, хто не хоче вчити національної мови союзної чи автономної республіки, говорити російською мовою.

* Світська поліція.

Російська мова за царату була єдиною державною мовою імперії. Інші народи були просто іноземцями, їх мови були приречені на знищення. Після революції постали суверенні радянські республіки, що згодом утворили СРСР. Конституція СРСР гарантувала й гарантує їхній суверенітет. Російська мова, як і література та мистецтво в силу свого панівного становища в імперії, була розвиненіша й більш поширена, а тому й після утворення СРСР стала мовою міжнаціонального єднання. І, як писав В. І. Ленін, вона не потребує, щоб змушувати людей інших національностей вивчати її з-під палки. Але вона не може замінити рідну мову інших народів та народностей, і ніхто не прагне до того.

Тяжко уявити собі доктора наук, письменника чи діяча мистецтв, що не володіє однією чи кількома мовами світу, переважно великих народів, тобто тими мовами, якими видаються праці з тих наук, в яких працює вчений чи мистецтвознавець. Так же безглуздо було б уявити собі інженера, агронома чи лікаря без знання російської мови, бо він не міг би знайомитися з працями чи досвідом своїх колег з Росії, інших союзних чи перекладами на російську мову (коли нема потреби чи можливостей перекладати твори на мови всіх народів СРСР) творів іноземної літератури. Але рядовий робітник, селянин чи ремісник може обійтися тільки рідною мовою, хоч знання чужих мов і не буде йому зайвим.

Але тяжко уявити собі людину без знання рідної мови. Як боляче слухати, коли син чи дочка говорять з рідною мамою чи татом різними мовами. Часто такі діти дивляться на рідних звисока, бо вони, бачте, темні, відсталі, а він «мужицькою» мовою говорити не хоче. Іноді навіть батьки з горідстю дивляться на своїх дітей, що вони такі «культурні», що навіть говорять по-російськи, чого «ми не досягли».

Часто без сорому кажуть: «Які там ми українці, ми — перевертні, хахли»; «Я українець, но не люблю українського язика»; «А мені всьо равно, яким язиком чоловік балакає, якби хорошим був»; «Я знаю українській язик, всьо понимаю, а разговаривать і читать не могу»; «А для чого він нужний як всьо, візде по-руськомую»; «Я вообще не понимаю к чему сейчас национализм (мав на увазі українську мову), если вся литература на русском языке».

«Той не марксист, той навіть не демократ, хто не визнає і не відстоює рівноправності націй і мов, не бореться з усяким національним гнітом, пбо нерівноправністю. Це безперечно»

В. І. Ленін

«Пожалуй нет человека, который не испытывал бы неискоренимого чувства любви, привязанности к земле дедов и прадедов, к родной культуре, к своему языку, своим традициям и обычаям».

Л. І. Брежнєв

«Треба бережливо, з повагою ставитись до нашої рідної, чудової української мови. Це наш скарб, велика спадщина, яку кожний з нас і в першу чергу ви, письменники, повинні берегти і розвивати».

П. Шелест

«Зрі катись рідної мови принизливо і аморально».

О. Гончар

На моїх очах українські школи стали російськими. І зараз стають. В Часів-Ярі, де я вчився в 5-7 класах, було дві середніх школи з українською мовою викладання

і одна з російською. Початкові й семилітні очевидно українськими (даних не маю). Тепер всі російські. Школи, в яких я працював учителем, були українськими, а тепер одна напівросійська, а друга повністю російська. Десяток літ тому сестра закінчила українську школу, а тепер в тій же школі вчаться племінники вже російською.

В Костянтинівці, Дружківці, Артемівську, Слов'янську, Горлівці, Жданові, а може і в неназваних мною містах Донецької області українських шкіл нема зовсім. В Донецьку, кажуть, є одна (на один мільйон жителів), дитячих садків українських нема зовсім, навіть в окремих селах стали російськими. Я задавав і задаю собі питання — чому? Відповідь одна: так бажають батьки і діти. А чому так бажають? Бо технікуми, ПТУ, вузи, армія, підприємства, лікарні, крамниці, установи послугуються російською мовою.

Чи нормально це? На мою думку, ні. Адже німці теж без батога пішли за Гітлером, італійці за Мусоліні і т. д. І поплатились. І батьки, і самі діти теж поплатяться за свій вибір. Вони не винні, бо не знають, що творять. А не знають, бо цьому питанню мало приділяється уваги, особливо газетами, радіо, телебаченням. Я, наприклад, не чув жодної передачі і не читав у газетах закликів і остерог від подібної тенденції, яка суперечить і Конституції УРСР та СРСР, і марксизму-ленізму, і просто людяності.

Часто говорять і між собою і на батьківських зборах: «Зачем етот украинский? Дите из-за него не хочет учиться». Часто українську мову та літературу (на Україні!) викладають російською мовою. І закінчує юнак або дівчина 8 чи 10 класів і трьох слів зв'язати по-українськи не може. На того, хто говорить рідною мовою говорять «бендер», «хахол», сміються та вважають за неуча, хоч він знає втричі більше за того, хто сміється.

В Донецькій області проживає 4,9 мільйона чоловік. З них 2,7 млн українців (55,5 %), 1,9 млн росіян (37,6 %), 107 тис. греків (2,2 %), 73 тис. білорусів (1,5 %), 3,2 % інших національностей. З 2,2 млн неукраїнців лише кілька сот тисяч приїхали в Донбас протягом останнього десятиліття, а решта живуть тут протягом кількох поколінь, всі вчили українську мову і для них вона не є і не може бути зовсім незнайомою. Для українців же, корінного населення, російська мова рідною бути не може. Пригадуються слова С. Воробкевича:

«Слово рідне, мово рідна,

Хто вас забуває,

Той не серденько у грудях,

А лиш камінь має».

Отже, люди, що йдуть за потоком, хто зрікається рідної мови, щоб окремі кретини не називали їх хахлами чи бендерами, стають безсердечними, з каменем замість серця, людиноподібними тваринами, п'яницями, аморальними типами, робочою худобою. Їх лиш умовно можна назвати людьми. Я не сужу їх, не ображаю, бо вони не знають, що чинять. А ось інтелігенція, особливо вчителі та працівники органів освіти, письменники, журналісти, діячі культури не можуть, на мою думку, йти за потоком, а повинні активно втручаються в культурне життя, дбати про мораль, патріотизм отих рабів німих, на сторожі біля яких Т. Шевченко поставив слово живу мову народу (гнучку, багату, мелодійну, чудову).

Донецька область становить понад 10% всього населення України, її питома вага дуже велика і занедбання

рідної мови та культури веде до занепаду культури всієї України. Про все це я поділився своїми думками в статті до редакції газети «Радянська Донеччина».

Що ж до освіти, то я подавав такі пропозиції:

1. Перевести всі вузи, технікуми, ПТУ, школи на українську мову викладання. Дошкільні заклади та молодші класи шкіл можуть, а може й мусять, бути рідною мовою для дітей росіян, греків, євреїв та ін.

2. Вивчення російської мови починати не з другого класу, як тепер, а з 5-го — 6-го, коли дитина може в основному знати рідну мову.

3. Видати масовим тиражем книгу чи брошуру типу «Цікаві бувальщини» чи «Музиканти сміються», де були б зібрані висловлювання, поезії, статті тощо про рідну мову, Україну, Батьківщину визначних людей минулого і сучасних та книгу, яка вчила б, як буквар грамоті, любити, шанувати людську гідність, свій народ, Радянський Союз, всіх людей на Землі.

4. Щоб вчителі ніде не соромились говорити рідною українською мовою, не обмежувались місцевим діалектом, не говорили суржилом, щоб послідовно, завзято, з любов'ю вкладали в душі дітей та їх батьків свідомість належності до української нації, розкривали культурні та мовні багатства народу, постійно доводили,

що людина без патріотичних прагнень, без свідомої праці на користь свого народу є віл, вартий лише того, щоб його запрягали в ярмо.

5. Не приймати вчителем будь-якого предмета людину, що не знає, не шанує української мови та культури.

6. Ганьбити тих, хто питає учнів чи студентів, якою мовою вести предмет чи курс, українською чи російською («Мені однаково»).

7. Зупиняти тих батьків та дітей, що рвуться до російських шкіл, як зупиняємо дітей, що біжать на вулицю з інтенсивним транспортним рухом, хочуть встромити ручку в скріп, кислоту чи вогонь по незнанню, нерозумінню небезпеки. Постійно доводити, що

Все на світі можна вибирати, сину,

Не можна вибирати тільки Батьківщину»

В. Симоненко

8. Запропонувати іншу роботу вчителям, які чванливо кажуть: «Украинский язык — це теляча мова» (слова директора української (!) школи. «Я не знаю украинского языка, он мне не нужен и вообще не нужен» (чув від багатьох вчителів).

Олексій Тихий

Вручено редакції газети «Радянська освіта»
2.6.1972 р. Ніякої відповіді не надійшло. Нагадування теж залишено без відповіді.

У К РА І Н С Ь К А І М П О Р Т О В А

Ф І Р М А

FIRCHUK'S TEXTILES Parcels to Europe

610 Queen St. West, Toronto, Ont., Tel. 364-5036

293 Ottawa St. N., Hamilton, Ont., Tel. 549-2005

ВИСИЛАЄМО ПАЧКИ В УКРАЇНУ
І ДО ІНШИХ КРАЇН ЄВРОПИ

Маємо великий вибір різного роду
товарів і готових убрань
різних розмірів,
а також
хустки, різні матеріали, нитки ДМЦ,
полотна до вишивання.

UKRAINIAN ART CERAMIC CENTRE

2388 BLOOR STREET WEST

TORONTO, ONTARIO, CANADA

766-6691

M. KOPYSTANSKY

«НАЦІОНАЛІЗМ ДЛЯ ДУРНІВ»?

Щирий лист і щира відповідь.

Шановний пане П.!

Зворушив мене Ваш лист і покликав до відповіді. Не люблю ніколи полемізувати з інтриганом, ані з тим, хто шукає дріб'язків у смітті. Перо моє починає бігати жваво тоді, як «зачепиться» за якусь глобальну проблему /не важливо, що проблема ця виявляється часом у факті незначному/.

Мушу бути Вам вдячний за щирість і пошанування моїх зусиль, а особливо ідеї Лицарів Св'ятослава. Часом навіть чуюся ніяково, бо хвалите за те, що я маю в плянах, але ще далеко не звершив.

Є проте у Вашому листі (лист додається відразу після статті — Ред.) інша тема, дуже важлива. Проминути її я не міг. Відносно подій в Лестері (літо 1981) Ви пишете:

«ні Деремєнда, ні голова СУМ'у на Англію не винуваті. Вину за таку настанову до Вашої особи поносить хтось інший, хто сидить на Вершинах, а всі інші, на яких голови ллються помилі, тут ні при чому. Вони як здисципліновані члени чесно виконують накази!»

Якщо є правдою те, що Ви кажете, то від Визвольного Фронту віє чимось страшнішим і холоднішим, ніж від Кремля... Значить, всі хотіли мого виступу в Лестері, навіть п. Деремєнда; а лише хтось з-за моря, хтось **неприсутній** не хотів — і цього було досить, щоб скинути мене зі сцени! Знаємо добре, що Деремєнда належить до найвужчого керівництва Визвольного Фронту. І навіть він там не має голосу, згідно з Вашими словами? То це ж страшніша ситуація, ніж у Москві! Бо навіть Брежнєв не має такої сили: **особисто** щось чи когось заборонити. В Москві панує політбюро — кліка з 7-8 людей. А з Ваших слів виходить, що у Визв. Фронті не лишилося навіть політбюро; все перетворилося в Funeral Home, де командує один директор...

Які ж висновки робите Ви з цього? Ви радите... мовчати і більше не згадувати про це; бо від цього приходить нібито лише шкода. Отут я починаю Вас не розуміти. Ви пишете на початку, що почуваете себе «членом ОУНР». Якщо так, то майбутнє цієї політичної групи мусить бути для Вас дорогим і небайдужим. То як же Ви можете закликати до мовчання там, де треба кричати? Чи може бути більша шкода, ніж та ситуація, що тепер є? Мабуть Ви хочете, щоб до ОУНР ішла молодь? Але кого серед молодих Українців Ви притягнете таким націоналізмом, де всі кажуть так, а один каже ні — і буде так, як хоче один? Тут, на Заході, молодь вирлсла в умовах демократії. Але й в Україні ніхто диктатури не хоче; вона всім обридла.

Колись Енгельс критикував якусь там різноманітність соціалізму, що не подобалася йому, і називав її «соціалізмом для дурнів». Якщо у Визв. Фронті є дійсно така ситуація, як Ви пишете, то Визв. Фронт пропонує нам **націоналізм для дурнів**. Але де знайти дурних? Де

знайти у 80-і роки такого дурня, який відмовиться від права голосу і згодиться з такою ситуацією, коли один вирішує за всіх?

Ясно, чому наші еміграційні об'єднання маліють: більшість з них побудовані на тоталітарному принципі. Цим сучасного Українця не притягнеш.

Я націоналіст, і Ви націоналіст. Отже, шукаймо разом **націоналізму для мудрих**. Брежнєв може не турбуватися. Йому вистарчить і соціалізму для дурнів; як хто не хоче дурного соціалізму — Брежнєв має для такого мудрого Сибір. А Визвольний Фронт не має Сибіру... І як хоче жити — мусить шукати **мудрий націоналізм**. Якби ж то ОУНР вигнала з Києва Москалів, створила уряд в Києві і звідси проголосила диктатуру — тоді напевно не один сказав би: диктатура всім набридла, але най буде, бо все ж таки є своя держава. Яка не є — а все ж таки краща ніж ніяка. Будемо її підтримувати. Але диктатури в еміграції; диктатури десь у мишачій дірі на Другій Евеню в Нью-Йорку ніхто не хоче. Ви й самі з цим згодні, бо кажете:

«буквально жодне середовище не потягнуло за собою молоді, яка в більшості пішла в привату, або пішла за згубними кличами неомарксизму, підсичена плющівщиною».

Що ж далі? Далі Ви, на жаль, неконсеквентні. З одного боку, Ви проти того, що «мельниківська» преса критикує Визв. Фронт. З другого боку Ви визнаєте, що ані Визв. Фронт, ані інші політичні групи **не мають перспективи**, бо не потягнули за собою молодь. На чому ж Ви стоїте? З одного боку Ви кажете, що «почуваете» себе членом ОУНР; з другого боку визнаєте, що то вже **мертва назва** без перспективи. То де ж Ваша позиція? Звичайна етика мусила б заставити Вас до такої заяви:

«Ми вже млин, який нічого не меле; замикаймо цю мишачу нору. Знімімо із стін претензійні назви і скажімо людям: ми ветеранська організація. Ми **старечий дім** для колишніх бойовиків і підпільників, які збираються, щоб побалакати собі, «як то було в краю». Збирати збірку на старечий дім в Мінхені, називаючи це збіркою для «визволення» — нечесно. Хто живий і хоче живого націоналізму — мусить творити щось нове».

Чому ж ніхто з Вас не спроможеться на таку заяву? Відносно **коритників** справа ясна. Якою б трухлявою і зігнилою не була організація — вони будуть тримати її, бо то їх бізнес; але мені розходиться про людей Вашого типу — щирих і чесних. Ви ж ясно розумієте (це показав Ваш лист), що Визвольний Фронт (і подібні явища) є старою халабудою, яка не вміє ні стояти, ні впасти. Вона стоїть посеред дороги і не дає ні пройти, ні проїхати тому, хто хоче йти далі шляхом націоналізму. Ви добре розумієте, що коли такі халабуди впадуть, то люди нарешті збудуться ілюзій; тоді кожний побачить, що націоналістичного об'єднання у нас нема, і треба творити нове!

Більшість у Визв. Фронті якраз і складається з людей Вашого типу: щирих, чесних і... **розгублених**. Ці люди заблудились між трьома соснами і не знають чим вони є: не вовк, не пес і не дика качка. Вони розуміють, що те, до чого вони належать, уже є нічим — і все ж горнуть туди. Чому? — З сентименту, за звичкою, з бажанням мати затишок на старість. Затишок духовний, де можна бути в середовищі таких як сам. Ніхто не має нічого проти такого затишку; ніхто не воює з старечими домами. Але якщо такий старечий дім уже не має зубів, щоб кусати чужих, зате має ще отруєного гнилого зуба, щоб кусати своїх — тоді доводиться воювати. Коли партія, що називає себе революційною, не має вже сили створити ефективне підпілля в Україні, але має ще досить **квадратових дурнів**, які спеціально поширюють чутки, нібито «Мороза прислав Брежнєв» — то це вже не просто збір старих диваків. То гниле місце, звідки розходить зараза і отрує українську атмосферу.

Ви радите мені (щиро і з пошаною) «все це забути» і розбудовувати ідею Лицарів Св'ятослава, тобто націоналізм для молодих. Я б радо забув, але дехто не дає про себе забути... Чи знаєте Ви, скільки зусиль прикладає керівництво Визв. Фронту, щоб загальмувати те, що наша група однодумців (згуртована навколо «Анабазису») розбудовує? Чи пам'ятаєте Ви це місце з «секретного» обіжника*, де відносно мене наказується «не купувати», «не передплачувати», «не підтримувати фінансово», «не допускати до молоді»? І то не лише до молоді з Визв. Фронту, а й взагалі до всякої, «де маємо вплив».

Лестерський здвиг — то єдине місце в Англії, де збирається 3-4 тисячі Українців. Саме тому я й прийшов до Лестеру. Ви кажете, що я мав би туди не йти. Але в такому разі серед яких Українців Ви радите мені розбудовувати націоналізм 80-х років? Шукати Українців на Марсі? На Місяці? Чи Визв. Фронт мав якусь монополію на людей, зібраних в Лестері? Більшість з них не належить до жодної партії і прийшли для того, щоб почути концерт, походити по ярмарку — тобто побути в українській атмосфері. Саме до них я прийшов.

Ви кажете, що до Лестеру мене «не просили». Але ж Ви самі себе заперечуєте! Щось негаразд з логікою у Визв. Фронті... Бо коли навіть п. Деремєнда (за Вашими

словами) не мав нічого проти мого виступу, то значить не було в Лестері нікого, хто був би проти. Отже, у Вашому розумінні воля кількох тисяч присутніх не має значення; а запросити й децидувати може лиш «той, хто сидить на Вершинах». І цей порядок Чингіс-хана й Сталіна дехто хотів би принести в Україну? Але чи хтось піде в Україну за цим?

Полковник Колодзінський, член ОУН, командуючий військом Карпатської України, дістав 15-го березня 1939 року від Мадярів ультиматум з вимогою капітуляції. Він відповів: «Український націоналіст не знає слова капітулювати. Нас можна побороти в битві, але заставити до капітуляції — ніколи». Порівняйте з ним теперішніх «націоналістичних» керівників, які капітулюють перед **кожною життєвою обставиною** і кланяються кожному кущеві. Вони добре знають, де є убивця Бандери, але бояться навіть дмухнути на нього. Чому? — Бо в такому разі були б незадоволені якісь чужі чинники.

Ясір Арафат із своїми Палестинцями є в такій самій ситуації, як і ми. ПЛО є організацією, вигнаною з власної землі, як і ОУН. Але яка різниця! ПЛО має 17 представництв у важливих державах світу, в тім і в ОН. Значить, і еміграційна група може досягти багато, якщо вона жива.

Ясір Арафат — це фактично **палестинський Бандера**. Що було б, якби його убив ворог? Нетрудно уявити, скільки пострілів і вибухів пролунало б у відповідь! Арафат не боявся після своєї промови в ОН витягнути пістоль і сказати: то наша дипломатія! І нічого з ним не сталося. Чи можна уявити собі наших «провідників» з пістолем в руках на конгресах АБН'у?.. Якби їм показати пістоль, вони мабуть сказали б: «що це таке? Пістоль? Ага, ага, пригадаємо. Ми бачили востаннє таку річ у 34-му році, як стріляли Перацького».

Коли порівнюється українська і палестинська справа, то завжди висловлюють аргумент, що то непорівняльні величини: Араби мають оливу, і нібито цим забезпечуються палестинські успіхи. А ми оливи не маємо, і т. д. То правда: мати оливу в своїй землі — дуже важливо. Але ще важливіше — **мати оливу в голові!**

Керівники Визв. Фронту давно розігнали тих, що мають оливу в голові...

І найкращий доказ цього — події в Лестері літом 1981 року.

Валентин Мороз

* Обіжник видруковано в ч. 6 «Анабазису» (стор. 27-28).

Високоповажний Пане Професоре!

Вчора одержав я Ваш журнал «Анабазис» липень-вересень 1981. Прочитавши його, мені «каменем залягло на грудях», що в дискусії із членами ОУНр (якої теж членом я себе почуваю) говорив: не забирайте мені святих... коли ходило про негачію Вашої особи! А таких як я (моїх однодумців відносно Вашої особи) багато більше. Ми вважали, що вже достаточного помий було вилляти в сторону УВФ (Українського Визвольного Фронту — Ред.) на сторінках мельниківської і іншої т.зв. вільної преси про жалюгідні події у Лестері і що вже час, щоб це пішло в забуття, бо дальші «вияснення» хто винен... до нічого позитивного не проізводять, а лишень на втіху нашим політичним противникам і зокрема Москві на втіху. Ви незвичайна Людина. Боже Провідіння

наділило Вас незвичайним розумом та реторикою. Такі одиниці рідко появляються на горизонті Нації. Ви створені до Великих Діл... Будучи бистроумною особою, Вам мусило бути ясным: ні Деремєнда, ні голова СУМу на Англію не винуваті. Вину за таку настанову до Вашої особи поносить хтось інший, хто сидить на Вершинах, а всі інші, на яких голови ллються помії, тут ні при чому. Вони, як здисципліновані члени, чесно виконують накази...!

Ви добре оцінили політичну ситуацію нашої Діаспори і дуже добре зробили, що не включились до жодної існуючої організації чи Руху, бо тоді Ви стали б гвинтиком у даній машині і поставили б проти себе противників даної організації. Створення Вами ордену «Лицарів Св'ятослава» в цій ситуації було найкращим, най-

розумнішим кроком у Вашій дії.

Вам мусило бути ясным, що буквально жодне середовище не потягнуло за собою молоді, яка в більшості пішла в привату, або пішла за згубними кличами неомарксизму, підсичена плющівщиною. Ваш підхід до справи був і є єдиноправильним. Прочитавши всі матеріали, зв'язані із подіями в Лестері, і всі вияснення та накази, я як Ваш відданий прихильник чи радше «обожитель», якщо є таке слово в нашій мові, мушу, на превеликий жаль і біль, ствердити, що після переписки із

Деремендою і Краєвою Управою СУМу на Англію Вам мусило бути ясным, що «де Вас не просять, хай Вас там не носять». Ви могли в інший час побувати в різних місцевостях Англії і Вас усі радо вітали б, бо це вже була б приватна Ваша поїздка.

На мою скромну думку, треба про все це забути, а заходитись даліше розбудовувати Орден Лицарів Святослава, будити для нашої справи молоде покоління, запа-

лювати їх вогнем любови до країни їх батьків, розбуджувати зов крові у цих, які вже розплились в добрах і чужому мор'ю. Майбутність належить до Вас і тих, яких Ви зумієте об'єднати навколо ідеї визволення України. Я застерігаюсь, що я не збираюсь Вас повчати, бо якраз не бачу таких, які могли б Вас чому-небудь повчати чи справляти. Я тільки із подиву до Вас і Ваших писань та постави до боротьби за визволення нашої поневоленої Батьківщини, хочу бачити у Вашій особі Кошового, якого Ви бачили в особі сл. п. Сороці.

Я вір'ю, що Вашою невтомною працею Ви станете Кошовим, що круг Лицарів Святослава буде пошир'юватись, бо вважаю, що це одинокий правильний підхід до справи у нашій ситуації. Ви живете 80-ми роками і майбутність належатиме до Вас. На Вас, як націоналістові, лежить відповідальність за майбутнє нашої нації.

Остаю з відданістю і належною пошаною до Вас,

А. П.
Віннігер

СТЕПАН ГОРЛАЧ

СИЛА ДУХА

Людина родиться, і багато надії покладається на новонародженого. Батьки заздалегідь вбачають в ній якщо не генія, то принаймні визначну, непересічну людину. Але новонароджений, збагачуючись роками, з бігом часу, формує свій власний світогляд, дуже часто проти волі батьків. Під впливом оточення посвячує себе тій, чи іншій ділянці життя: один вибирає дорогу праведну, дорогу посвяти своєму народові, службі Богові й Батьківщині. Інший на місце Бога ставить ідола-матерію: його не цікавить, що батьки, на схилі свого віку, не мають що з'їсти, не мають де переспати. Розіпхане черевко диктує такій людині більше їсти і пити, завидючі очі будять його серед ночі і женуть на небезпеки в цілях наживи неблагогородним способом. Жінка для нього не є ідеал настрою душі, лише суб'єкт, викликаючий твариняче почуття.

Не залежно від того, хто яке життя провадив — кожний має вмерти, для кожного скінчиться час відвідин земного світу, а історія запише, що було зроблено за його життя: і від того — що історія запише — залежатиме довжина його вічності. Лише нація, як та гранітна скеля, переживає всіх; наповнена скарбом результату наполегливої праці живих поколінь — своїм блиском осяє світ, або кидає тінь зневаги на негідних прадідів; на неї світ дивиться, як на дорогоцінний скарб, вартість якого залежить від вартости вкладу живучих поколінь.

Вимирають родини, приходять кінець багатостолітнім родам, зникають села, перетворюються міста, але нація, немов безкінцева стрічка, проходить по екрані живучого покоління, з'ясовуючи минуле і благаючи живучих про творення кращого завтрашнього фільму. Але хто творить націю? Ви, вони, ми, він, вона, воно, ти, я

— для останнього можна продістатися лише дорогою Духа Великих Предків. Чи С. Петлюру, С. Бандеру, Е. Коновальця, ген. Т. Чупринку, О. Басараб, О. Телігу, Д. Донцова і багатьох інших хтось покликав бути будівничими нації? Так! Їхня любов до вічноіснуючої, ніколи не минаючої, старої роками і невмирущої духом нації. І та любов, яка перевищила родинне щастя, матеріальні блага, тілесні задоволення, диктували їм віддавати своє життя, вмирати на жертівнику нації, щоб вічно жити, щоб нація не вмерла.

Над операційними столами доктори опітнюють свої чола, щоб продовжити життя людини на пару тижнів, пару годин, пару хвилин. Скільки сліз проливається над умерлим? Скільки смутку залишає по собі відійшла особа? А люди забувають, що замість смутку можна душу наповнити життєрадісним напитком: вистаче лише посвятити себе нації, замінити тленне на духове, тимчасове на вічне — і кожний з нас буде жити вічно, як вічно живуть між нами Шевченко, Петлюра, Коновалець, Білас, Данилишин, Чупринка і багато інших. Ласкавий читач скаже: «Нам далеко до згаданих імен, які творили історію. Для таких чинів треба бути вродженим». Але щиро скажу вам: Симон, син Іони, був покликаний бути апостолом і Ісус Христос назвав його Петром, не тому, що Симон був уроджений до того, а тому, що він повірив в правдивість Сина Божого; віра його зробила апостолом. Чупринка став головнокомандуючим УПА не з вродження, а тому що повірив у правдивий шлях боротьби за незалежність. Ленін зробив революцію в Росії не з фахових причин, а з причин віри в диявольську силу шахраїв, і йому нечистий допоміг.

Ми стоїмо на позиціях безкомпромісного визволення України. І кожний з нас може бути великим, кожний з нас може ввійти до кузні провідництва і на сторінки історії, наколи повіримо в непомильність нашого вибору. Хоробрість нас не покине у скрутно-небезпечний час, і усмішка увінчає нас під час зустрічі зі смертю.

Смерть має владу над тілом — але тіло є земля, матерія. Сьогодні тіло є домовиною душі — завтра погнєм ланів чужини. Сьогодні тіло розкошує за досмаку прибраним столом — завтра ним бенкетують хробаки. Під пухкими перинами тіло насолоджується, або плаває на хвилях тангових мелодій, відпружує мускули на водах відсвіжуючого озера, а зараз же по смерті поспішно закопують, або палять, щоб нечисть не заражувала безтурботного світу. Сьогодні тіло плаче над своєю недолею і біднотою — завтра над ним плачуть, прощаючи в останній раз. Найбільші багаті не можуть уникнути тілесних мук, не можуть купити щастя, а напівголодний мистець в нетопленій кімнаті піддашся творить світової слави симфонії, невмирущі поеми, ошасливілюючі покоління винаходи. Він щасливий, бо знайшов дорогу до

щастя, до вічного життя, до духового задоволення. Сльози, біль, голод, невігоди, страх пов'язані з тілом, а дух є вільний від усіх негативів людського тілесного життя.

Звернувши ціль свого життя не на тіло, а на дух — ми позбуваємося полону небажаними явищами: зла, муки, журби, пригноблення і вічного страху. Тіло одної людини відрізняється від тіла іншої лише вагою (я не згадую красу, бо Дух її не узнає), але Дух міри не має. Його сила доходить до безмежності, ошасливілюючи життя до непізнаної міри. Любов'ю до своєї Батьківщини, до свого народу, до свого товариства ми зрошуємо свій Дух. Жертвенність фізична, духовна, матеріальна робить тіло щасливим, а Дух могутнім, бо щоб мати — треба дати, а щоб бути великим — треба понизити себе. То ж вплинемося в потік допомоги нашому народові, в потік звеличення нашої нації, в потік самопосвяти, щоб бути щасливим за життя і вічно жити по смерті. Живім згідно з приписами наших мудрих предків, а вмираймо по-геройському, щоб наступне покоління згадало нас «не злим, тихим словом».

THE WRITER AND HUMAN RIGHTS IN AID OF AMNESTY INTERNATIONAL

Стефанія Гурко

СВІТОВИЙ КОНГРЕС ПИСЬМЕННИКІВ у Торонто

400 його учасників підписали телеграму до Брежнєва, домагаючись звільнення Василя Стуса

Торонто було господарем світового конгресу письменників, що відбувся тут від 1-го до 4-го жовтня ц. р. в приміщеннях Онтарійського Інституту Освіти (OICI) під гаслом "Письменник і Людські Права". Організаторами Конгресу була Торонтська Група Мистців, яка співпрацює з Міжнародною Амністією.

Конгрес відкрито офіційно 1-го жовтня о год. 9:30 ранку. Гоноровим головою Конгресу був визначений чеський

письменник і видавець Юзеф Шкворецкі, який від 1968 року живе в Торонто і є професором літератури в Еріндейл. Він привітав Конгрес і всіх його учасників. Після нього виступили з привітаннями генеральний секретар Міжнародної Амністії, відомий шведський письменник Томас Гаммерберг, і президент міжнародного ПЕН — теж шведський письменник, Пер Вастберг.

Симпозіум

Від год. 10-ої до 11-ої відбувся симпозіум на тему: "Письменник і Людські Права". Головою цього симпозіуму була канадська

письменниця, Маргарет Атвуд, а учасниками-доповідачами — Мішель Ляльонд (Канада-Квебек), Сузан Зонтаг (ЗСА) і Юліюш Томін — чеський письменник член Чартеру 77, а тепер професор філософії в Оксфорді (Англія). Маргарет Атвуд у своєму слові відмітила, що письменники переживають трудні часи в багатьох країнах світу. Вони, якнайбільш чутливі до всіх соціальних і політичних проблем світу та обдаровані талантом володіння словом люди, є майже всюди в опозиції до естаблішменту і через те в країнах, де ж немає свободи і пошани до

людських прав, є наражені на всякого роду переслідування: ув'язнення, заслання, екзиль і т. п.

По правій стороні подіом, де сиділа президія Конгресу, стояло сім порожніх крісел з іменами сімох ув'язнених письменників, які репрезентували ті держави, в яких переслідування письменників стало звичайною практикою. На одному кріслі був напис — **ВАСИЛЬ СТУС — СССР**. На решта кріслах були: **ВАЦЛAV ГAVЕЛ — ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА**, **ХОРГЕ СОЗА — ЧІЛЕ**, **ДОНАЛЬД ФРАНЦІСКО МАТТЕРА — ПІВДЕННА АФРИКА**, **ГАРОЛЬДО КОНТІ — АРГЕНТИНА**, **АГМЕД ФУАД НЕГМ — ЄГИПЕТ** та **ЯНГ ЧІНГ-ЧУ — ТАЙВАН**. Ці імена були символами всіх ув'язнених і переслідуваних письменників світу.

Того самого дня, після обіду відбулись рівночасно панелі про письменників і людські права: 1. Західня Європа й Північна Америка, 2. Східня Європа, 3. Близький Схід, 4. Азія й Австралазія, 5. Латинська Америка, 6. Африка.

У п'ятницю о год. 9:30 вранці президент Комітету за звільнення ув'язнених письменників при Інтернаціональному ПЕН, колишній основник і редактор журналу "Індекс і Цензура" в Англії, Майкел Скаммель, дав звіт з діяльності цього комітету. Він відмітив, що початок Торонтського Конгресу "Письменник і Людські Права" зійшовся з днем "Ув'язненого Письменника", який Інтернаціональний ПЕН відмічує кожного року 1-го жовтня. Багато письменників було звільнено з тюрем і заслань завдяки петиціям, протестам та іншим заходам міжнароднього ПЕН Клубу. Після обіду відбулися рівночасно панелі на наступні теми: "Ізоляція й елітизм",

"Письменник і суспільство", "Колоніалізм", "Письменник і тероризм", "Журналістика і людські права", "Заангажована література", "Письменник і революція".

У суботу, 3-го жовтня, відбулися панелі на теми: "Форми переслідування", "Репресивна толеранція", "Цензура й автоцензура", "Ув'язнення", "Екзиль", а після обіду симпозиом на тему "Письменник і його роля".

У неділю, 4-го жовтня від год. 10-ої до 12-ої, були ще два панелі: "Жінка і людські права" та "Не-американська діяльність в ЗСА".

Дивно — ні одного українсько-го письменника

До виступів на згаданих панелях і симпозиумах були запрошені 72 письменники з різних країн і частин світу. Канаду репрезентували такі визначні письменники як П'єр Бертон, Ірвінг Лейтон, Маргарет Атвуд, Джун Колвуд, з Квебеку Мішель Лальонд, Марі-Клер Блє та інші. Східня Європа була заступлена аж чотирма

російськими письменниками-дисидентами (Наталія Горбаневская — яка живе тепер в Парижі і є секретарем журналу "Континент", Йосиф Бродський з Нью Йорку, Василій Аксьонов теж тепер в ЗСА та Роман Фін), трьома чеськими (Юзеф Шкворецкі, Юліюш і Здена Томіни). Малярський письменник з Торонто — Джордж Фалюді та естонець, теж з Торонто — Арвед Віірлейд були членами панелю "Письменник і Людські права у Східній Європі".

На жаль, не було ні одного представника від українських письменників, ні місцевих, ні позамісцевих, ні старших емігрантів, ні колишніх дисидентів. Чия в цьому вина, чи організаторів Конгресу, чи тих наших людей, що співпрацюють з Інтернаціональною Амністією, чи всіх нас взагалі й зокрема — важко сказати. Факт, що про підготовку цього Конгресу знали деякі наші люди в Торонто, (так було мені принаймні сказано при одній зустрічі на одній з імпрез) два

КУПНО — ПРОДАЖ
домів, підприємств, інвестицій, фармів,
вакаційних дач у Південному Онтарію.
ЗАГАЛЬНА АСЕКУРАЦІЯ.

Найбільше українське підприємство купна, продажу нерухомостей і забезпечення в Канаді. Затрудило коло 200 працівників у 15 бюрах в Онтарію

R. CHOLKAN & CO. LIMITED
Realtor — Insurance Agent

4 БЮРА В МЕТРОПОЛІТАЛЬНОМУ ТОРОНТІ

527 Bloor St. W., Toronto, Ont. Tel. 532-4404
2336 Bloor St. W., Toronto, Ont. — Tel. 763-5555
3359 Bloor St. W., Toronto, Ont. — Tel. 236-2666

R. Cholkan & Co. Limited — General Insurance
2190 B. Bloor St. West, Toronto, Ont. M6S 1P3 — Tel. 763-5666

роки тому. Вони ж самі запропонували Інтернаціональній Амнестії Василя Стуса, дали їм матеріали про нього. Не повідомили нікого навіть зі своїх колег письменників, бо, мовляв, “українці такими імпрезами не цікавляться” і забули, чи не хотіли прийти самі на Конгрес. Вони теж не подбали, щоб на Конгрес був запрошений хоч один з наших жорстоко переслідуваних колишніх дисидентів. Маємо чей же Леоніда Плюща, Надію Світличну, Святослава Караванського і Валентина Мороза. Останній живе тепер в Торонто.

Виставка книжок

У коридорах Онтарійського Будинку Освіти були влаштовані виставки книжок переслідуваних письменників, як теж і письменників — учасників Конгресу. Була теж виставлена офіційна листа “всіх” письменників, які коли-небудь сиділи в тюрмі за свої погляди і твори, від Сократа починаючи на найновіших кінчаючи. Між ними я нарахувала 15 українських письменників, біля яких фігурувала дописка — СССР. Були це: Юрій Бадзьо, Олесь Бердник, Вячеслав Чорновіл, Петро Григоренко, Ігор Калинець, Зіновій Красівський, Валентин Мороз, Леонід Плющ, Микола Руденко, Ірина Сенік, Данило Шумук, Василь Стус, Євген (мало бути Іван) Світличний та Олександр Тихий. Однак, коли ж загальна листа включала Сократа, Данте, Достоевського та інших, то повинен там був бути теж і Шевченко, і Грабовський, і Пантелеймон Куліш, і Микола Костомаров, і Влизько, і Микола Куліш, і Фальківський, і Зеров, і Олена Теліга, і Олег Ольжич, а також Улас Самчук, що тепер живе серед нас у Торонто, колишній в’язень Гестапо, а тепер член Торонтського ПЕН Клубу.

Чому не запрошено його, або хоч не поміщено на гоноровій листі? Докладна листа переслідуваних, розстріляних чи замучених на каторгах українських письменників була б напевно довша як інтернаціональна листа Інтернаціональної Амнестії. Таку листу треба конечно колись зладити з докладними даними і переслати цій організації для вживання на майбутніх подібних світових конгресах.

Авторські вечори

У рямцях Конгресу від 29 вересня до 6-го жовтня в приміщенні Гарборфронт кожного вечора відбувались зустрічі з запрошеними на Конгрес письменниками, які читали свої твори в оригіналах і в перекладах. В п’ятницю, 2-го жовтня, в залі Конвокейшен Торонтського Університету відбулась зустріч і читання творів найвизначніших письменників — учасників Конгресу. Виступали: Маргарет Атвуд — Канада, Йосиф Бродський (російський дисидент), Едуардо Галеано — уругвайський поет, який живе тепер в екзилі в Іспанії, Сузан Зонтаг — ЗСА, Воле Соїнка — Нігерія, Жакобо Тімерман — Аргентина. Це було т. зв. “галя рідінг”. Заля була виповнена щерть різнонаціональною публікою.

У суботу, 3-го жовтня, в тій же залі відбулося читання творів ув’язнених письменників, яких порожні крісла стояли на подіум в конгресовій залі. Твори ув’язнених поетів і письменників читали визначні актори Канади. Поезії Василя Стуса (в перекладі на англійську мову Марка Царинника) читав відомий актор театрів і Сі-Бі-Сі телевізії, Р. Г. Томсон.

Василь Стус, засуджений 2-го жовтня 1980 р. на 15 років за приналежність до української

Гельсінкської групи та “анти-советську агітацію” відбував свій термін в таборах спеціального режиму, в СССР. В 1965 році його звільнено з праці наукового дослідника літературного відділу Української Академії Наук за його протест проти русифікації української культури. Він був без праці до його першого арешту в 1972 році. Від 1972 року до 1979 року відбув свій термін ув’язнення й примусового заслання в Магадані.

Андрей Сахаров, Кронід Любарський, Володимир Маленкович і Надія Світлична які знали Василя Стуса особисто, уважають його за великого й дуже талановитого поета, та людину високої культури та моральних принципів. Читання його творів на концерті “Ув’язнені Голоси” залишило незатерте враження.

У рямцях Конгресу крім згаданих імпрез відбулись ще бенефісові концерти й забава, в яких взяли участь визначні актори, співаки, музичні групи та велике число торонтців різних національностей, а теж багато позамісцевих приїжджих на цю імпрезу письменників. 24 малярі Торонто подарували свої картини, які, призначені на продаж, були виставлені під час Конгресу в Галерії Айзак. Весь прибуток, призначений на покриття коштів Конгресу та для діяльності Інтернаціональної Амнестії. Зацікавлення Конгресом було велике. Присутня була преса, радіо й телевізія. Репортажі з Конгресу були в різних галузях “комунікаційної медії”.

Виступ Валентина Мороза

Я довідалася про Конгрес аж 30 вересня, слухаючи радіо Сі-Бі-Сі. Передавали інтерв’ю з Юліюшом і Зденою Томініми. Подали телефон,

де можна дістати квитки на Конгрес. Прийшовши до праці, я повідомила всіх, кого могла і до кого мала телефонічні номери. На жаль, одні були хворі, другі мали інші приватні, чи громадські обов'язки. Одинокий Валентин Мороз відгукнувся і прийшов на один панель в четвер пополудні. Це був панель "Письменник і Людські Права в Східній Європі". Головою панелю була Здена Томінова, з якою я познайомилася під час перерви і яка допомогла виступити Валентинові Морозові (хоч він не був зареєстрований на Конгресі). Валентин Мороз заявив, що боротьба за людські права, для нього це не тільки слова, але частина його життя. Тепер, коли він уже на волі, уважає своїм святим обов'язком заступатися за тих своїх колег, які ще відбувають довготермінові присуди в радянських тюрмах і таборах. Він підкреслив, що в Україні переслідують не тільки політичних дисидентів, але й кожного талановитого письменника й мистця, який хоче незалежно проявляти свій талант. Москва хоче держати українську культуру на провінційному рівні і нищить кожну спробу самобутньої української творчості.

На жаль, Валентин Мороз теж мав свої пляни і зобов'язання і не міг взяти участі в інших панелях і дискусіях. Я залишилась сама на Конгресі як зовсім випадкова і ніким не уповноважена особа. та все ж таки дещо вдалося зробити. Беручи участь в дискусіях, довела я до відома Конгресу колоніальну політику Москви супроти України й інших поневолених нею народів та переслідування українських поетів і письменників, від Шевченка починаючи на Миколі Горбалі кінчаючи.

Президія й учасники віднесли прихильно до моїх виступів і в суботу прийняли пропозицію вислати від учасників Конгресу телеграму до радянського амбасадора в Оттаві з вимогою звільнення Вячеслава Чорновола, який є жертвою нової методи репресій, а саме намагання приписати політичним дисидентам кримінальні злочини і тим самим ізолювати їх від суспільства та інших політичних в'язнів. Внаслідок цього "Їх Ексцеленція — Александер Яковлев" одержав телеграму в справі звільнення Чорновола з підписами 184 учасників, а "Его Превосходительство, Леонид Брежнев" — телеграму в справі звільнення Василя Стуса з підписами 400 учасників. Такі ж телеграми одержали уряди тих країн, яких письменники були гонимими "ув'язненими голосами" на Конгресі.

Світовий Конгрес "Письменник і Людські Права" в Торонто був дуже успішним. Інтернаціональна Амністія одержала велику фінансову допомогу, продаючи на Конгресі афіші, книжки та приймаючи численні добровільні датки. Проголошено, що зібрано п'ять тисяч підписів під усіма телеграмами та різними петиціями. На Конгресі проявилася правдива інтернаціональна солідарність. Письменники з різних країн, з різними політичними поглядами і ідеологіями стали в обороні своїх колег і на захист прав письменника на свободу переконань, думки і слова.

Поконгресові враження

"А я, я тільки змію плакати..."
Тарас Шевченко

Я плакала на конгресі "Письменник і Права Людини", але мої очі були сухі й палали вогнем, що від нього могли б загорітися й

спалитися на попіл всі паперові чартери Об'єднаних Націй і порожній "третій кошик" Гельсінкського договору. Мої сльози гарячими каплями скапували у глибину моєї душі і від них робилось мені ніжно і тепло на серці. Слова розжарені почуттям потреби й обов'язку легко, мов птахи, вилітали з моїх уст і я говорила чужій публіці про рідних мені людей, які караються там "серед снігів".

Я плакала на концерті в Конвокейшен Гол, коли Томсон читав поезії Стуса. Солоні сльози лилися з моїх очей і я витирала їх крадькома паперовою хустинкою. З одної сторони біля мене сиділа закохана пара молодих студентів. Він держав її руку в своїх долонях. Вона схилила голову на його плече. З другої сторони сиділи два "кольорові" чоловіки середнього віку, які приїхали робити свою політику і поезії Стуса, здається, попустили їм їхні пляни.

Я плакала на концерті, тому що Василь Стус самотній там, а тут канадський актор читає його поезії у чужій мові для чужинецької публіки, а в Україні не сміють його ні читати, ні слухати. Мені прикро, що мої "кольорові" сусіди зіщулилися, як горобці на морозі і, втягнувши голови до самих плечей, сидять надуті й закостенілі. І пощо їх тут "стусають"? Вони приїхали робити свою політику. Вони поневолені білими. Василь Стус теж білий і публіка на концерті в більшості біла, хоч може дехто й червоний, або дещо рожевий.

Я плакала на концерті, бо мені боліло серце за Василя Стуса, за Вацлава Гавела і за всіх тих білих і "кольорових" письменників, яких порожні крісла були почесною президією конгресу.

Закохана пара сусідів з права сиділи щасливі

притулившись до себе. Мені ввижались всі мої рідні мученики за людські права, що там самотні "серед снігів" далеко від своїх рідних і друзів і нема їм до кого прихилитись: Василь Стус, Микола Руденко, Ірина Сенник,

Микола Горбаль, Анатолій Марченко...

Я плакала на конгресі, я плакала на концерті. Це були сльози болю і сльози радості. Я була горда за канадських мистців, що не забули своїх ув'язнених колег. І я вперше

відчула, що цілий світ став мені ріднішим. Навіть ті два "кольорові" сусіди зліва, які почали розморожуватись на моїх очах від гарячих слів поезій Василя Стуса і дотепної сатири Вацлава Гавела.

"НОВИЙ ШЛЯХ"

ЛИСТИ З ЗАГАЛУ

Вельмишановний п. Проф. В. Мороз!

Прийміть від мене щирий сердечний привіт, бажаю Вам кріпкого здоров'я у Вашій тяжкій праці, перебороти всі труднощі. Віра в перемогу — перемога за Вами, доб'єтесь своєї мети за волю України і її народу. Ви перебороли пекло, ще й переборете рай. Воно в раю трохи тяжче боротися, але будьте певні, що Ви не самі. Нас є багато, котрі з Вами, тільки щоб нас якось усіх до купи зібрати, то була б сила.

Павло Нацюк,
Кітченер, Канада

Дорогий Пане Валентине!

То що зробили з Вами в Лестері — страшний злочин! Цей злочин «волає» до неба! Осана, Осана!, а потому «Розпни, розпни його!» Яке страшне моральне спустошення!.. Як не соціалістична, то ніякої України не потрібно!.. Як не по-моєму, то все останнє злочин! Це страшна атаманія! Зруйнувати, замордувати, змасакувати Державу, бо не підходить до параграфів моєї партії!!! Самі пішли в світ за очі; змасакували їх, а нас послали в світі безбаченками розтягати нашу ганьбу!!! Є ще люди, що мають совість. Очевидно, що Ви сиділи по тюрмах, по лагерьях та в психушках не так, як хотів Деремента та іже з ним! Як ще довго буде тривати: «Як не по-моєму, то заріжу!»

По третій світовій війні буде наша Держава! Тому що світ прийшов до пізнання: московську імперію треба зруйнувати. А зруйнувати можна лише Україною! А де ми??? Боже, Боже, коли змилюєшся над нами і дасиш нам розуму? Хотів написати в «Шлях Перемоги», тай передумав, бо це би значило роз'яструвати рану, або лікувати перцем!!! Занадто багато маємо людей, що живуть з того, що «дуже люблять народ».

А. Ш.
Мінхен

Хвальна Редакція!

Один вдалий стратег сказав: «Наступ — це є найкраща оборона». Нинішні переслідування українських ветеранів жидівськими слідчими органами на переді з Симоном Візенталем помилково базуються на цій логіці, бо перед Українцями жидівський нарід не потребує боронитися. Проте він повинен боронитися перед націями, які силою власної держави не раз доказали свій антисемітизм. Тому спроба п. Візенталю і його односторонніх очорнити добре українське ім'я має розсудливість розпалювання в печі, коли горить хата.

Натомість, цілком правильно є вжити таку тактику Українцям. Є докази, що вона може принести успішну розв'язку тої неприємної проблеми. Хоч я не можу документувати наступної інформації, то я є певний, що деякі читачі можуть потвердити її як факт.

Колись в одній з жидівських газет Центральної або Східної Канади почала виходити серія статей, які звинувачували Українців в коляборації з нацистами, винищуванні Жидів тощо. У відповідь в одній з канадських українських газет появилася досить детальна документація відносно участі Жидів в злочинах проти української нації. Жидівська реакція на то була швидка; пропонували обостороннє перемир'я в ім'я українсько-жидівського співіснування.

Нині існують щонайменше дві українські групи, які цікавляться обороною української громади і поодиноких осіб від чужинецьких нападів вищезгаданого характеру. Тракує нам установи, яка б цікавилася вишукуванням тих катів українського народу, які ще живуть у вільному світі, та виготовленням актів обвинувачення для судових розправ. Можна сказати без сумніву, що така рішуча постава зі сторони Українців поспувала б апетит не одному україножерові.

З пошаною
Ярослав Чабан, Балтимор

В 1982 р. вийде друком збірка гумору Валентина Мороза.

Вміщуємо тут гумореску з майбутньої збірки.

ВАЛЕНТИН МОРОЗ

ПІСНЯ ПРО РУШНИК

Що, уже Жмеринка? Ого! Добре я виспався. А той, з бородою, де зійшов? У Козятині? А-а...

Ну от ми й удвох в купе залишилися. Злазь сюди, на нижню полицю. Побалакаємо. Ти звідки їдеш? З Варшави? З ботанічного конгресу? А я з тюрми. За що, питаєш, сидів? За тещу. Для чого, кажеш, тещу вбивати? Відразу видно, що ти професор. Нічого в житті не розумієш. Я, коли був би отим, що газети пише, то намалював би і повісив на всіх стовпах (пригадуєш, як ото у війну було? Цілитися пальцем зі стіни і каже: а що ти зделав для фронту?) Ото ж я б намалював так само і написав знизу: «Ти ще не вбив свою тещу?»

Що? Кажеш, мало дали? За тещу й це забагато. Мені один в тюрмі так говорив: тобі, каже, фактично за те дали, що не вбив, а тільки наполохав. Чи забув на смерть, питаєш? Кажу ж тобі, що ні. Слухай, ти пробував убивати тещу? Ні? Ну й не пробуй. При сучасній техніці тещу вбити неможливо. Черепаха скільки літ на світі живе? Триста? Ну от бачиш. А моя теща вже до тисячі дотягає. Що? Кажеш, черепаху можна возом переїхати — і далі полізе? Ну, мою тещу возом не переїдеш. Коні злякаються.

Прокурор так і записав: убивства, каже, не було, а був тільки замах на вбивство. Чим, питаєш, замахувався? Рушником. Що? Кажеш, теща не муха, рушником убити неможливо? Сам знаю, не маленький. Тому-то я й загорнув у рушника праску. А в неї на голові якраз тоді був отой електричний баняк, щоб сушити волосся. Електрикою.

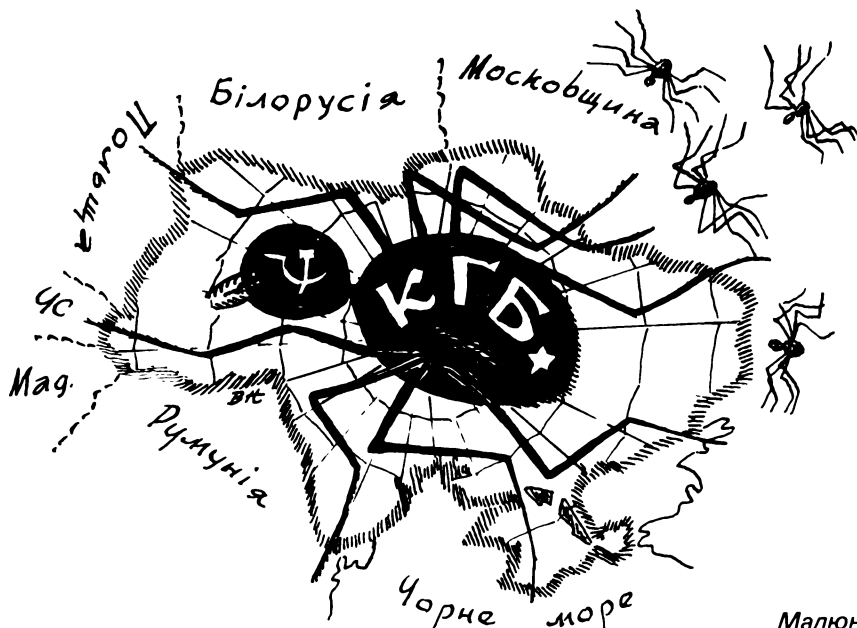
Чи зробить Польща Брежнєву гаракірі?

Який, кажеш, ефект залишився? Ефектів було два. Перший — у всьому будинку погасло світло. І другий — баняк увігнувся, як од броньбійного снаряда.

Що з тещею було? Нічого... А що з тещею може бути? Ну, правда, лікар казав, що струс мозку третього ступеня, і правим вухом недочувати стала. Але то все на користь. Мозок все одно треба час від часу струшувати. Тещина голова — те саме, що старий будильник. Як зупиниться — треба струснути добре, або гримнути в стіну. І знов зачик-чикає. А що на праве вухо недочувати стала — це те-ж добре. Менше буде підслуховувати.

Ну та вона й лівим почує більше ніж ти двома.

В Україні довге московське
бабине літо.

Іде з'їзд комуністичної партії Советського Союзу. Виступає Брежнєв. І от після третьої години доповіді (виступи на з'їздах у Москві дуже довгі, ще довші ніж на українських бенкетах в Америці) прийшла інформація: в залі шпигун! Але як знайти? — На залі більш як тисяча людей... Раптом той замітайло, що замітає підлоги, каже: я знайду шпигуна, тільки пустить в президію. Немає ради — мусили пустити. Він подивився і каже: «Он там шпигун.»

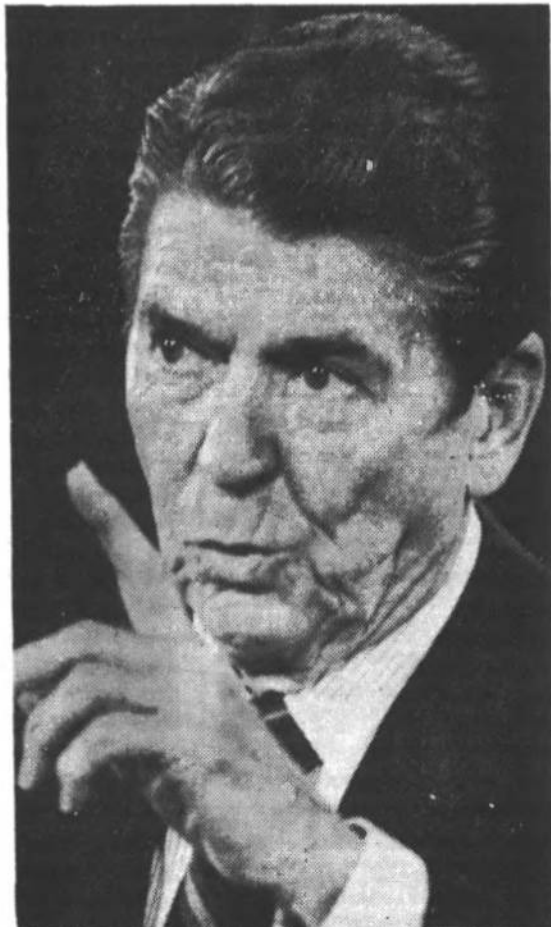
— «А ти звідки знаєш?» — «Бо всі на залі сплять, а він не спить. Це шпигун».

УКРАЇНСЬКО-ЖИДІВСЬКА СПІВПРАЦЯ —

МОДНА ТЕМА?

It is impossible to fight against the whole world.

Even if you have on your side the most powerful country in the world - America. For America has also **realised** at last that she is being dragged into a fight against everyone. And, through the tongue of President Reagan, America has told Begin: You are not my Secretary of State.

Reagan to Begin:
***You Are Not My
Secretary of State***

"It is not the business of other nations to make American foreign policy,"

said President Reagan in a direct reference to Menachem Begin's meddling

SPOTLIGHT

It is impossible to fight against the whole world...

Rabbi Kahane, arrested in Canada for 'preaching hatred', has realised this, and his parishioners to whom he was preaching should do likewise. As a matter of fact, he was not speaking of anything new. He was merely re-

peating the words of rabbis for hundreds of years: We are a chosen people, we are the foundation of the world, and everyone else is an addition. We are hated by all, therefore we must wage permanent war with everyone in order to create tools for our own aims.

But the times are changing...

Rabbi who preaches hate

I seem to have been the only gentile at the Toronto synagogue where the Fighting Rabbi, Meir Kahane, won a standing ovation from hundreds of Jews, young and old, before he was arrested and hustled off to jail last weekend.

Luckily, I'm held in good repute in Israel as a "righteous gentile." It allows me some licence to criticize, if only because I've shared some of the travail.

I don't blame Rabbi Kahane for seeking martyrdom. I blame those who brought him back into Canada, knowing that he would be breaking the law, and that he would get the publicity he was seeking.

Because the rabbi's purpose in life is to get arrested. His advice to the North York Shaarei Tefillah Synagogue was to seek front page headlines. His references to previous encounters with the law evoked cheers and laughter.

"This is not your country," he said. "Canada is not your country. Your country is over there —" pointing. "Israel is your country." ... And if you'll follow my example, he might have added, you'll break the laws of any other country you happen to find yourself living in, until the whole world does what Israel wants ...

The Fighting Rabbi got applause because he touched upon the deepest sensitivities. He always does. He knows such an audience includes some who grew up in small Ontario communities where prejudice was so frightful, the scars will always remain. Indeed, there were men and women in the synagogue whose personal experiences have aroused a deep anger in myself.

The tragedy is that Meir Kahane exploits these legitimate emotions. "Take the time," he advised the doubters, "to go sit in a bar. Listen as the beer goes down and the truth comes up ... The Jews are hated ..."

I'm sorry to say this, but I think Rabbi Kahane is determined to make the Jews hated. I know Israel intimately. I regard myself as, in spirit, Jewish. My closest friend for a time was the deputy commander of the Israeli Air Force who laid upon me the agonizing burden of seeming to be his brother.

A burden, because that brother had helped him escape Nazi vengeance but had himself perished. When you stand in such a dead man's shoes, believe me, it is a burden, as well as an honor.

WILLIAM STEVENSON

The burden was lifted when the airforce commander was killed, and yet a spiritual responsibility persists.

And I believe those two brothers, the one who died anonymously in a death-camp, and the other who died gloriously defending Israel, would have asked me, the gentile, to say: "Rabbi Kahane hates non-Jews, not the other way round."

Put yourself, my Jewish friends, in my place. Imagine, as I sat in the synagogue, that I lacked any comprehension of what it has been like to be persecuted for my race or religion. What do I hear? I hear a rabbi, seemingly speaking with the full approval of a mixed Jewish audience in an obviously prospering synagogue, preach terrorism, violence, and if necessary the use of a Jewish nuclear bomb.

I hear the rabbi describe his life in Israel, his resolve to throw out all Arabs ("I don't care what happens to them"), his joy in the violent death of Sadat in Egypt which he manages to imply is the work of his own Jewish Defence League. (Secretary of State General Haig made the same mistake and was attacked by American Jews for daring to suggest Jews would assassinate Sadat). I hear the rabbi insist that God guides Israel in wars that must be regarded as holy.

Now, suppose the speaker were a Moslem who said equivalent things in a mosque in Toronto. As a Jew, would you not be filled with alarm? Of course Arabs have been saying such things for years.

I was arrested in 1956 by the Egyptian secret police for unmasking the chief of anti-Israeli propaganda; a former aide to Dr. Goebbels, masquerading under an Arab name.

I know how the Jews have been and are being provoked. But to react with verbal violence is to play the enemy's game.

There's enough latent anti-Semitism in the world without Rabbi Kahane to fan it into flame.

The Toronto Sun

Nowadays, that which ten years ago was easily accomplished has become harder to achieve. Of course, the trials of Ukrainians in the USA continue, with new 'cases' in preparation. But the choir of voices which is

protesting against the use of soviet testimonies in western courts is becoming stronger and of one accord. Already we see congressmen also taking part.

Ten years ago the joining of the Go-

lan Heights to Israel took place practically imperceptibly. But the present reaction of America has been acute. America has stopped all military aid to Israel.

WASHINGTON REPORT

By
CONGRESSMAN JOHN ASHBROOK
17th District, Ohio

SOVIET EVIDENCE HAS ALWAYS BEEN FRAUDULENT AND SHOULD NOT BE USED IN AMERICAN COURTS

May 28, 1981

The SPEAKER pro tempore. Under a previous order of the House, the gentleman from Ohio (Mr. ASHBROOK) is recognized for 15 minutes.

Mr. ASHBROOK. Mr. Speaker, World War II ended 36 years ago but many of us still remember its horrors. We should never forgive and never forget the atrocities committed by the Nazis against the Jews.

The Nazi murders of 6 million Jews and millions of Christians are crimes that require punishment of all who are guilty. At the same time, we must not forget the Communist murders of even greater millions of Christians, Jews, and Moslems. And we cannot forgive these crimes. Hitler and Stalin and most of their top henchmen are dead. But, the present leadership in the Soviet Union were all part of the Stalin murder machine.

They never changed. They never repented. Some of Hitler's criminals still function as Communist leaders in East Germany. A war criminal named Herbert Kroeger served in the SS Security Service. In recent years, he has been a member of the East German puppet parliament, the People's Chamber, and a member of the editorial board of the Socialist Unity (Communist) Party theoretical magazine *Einheit*.

Another war criminal, Kurt Lange, had served Hitler in the SS Security Service and had brutally interrogated those arrested in the July 20 plot against Hitler. After the war he helped the Communists establish the East German State Security Service and became a member of the staff of the Ministry of State Security.

Nazi Ernst Grossman served as an

SS guard at Sachsenhausen concentration camp. This member of the SS "Deathhead" unit rose to membership in the central committee of the East German Socialist Unity Party, the Communist Party. When his war crimes were revealed by the West Germans, the Communists quietly removed him from the central committee and put him in charge of a collective farm. There was no punishment for his crimes.

We cannot forgive the Nazi criminals who threw thousands of Soviet Jews to their deaths in the pit at Baba Yar. Nor can we forgive the Communist criminals who murdered at least 11,000 Polish officers and buried their bodies in Katyn Forest in 1940-41.

Nor can we forgive the Communist murderers who buried between 11,000 and 12,000 Ukrainian victims of their atrocities at Vynnytsia during 1937-38. Nor the Chinese Communists who exterminated more than 20 million of their countrymen.

For the past few years, the U.S. Government has been searching for Nazi war criminals who may have come here after World War II. It is right that we should do this. We do not want war criminals in our country. But we must make sure that no innocent persons are wrongly accused. Evidence from Soviet sources is tainted by the Communist history of lies and forgeries.

As the CIA told the House Intelligence Committee on February 6, 1980:

It is an established Soviet practice to employ forgeries in covert action and psychological warfare operations against the United States.

Some 30 years ago the Soviet Gov-

ernment sent witnesses to Paris to perjure themselves at a trial to try to improve the information on Soviet slave labor camps revealed by Victor Kravchenko. The French courts believed Kravchenko, not the Soviet perjurers. Forgeries and lies are the usual weapons of the Communists. To them these things are not violations of morality. As Lenin said, Communist morality is anything that advances Communist goals.

On May 10, 1981, the Washington Post printed a lengthy story on the ordeal of Frank Walus, who was falsely accused of being a Nazi war criminal. After spending \$60,000 to defend himself, finally documents were found in the West German archives that proved that he could not have taken part on the atrocities. Witnesses who claimed to remember him, after more than 35 years, were clearly mistaken. They saw what they wanted to see. The face of the real criminal buried in the back of their minds became the face of the innocent Frank Walus.

This case ended well. Others may not. Soviet produced forgeries and false witnesses; used against refugees from communism because they are enemies of the Soviet regime would cause severe damage to innocent people.

We cannot condemn anyone based on Soviet evidence but we must make sure that no Nazi or Communist criminal should receive sanctuary here. We can be sure of this by using our basic American laws of evidence. Soviet evidence is tainted and should not be utilized in American courts.

We will not forgive Nazi Germany or Soviet Russia for their crimes. The policy of our Government must be based on this moral principle.

Soviets after me, MPP says

By DAVID OVED
Staff Writer

Yuri Shymko (PC-High Park-Swansea) rose in the Legislature yesterday to protest that the Soviet Union is conducting a campaign of psychological blackmail to force him to shut up.

The Tory MPP complained a weekly newspaper called *News from Ukraine* had libelled him. He said protesting in the House was his only recourse because he had no way to sue the paper, published in English and Ukrainian versions, because it's printed in Kiev and mailed from East Berlin.

An article in a July issue, entitled "The True Face of Mr. Shymko," accuses him of being a member of a Ukrainian nationalist organization which once collaborated with the Nazis. "They tortured and killed the Soviet people, burned their towns and villages," the article states.

Referring to the nationalist group as "Hitlerite henchmen," the article says that in the United States, such people "shoot presidents. In Italy, similar people have staged an attempt upon the life of Pope John-Paul II."

Shymko claimed the article, and a similar one printed on the eve of his 1979 federal election loss, were part of a worldwide Soviet disinformation campaign designed to discredit and destroy opponents of the USSR.

Indeed, the July 1981 article states Shymko is "a person who uses the parliamentary forum to throw dirty abuse on the peace-making politics of the Soviet Union and demands interference into its internal affairs."

Shymko's lengthy point of personal privilege drew groans from opposition benches.

"Here we have a case of a member who wants to be re-elected telling us the Russians are after him!" shouted Eddie Sargent (L-Grey-Bruce).

Opposition Leader Stuart Smith called it "self-congratulatory nonsense."

But Shymko said: "I don't need this, my wife is afraid."

He said the Soviets, who mail 20,000 free, unsolicited copies of *News from Ukraine* to libraries and individuals in Ontario, are "psychologically trying to force me not to be as vocal about some of the issues." But he vowed to continue to criticize human rights violations in the USSR.

He wants Attorney-General Roy McMurtry to look into whether the newspaper can be prosecuted or banned as hate literature.

The times are changing...

Which is why the Canadian Minister of Justice chose a very inapt moment to declare that Canada will not bring to trial those who 'committed believable crimes' during the Second World War, but will simply deport them. But this is even worse than the trials in America. Where will they be deported? Just who is the minister preparing to hand Canadian people over to? Is a fair trial possible in the Soviet Union?

We know well who Moscow regards as criminals. The most active people in East European liberation movements. Moscow would very much like to block such activity. Russian powers tried for long years to get Dmytro Kupiak, a former fighter of the Ukrainian Insurgent Army which fought against the Russian invaders, deported to the Soviet Union.

Now, Moscow is charging the well-known Member of Parliament of Ukrainian descent, Yuri Shymko, with collaborating with the nazis. It is enough to mention here that Shymko was still a child in 1945, the year of the destruction of nazism. As we see, evidence can be found for everyone in the Soviet Union.

The Toronto Sun

It is impossible to fight against the whole world.

Certain Jewish factors are acting very recklessly in attempting to create a myth of nazism around the Ukrainians, who knows for whom they will cause more trouble in the future, for the Ukrainians or for themselves? If once we have decided to search-out criminals, then we should find them all. Crimes perpetrated against Ukrainians are also crimes. In the same way as crimes against the Jews.

The photograph shows that the leadership of the KGB (at that time the GPU), in Ukraine, largely consisted of Jews. In 1937, out of the eight members of this ruling body, five were Jews: Borysov, Perzow, Leplewski, Blumann, Girin.

The KGB (GPU) in 1937, in Ukraine: Borysov, Kossior, Perzow, Leplewski, Korkunov, Blumann, Dolgushew, Girin

Trip to Freedom Was Like a Dream

By Valentyn Moroz

Oddly enough, I slept dreamlessly that night. Yet I've always had a dream when something was to happen, and long ago I learned to believe those dreams. But what was about to occur would belong to another dimension, another world, where even dreams could not reach.

I ate breakfast and, as was my custom, spread my coat on the floor and lay down. I rested cautiously, for in the daytime my sleeping board had to be kept hinged to the wall, and I was forbidden to lie down, even on the floor. Suddenly I heard the key scraping in the lock. In the time it took to penetrate the cell, I hung my coat on its nail and picked up the gloves I used to pillow my head. I was already standing, prepared, and wondering what had happened.

A young guard appeared in my cell and shouted, "Collect your things! Transport!"

Transport? Where to? It's Wednesday, so it must be to Saransk (Mordovia), I reasoned. The KGB man that followed on the heels of the young guard confirmed my thoughts. "To Saransk," he announced. The cell filled with KGB. One of them who spoke Ukrainian was new to me. This new KGB man immediately started looking through my papers. Minutes later, Col. Romanov, chief of this detachment of the KGB, did the same.

Someone in civilian clothes appeared, barking several orders in an unusually agitated voice. The door of the cell kept opening and closing, and everyone who poked his head in urgently demanded, "Hurry, hurry."

TENSION

The morning seemed to fill with a greater tension than a transport to Saran-

Valentyn Moroz, a Ukrainian nationalist, spent many years in Soviet prisons and labor camps. The key to world peace, he believes, is the liberation of the Captive Nations of the Soviet empire. He was first arrested at age 29 in 1965 for possessing underground literature. While in prison he wrote an essay describing the Soviet empire as a society of robots governed by terror. Released from prison, he returned to Ukraine and wrote more essays of resistance.

He was again arrested in 1970 and sentenced in a closed trail. In 1972, Moroz was stabbed and critically wounded by a criminal inmate in a prison outside Moscow. He was later placed in solitary confinement for nearly two years. He went on a 145-day hunger strike in 1974, demanding that he be transferred to a labor camp. He was kept alive by forced feeding. In 1976, he was sent to the Serbsky Institute of Forensic Psychiatry in Moscow—a move usually considered by dissidents as a prelude to confinement in an insane asylum.

After widespread protests in the West, Moroz was judged sane and sent to a labor camp in Mordovia. One of five dissidents released by the Soviets on April 27, 1979 in exchange for two Soviet spies, Moroz has become a leading symbol of Ukraine's movement for national and civil rights (SPOTLIGHT, June 4, July 16, 23, 30 and Aug. 6, 1979).

SPOTLIGHT October 5, 1981

sk normally inspired. The prison commander rushed in to ask me what size clothes and shoes I wear. Everyone seemed irritated by the volume of my papers, and repeatedly urged me to leave my notes behind. Had I had time to analyze the situation, I might have realized then where I was being taken.

After much arguing I was allowed to take everything with me: 122 notebooks, 60 books, some letters and my son's drawings. Their weight was a burden that was incredibly difficult to carry.

In the hallway, it was unusually quiet. Not even the service people could be seen. The camp seemed deserted. Even the entrance to the camp store was guarded to prevent anyone that might be inside from peering out.

As I passed by, all I could manage was to cry out: "Good luck, gentlemen!"

Surrounded by guards, I reached the guard house at the entrance to the camp, where a complete search of my person began. I was issued new clothes and shoes, a black prison uniform instead of the striped one I was wearing. The KGB commander found a few scraps of paper in the pockets of my old clothes and offered them to the camp head, Maj. Nekrasov.

"Here's a souvenir for you," he said.

Souvenir? There was something very unusual in their treatment of me. There, in that narrow corridor, I felt for the first time the faint breath of freedom.

FREEDOM

Did I hope for freedom? Certainly! In prison, there is no one without hope. A belief in miracles is what sustains every prisoner through his long years of incarceration—a blind, irrational belief that tomorrow something will happen, that the prison gates will suddenly burst open. It is a wild belief that coexists quietly with a sober realism.

There also exists that other plane of consciousness, which has no room for sober reality, but only for the trembling hope of, "Will it be soon? Will it be soon?"

Their dreams flock like golden birds and with their splendid colors sustain an unending hope. This is prison mysticism.

My bird called for me only in my ninth year.

The train is headed for Potma. I am alone in my compartment. The prison railway ends in a silent forest. Its tracks are flanked by prison camps—19 camps in all. I am escorted by a "Spets"

convoy, consisting of special guards who are to deliver me to my ultimate destination. I am totally isolated.

At Potma, there is a delay. I am surrounded by soldiers with automatic weapons and fierce dogs, yet after my many years of imprisonment they hardly make an impression on me. I have eyes only for the outside world, whose beauty I am seeing for the first time after many months in solitary confinement.

In Potma, I realize how unbearably difficult it is to carry the weight of my writings. As I walk, red and black circles appear before my eyes. The soldiers take me for a madman.

"What does he want all those papers for?" they ask each other.

I am locked into a cell, one meter square, and kept there for a long time. I start to doubt whether I am, indeed, on my way to Saransk. The train for Saransk would have left hours ago. I crouch in my box and rock from side to side in an effort to warm myself. I say nothing, knowing all too well that protests are useless and at best bring the risk of a beating.

My guards know no more about the destination of my journey than I do. Only after we board the train do they realize that it is bound for Moscow.

It is already Thursday and the second day of my journey. In the prison car my thoughts again revolve around the question, "Where to? *Quo vadis*? Which prison are they taking me to?"

KGB prisons have no signs over their gates. The one in L'vov (Ukraine) masquerades as a branch office of the militia. However, the KGB are instantly recognizable by the blue stripes on their uniforms. Therefore, when I see the first guard at the railway gate, I immediately think, "So it is to be Leferov (the KGB prison) again."

I am again thoroughly searched and my belongings recorded. Long ago, in preparation for this, I had transcribed some of my works into the smallest possible script, on thin sheets of paper, which I always kept hidden on my person. To hide them cost me many nerves.

I have known for some time that efforts are being made on behalf of my release in the West, and all around me I sense an undue tension. Nothing seems to be proceeding quite according to protocol. But I have learnt never to let my guard down, I have had too many bitter disappointments. No, I will not remove

my armor. I will think of anything—anything but freedom.

BANISHED

But I am not to spend this night in Moscow, for at five I am told to shave and dress. In half an hour, a guard calls for me. We mount a flight of stairs, a door opens and I face a colonel and two men in civilian clothes.

One of the two turns to me and announces, "For hostile activities, you are banished from the Soviet Union."

To my own surprise I remained calm. Perhaps I had waited for these words for too long—for they affected me far less than I, myself, would have expected. Besides, my writings concerned me more than myself. For their safety, I would gladly have accepted another three years, even in hell.

After they have dressed me, I am told to go to the car. I repeat again that I'm not going without my notebooks. Unceremoniously, two guards twist my arms behind my back and drag me to the car. Although only seven in the morning, they are already drunk.

I am driving through Moscow. Though I'm not familiar with the city, I guess by the signs that I'm headed for Sheremetevo Airport. The airfield is full of civilian KGB and militia. During these last few hours, my nerves are raw from tension. I pray to God to help me get my notes through.

"Where are we flying?"

"You'll see," they keep repeating.

American passengers are boarding the plane, and the KGB watches our every move. Representatives of the American Embassy enter the plane, Mr. Smith and another whose name I don't remember. Their energy and assertiveness marks them out immediately from the colorless Russians.

A few bumps on the runway and the plane is in the air. I tear away at last from the land that has been a prison for so many Ukrainians.

The stewardess announces our flight route; Moscow-Gander (Newfoundland)-New York. Nine hours of flight. So I will not see Ukraine again, not even from the window of the plane. Everything becomes lost under a cover of clouds and for a while I sleep. Ahead lies the Atlantic, as vast and awesome an expanse as the great tundras of Russia, which I have traversed more than once in prison railway cars.

Although the plane has been in flight for several hours, outside the window it

is constantly noon. The plane flies at the same speed as the earth revolves and so time seems suspended, and everyone seems immobilized in waiting, frozen in the twilight zone. We hang over the ocean held in time and space, and when we land everything will begin again from zero.

NEW WORLD

Finally a flag with a maple leaf greets my eyes. Gander. I see mechanics near the plane and realize that for the first time I am seeing free people in a free land. These nine hours I waited seem longer than the nine years I spent waiting in prison rags.

We are now flying south over Canada, and for a time there are only clouds and more clouds.

Finally the voice of the stewardess announces, "We will be landing at JFK in 20 minutes."

After the other passengers and

stewardesses have alighted, the plane begins to roll again, on and on, interminably. Finally we stop in some distant corner of the airfield, where there are no more runways. God be praised!

There is a lot of commotion but no one makes a move to alight. I am ready for anything to happen. Finally, the Americans enter. To my surprise, those who greet me are as excited and moved as I am. I never thought that officials of such rank could be so forthright and human.

Though it is gray and cloudy as we leave the plane, it is the sunniest day of my life.

I was too tired and stunned to remember what the first step on free soil was like. I didn't even notice that as we were leaving by one ramp, two Russian spies entered the plane by the other. That is how the exchange took place. I was in a peculiar state of mind. Physically, I had both feet planted solidly on

American soil, but psychologically I was still over there.

Later a TV commentator was to tell me that many Americans also couldn't believe that I was actually here.

Later a cherry will bloom just like it does in Ukraine. Later I will see the swans in Glen Cove and the ocean, so majestic and alive. Little by little, all of these things will enliven me and tear the roots of my thoughts, emotions and feelings away from that other land. Now it is only in dreams that I have problems. I argue with someone from the KGB, but awaken and tell myself firmly, "I am in America. Why should I argue with them?"

I haven't yet had any dreams about the West and probably won't for a long time. Dreams belong to the ghosts, and every land has its own.

The old Indian gods guarding the dreams in their old wigwams have not yet found their way to me.

ХРОНІКА

26-го жовтня 1981-го року в Ірвінгтоні відбулись розширені сходи Ради Прихильників «АНАБАЗИСУ». Обговорили підсумки вечора на тему «Україна і 80-і роки: наші перспективи», де головним доповідачем був Валентин Мороз.

Ухвалено зорганізувати в Ірвінгтоні вечір Симоненка з мистецькою частиною.

3-го січня 1982 р. відбулось офіційне заснування Ради ьприхильників «АНАБАЗИСУ» в Торонті. Практично Рада вже діє від довшого часу.

Рада обговорила пляни на найближчий період, зокрема акцію (голодівку) 12-го січня, в День українського політв'язня.

ХРОНІКА ВИСТУПІВ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА

Доповідь на тему "Симоненко — людина й легенда" в Торонті	18 жовтня
Виступ в Ірвінгтоні/ЗСА/	25 жовтня
Виступ в Сейнт-Кетеринс /Канада/	8 листопада
Доповідь в університеті Вотерлу/Канада/ на тему "Національні рухи в Світському союзі"	12 листопада
Проповідь в лютеранському коледжі університету Чікаго	17 листопада
Виступ перед українською громадою Чікаго	17 листопада
Доповідь на тему "Українські Канадці чи канадські Українці — хто ми?"	22 листопада
Виступ в Ошаві /Канада/	6 грудня

Виступ у Віндзорі /Канада/ 13 грудня
Щотижневий коментар на радіопрограмі
"Пісня України" постійно
Курс історії України в Торонті з 3-го листо-
пада

Ф О Н Д на підтримку політичних акцій ВАЛЕНТИНА МОРОЗА

Угринчук Д. - 50 дол., Глітняк П. - 20 дол., Ганяк О. - 20 дол.,
Рій М. - 20 дол., Луків І. - 20 дол., Чех В. - 10 дол., Кузів П. -
10 дол., Нішинський Т. - 10 дол., Ворох С. - 10 дол., Козюпа М. -
10 дол., Левицький Б. - 10 дол., Пісоцький С. - 10 дол., Угринчук В.
- 10 дол., Мороз Д. - 10 дол., Кметь С. - 10 дол., Левко П. - 10 д.,
Гординський М. - 10 дол., Луців М. - 10 дол., Юрах С. - 10 дол.,
Дикий О. - 10 дол., Грицак П. - 10 дол., Рій І. - 10 дол., Косниця
С. - 10 дол., Стойко М. - 10 дол., Кузан С. - 10 дол., Ілемський І. -
10 дол., Дідоха В. - 10 дол., Теплий С. - 10 дол., Матіяш В. - 10 д.,
Рогальський А. - 10 дол., Борис І. - 5 дол., Бортник Б. - 2 дол.

Нью-Джерзі

пожертви на видавничий фонд журналу «АНАБАЗИС» (до 1-го січня 1982 р.)

КАНАДА

Кремінярівська М./Ошава/ - 169 дол., Серденко С./Торонто/ - 100 дол.,
Нацюк П./Кітченер/ - 100 дол., Ворох О./Торонто/ - 100 дол., Бабиш А.
/Торонто/ - 70 дол., Г-к /Ошава/ - 35 дол., Климів Т./Торонто/ - 34 д.,
Панкуш Х./Торонто/ - 25 дол., Тицький М./Лондон/ - 25 дол., Норяк Л.
/Торонто/ - 20 дол., Ковалів С./Грімзбі/ - 20 дол., Петрашкевич О./ТО-
ронто/ - 14 дол., Сахно М./Торонто/ - 10 дол., Петрашко Н./Торонто/ -
5 дол., о.Жолкевич/Торонто/ - 5 дол., Грибівські/Торонто/ - 4 дол.,
Сльота М./Торонто/ - 4 дол.

ЗСА

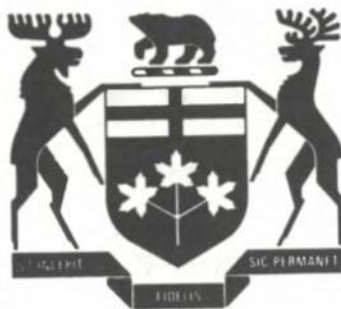
Родина Бессер/Клівленд/ - 100 дол., родина Лобос/Детройт/ - 100 дол.,
Н.Н./Каліфорнія/ - 70 дол., Ікавий С./Клівленд/ - 50 дол., Гулій А. -
/Чікаго/ - 37 дол., Лужецький /Пенсильванія/ - 25 дол., Гомула Н./КА-
ліфорнія/ - 20 дол., Ковальські /Чікаго/ - 12 дол., Кобільник С./Ірві-
нгтон/ - 10 дол., Кріль П./Едісон/ - 10 дол., Чабан Д./Балтимора/ -
7 дол., Стрільбицький А./Індіана/ - 7 дол., Березовський М./Детройт/ -
4 дол.

АНГЛІЯ

Марченко М./Лестер/ - 20 ф.

АВСТРАЛІЯ

Березоточа М./Сідней/ - 5 дол.

Province of Ontario

To VERA AND VALENTYN MOROZ

As the Member in the Parliament of Ontario
for Parkdale

I extend my heartiest congratulations and
best wishes on your marriage November 14th, 1981

May you enjoy many years in good health
and happiness.

Ontario

Tony Ruprecht, M.P.A.
Parkdale

З М І С Т

1. Валентин Мороз. Україна і 80-і роки: наші перспективи	7
2. VERA MOROZ. Two Hours of Ukrainian Power	14
3. Євген Сверстюк. Етнічний етюд	16
4. Р.Володимир. Літературна гутірка	17
5. Др.Ю.Луців. Св"ятослав-Завойовник	21
6. А.Швець. Історія 21-го Сквирського полку	25
7. Павло Лазарко. Рефлексії "східняка"	27
8. Ф.Веретено. Чому Грузини шанують Сталіна?	29
9. Заяви Олексія Тихого	30
10. Валентин Мороз. "Націоналізм для дурнів"?	33
11. Степан Горlach. Сила Духа	35
12. Стефанія Гурко. Світовий Конгрес письменників у Торонті ..	36
13. Листи з загалу	40
14. Сміх на залі	41
15. Українсько-жидівська співпраця - модна тема?	42
16. Хроніка	48
17. Зміст	51

